

Πριν από 20 χρόνια, το ανανεωμένο τότε διοικητικό συμβούλιο της ΕΚΔΕΦ απεφάσισε να προβεί στην έκδοση Περιοδικού Οργάνου με το σκεπτικό ότι αυτή η έκδοση θα συνέβαλλε στη σύσφιξη των μελών μας και –κυρίως με την αρθρογραφία του– στην καλύτερη επίτευξη του σκοπού της Ένωσής μας.

Τον Νοέμβριο, λοιπόν, του 1994 η έκδοση αυτή, παρά τα πενιχρά οικονομικά μέσα που διαθέταμε, έδωσε το «παρών» στα φιλοσοφικά δρώμενα του τόπου μας, με τον τίτλο «Φιλοσοφία και Παιδεία», τίτλο που διατηρούμε μέχρι σήμερα.

Ο τίτλος αυτός υποδηλώνει δύο κατευθύνσεις. **Πρώτον:** ότι τα δημοσιευόμενα άρθρα θα αναφέρονται στη σχέση της Φιλοσοφίας προς την Παιδεία και κυρίως στην πρωτεύουσα θέση της στα αναλυτικά προγράμματα της Εκπαίδευσης. **Δεύτερον:** ότι το Περιοδικό θα δημοσιεύει άρθρα αφενός φιλοσοφικής ενημέρωσης, αφετέρου δε άρθρα γενικότερης παιδείας που θα αντλούν το περιεχόμενό τους και από άλλους κλάδους της Επιστήμης (Μαθηματικά, Φυσική, Θεολογία, Κοινωνιολογία, Οικονομολογία, Λογοτεχνία, Ιστορία κ.ά.).

Όλα αυτά, μέσα σε ένα πνεύμα **ανοικτών οριζόντων** χωρίς περιφραγμούς, χωρίς καμιά διάθεση λογοκρισίας των άρθρων, εφόσον εκφράζουν γνώμες και απόψεις επιστημονικά κατοχυρωμένες.

Οίκοθεν νοείται ότι το περιοδικό δεν μπορεί να δημοσιεύει άρθρα που καταφέρονται με ανοίκειες φράσεις και λέξεις που θίγουν την προσωπικότητα και το κύρος Γιγάντων του Πνεύματος ή προσώπων εγνωσμένης ακαδημαϊκής αξίας εκφράζοντας προσωπικές αντιπάθειες που φθάνουν ακόμα και σε ύβρεις. Τις απόψεις τους οι αρθρογράφοι μπορούν ελεύθερα να τις διατυπώνουν και να τις προσφέρουν σε ανοικτό διάλογο με συγκεκριμένα όμως επιχειρήματα, χωρίς να απομονώνουν φράσεις από τον «αντίπαλο» δημιουργώντας εντυπώσεις.

Η ΕΚΔΕΦ εξάλλου και το περιοδικό οργάνο της ποτέ δεν εμπόδισε την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών, τόσο στις ανοικτές τακτικές συναντήσεις των μελών και των φίλων της, όσο και στην αρθρογραφία του περιοδικού. Στα 33 χρόνια της πορείας της πάντοτε υπήρξε και είναι ζωντανή πηγή παράθεσης ιδεών, θεωριών και αναζητήσεων.

Αυτό καταφαίνεται από την πληθώρα των νέων μελών της που σ' αυτήν και στο περιοδικό ευρίσκουν ένα σταθερό σημείο αναφοράς.

Επιπλέον, η Ένωσή μας δεν υπηρέτησε και δεν υιοθέτησε ποτέ κανενός είδους ιδεολογικές, πολιτικές ή άλλες σκοπιμότητες. Για τούτο δεν εξήτησε –και δεν έλαβε– από κανένα ιδεολογικο-πολιτικό φορέα οικονομική ενίσχυση. Όλες τις ανάγκες της και την έκδοση βεβαίως του περιοδικού καλύπτουν οι συνδρομές των μελών της και οι ισχυρές χορηγήσεις ορισμένων από αυτά.

Αν υπάρχει ένας στόχος και ένας σκοπός, είναι αυτό που άφησε ως πνευματική παρακαταθήκη ο σύγχρονός μας Charles Réguy (1871 – 1914): «**Την αλήθεια, μόνο την αλήθεια, τίποτ' άλλο έξω από την αλήθεια**» και συνακόλουθα **η καλλιέργεια του ήθους**, όπως μας την παρέδωσαν οι Αρχαίοι μας:

Ἦθος ἀνθρώπων δαίμων
(Ἡράκλειτος.)

«Φιλοσοφία και Παιδεία»: Μια εικοσαετία

Γράφει ο
Πρόεδρος της ΕΚΔΕΦ
Σπ. Γ. Μοσχονάς

Συνέντευξη από τον Ακαδημαϊκό Καθηγητή κ. Κωνσταντίνο Δεσποτόπουλο

Στις 23 Σεπτεμβρίου είχαμε την τιμή και τη χαρά να μας δεχθεί ο Ακαδημαϊκός Καθηγητής κ. Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος, Συμπαραστάτης μας πάντα στο Έργο της ΕΚΔΕΦ, και να μας παραχωρήσει τη Συνέντευξη που παραθέτουμε. Στα ερωτήματα που του υπέβαλλε ο Πρόεδρος της ΕΚΔΕΦ Σπύρος Γ. Μοσχονάς και που αφορούσαν τη θέση της Φιλοσοφίας στον σύγχρονο κοινωνικό-πολιτικό-οικονομικό κόσμο, ο σεβαστός καθηγητής απαντούσε με οξύτητα πνεύματος και βαθύτατο στοχασμό, απαύγασμα της πολυετούς εμπειρίας του και της συναναστροφής του με τα εκλεκτότερα πνεύματα της σύγχρονης ελληνικής και παγκόσμιας διανόησης.

Από τη θέση αυτή ευχαριστούμε θερμότητα τον σεβαστό θεράποντα της Φιλοσοφίας που με την εν γένει προσφορά του τιμά τη σύγχρονη ελληνική διανόηση, καθώς και για την προσήνεια και την ευγένεια που μας υπεδέχθη.

Σ.Γ.Μ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κ. Καθηγητά, εσείς, ένας άνθρωπος με μια πολυετή πείρα, που εγνωρίσατε, ως άλλος πνευματικός Οδυσσεύς, πολλών ανθρώπων άσπετα και έγνωτε τον νουν αυτών, να μας απαντήσετε πώς βλέπετε σήμερα τη θέση της Φιλοσοφίας στον κόσμο. Καλύπτει η Φιλοσοφία σήμερα τις ανάγκες τις πνευματικές του σύγχρονου ανθρώπου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όταν λέμε Φιλοσοφία, τι εννοούμε; Διότι υπάρχει και η γνήσια Φιλοσοφία, υπάρχει και η κίβδηλη Φιλοσοφία. Εάν εμμείνωμε στην αξία της γνήσιας Φιλοσοφίας, θέλω να πιστεύω ότι, ει ποτε και άλλοτε, είναι χρήσιμη στην ανθρωπότητα. Άλλωστε, στο βιβλίο μου «Φιλοσοφικά», το τελευταίο κεφάλαιο είναι η αποστολή της Φιλοσοφίας σήμερα. Αλλά η Φιλοσοφία έχει περιοριστεί στην συνείδηση ολίγων ανθρώπων και οι ολίγοι αυτοί άνθρωποι δεν επηρεάζουν την πολιτική, την Αρχιτεκτονικότητα πασών, που έλεγε ο Αριστοτέλης για την πολιτική. Το αίτημα του Πλάτωνος, οι πολιτικοί να έχουν φιλοσοφική παιδεία ισχύει, νομίζω. Διότι ο Πλάτων λέει ότι: «Οὐκ ἔστι παῦλα κακῶν τοῖς πόλεσι οὐδέ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, ἔάν εἰ μὴ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν» και άλλα. Αλλά τι είναι ο φιλόσοφος; Πρώτον να έχει από τη φύση του εξαίρετα προσόντα. Να είναι φύσει ευμαθής, εύχαρις, μεγαλοπρεπής, φίλος τε και συγγενής αληθείας, δικαιοσύνης, ανδρείας, σωφροσύνης. Όμως δεν φτάνει ο φυσικός προικισμός, αλλά χρειάζεται και η παιδεία. Διότι (το τονίζει πάρα πολύ αυτό, και την παιδεία), με τέτοιο πνεύμα άλλωστε ίδρυσε και την Ακαδημία για να μπορέσει να επηρεάσει με τους εκπροσώπους της την πολιτική των ελληνικών, τουλάχιστον, πόλεων. Λοιπόν, σήμερα η Ελλάδα ευτύχησε πρώτον να έχει δημιουργόν και πρόεδρον τον Καποδίστρια, που δεν ήταν μόνο γιατρός, αλλά είχε σπουδάσει και Φιλοσοφία στο πανεπιστήμιο της Πάντοβας. Χωρίς αυτόν ίσως δεν θα υπήρχε η Ελλάδα. Έπειτα να έχει αρκετά ικανούς όπως, λέω τους πιο σπουδαίους, ο Κουμουνδούρος, ο Χαρίλαος Τρικούπης (ο Χ. Τρικούπης έβγαλε το Α΄ Γυμνάσιο, το Γυμνάσιό μου, με βαθμό ακέραιον άριστα και έτσι αισθάνομαι μια συναδελφότητα, διότι όταν τελείωσα το Γυμνάσιο είπε ο Γυμνασιάρχης: είμαι υπερήφανος διότι επί της γυ-

μνασιαρχίας μου για δεύτερη φορά το αυστηρό Α΄ Γυμνάσιο έδωσε απολυτήριο με ακέραιον άριστα. Η πρώτη φορά ήταν ο Χ. Τρικούπης, που ήτανε και γιος πρωθυπουργού, αλλά πράγματι εξαιρετος πολιτικός). Έπειτα ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος δεν είχε τόση φιλοσοφική μόρφωση, αλλά και αυτός εσπούδασε στον Θουκυδίδη, που ο Θουκυδίδης είναι ένας φιλοσοφημένος ιστορικός. Έκτοτε, βέβαια, δεν έχουμε πολιτικούς πρώτης σειράς, ούτε ο πολύ φίλος μου και πολύ αγαπητός μου Παναγιώτης Κανελλόπουλος μπορεί να συγκριθεί με αυτούς, αν και σε ευγένεια τούς συναγωνίζεται πλήρως.

Ο Ακαδημαϊκός κ. Κ. Δεσποτόπουλος και ο Πρόεδρος της ΕΚΔΕΦ

ΕΡΩΤΗΣΗ: Με τις απόψεις σας αυτές απαντήσατε σ' ένα από τα καίρια ερωτήματα που θα σας υπέβαλλα. Γιατί οι σημερινοί πολιτικοί μας, άνδρες και γυναίκες, δεν είναι φιλόσοφοι σύμφωνα με την πλατωνική αντίληψη. Πώς γίνεται αυτό, Έλληνες με σχετική μόρφωση να αγνοούν αυτά που προηγουμένως μας είπατε και τα αναφέρει θαυμάσια στην «Πολιτεία» του ο Πλάτωνας αλλά και στους «Νόμους» του;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν ετηρήθηκε στην Ιστορία η συνταγή του Πλάτωνος και είτε είχαμε καθεστώτα τυραννικά όπου η φιλοδοξία ήταν το κίνητρο, είτε είχαμε δημοκρατικά υπό μια αντίληψη δημοκρατίας πάρα πολύ αφελή, θα έλεγα, δηλαδή η αντίληψη ότι η πλειοψηφία έχει δίκιο πάντοτε. Πολλές φορές έχει δίκιο όταν γνωρίζει, έχει τα στοιχεία των προβλημάτων, άλλες φορές δεν έχει. Με το αίτημα δε της δημοκρατίας, σεβαστό, διότι άπαξ και, όπως λέει ο Πλάτων, δεν υπάρχουν φιλόσοφοι, το καλύτερο πολίτευμα είναι το σχετικά λιγότερο κακό, δηλαδή η δημοκρατία. Η δημοκρατία είναι το καταφύγιο της πολιτικής όταν δεν υπάρχει ευχέρεια για την υψηλή πολιτική. Εάν, λοιπόν έχει προηγηθεί παιδεία του λαού ουσιαστική, ώστε ο κάθε πολίτης να έχει τα κριτήρια ικανά για να κρίνει το ορθό από το μη ορθό και να έχει συγχρόνως υπερνικήσει την φιλαυτία και να έχει φρόνημα υπέρ της κοινωνίας και όχι μόνο του εαυτού του, η πολιτική θα προσεγγίζει μόνο στην αληθινή αποστολή της. Βέβαια, σε κάποιο μικρό βαθμό, υπάρχει αυτή η καλή διάθεση σε πολλούς πολιτικούς. Έτσι σε μια περίοδο που η γιγάντωση της τεχνικής δημιουργεί προβλήματα πρωτόφαντα και δεν φτάνει η εμπειρία του παρελθόντος, διότι οι περισσότεροι νεώτεροι πολιτικοί έχουν μελετήσει Ιστορία και έχουνε μια εμπειρία, το ιδεώδες θα είναι να βελτιωθεί η παιδεία και να έχουνε οι πολιτικοί ένα φρόνημα αποστολής, να αδιαφορούνε για την προσωπική τους προβολή ή επιτυχία και να επιδιώκουνε τη συμβολή στην εμπέδωση θεσμών ευεργετικών για την κοινωνία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κ. Καθηγητά, στην οικονομική, πολιτική και οικονομική αυτή αναστάτωση, με τα ποικίλα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί σε όλο τον κόσμο και ιδιαίτερα στην πατρίδα μας, ποια μπορεί να είναι η θέση της φιλοσοφικής ενασχόλησης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είπα για τη μεγάλη αξία της Φιλοσοφίας, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι

ο φιλόσοφος είναι παντογνώστης περί του πρακτέου. Χρειάζεται και γνώση εμπειρική των συγκεκριμένων στοιχείων, για να μπορεί να προτείνει λύσεις αποτρεπτικές του κακού και εποικοδομητικές για τον ρυθμό της κοινωνίας. Δεν αισθάνομαι ότι έχω αυτές τις προϋποθέσεις για να πω κάτι συγκεκριμένο. Εύχομαι πάντοτε οι πολιτικοί, πρώτον: να είναι αδαμάντινης εντιμότητας, να μην αποβλέπουν ποτέ εις τον πλουτισμό από την άσκηση του πολιτικού αξιώματος. Δεύτερον: την ατομική φιλοδοξία για ανάδειξη να την υποβιβάζουν σε δεύτερο σκοπό και πρώτο σκοπό να έχουνε τη συμβολή στην προαγωγή της κοινωνίας έστω εις βάρος της φήμης τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Επί τη ευκαιρία, είστε ευχαριστημένος από την φιλοσοφική, ειδικά, και κατ' ακολουθίαν από την ανθρωπιστική παιδεία που δίδεται αυτήν την εποχή, αυτούς τους καιρούς στους νέους της πατρίδας μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Να σας πω. Δεν μπορώ να έχω γνώση ακριβή τι γίνεται στα διάφορα σχολεία της Ελλάδος. Θέλω να πιστεύω ότι υπάρχουν κι εκεί καθηγητές, εμπνεόμενοι από το κύρος της άρχουσας ελληνικής παιδείας και ότι σε μέγα βαθμό συντηρείται το πνεύμα της αρχαίας παιδείας στη σημερινή εποχή. Βεβαίως, με προσθήκη και των αναγκαίων στοιχείων από τη σύγχρονη κοινωνία. Αλλά σας λέω δεν έχω γνώση τι γίνεται, ελπίζω σε κάποια σχολεία, τουλάχιστον, να συντηρείται αυτό το πνεύμα της λεγόμενης ανθρωπιστικής παιδείας που στηρίζεται κυρίως εις τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κ. Καθηγητά, ως άνθρωπος που είχατε τη δυνατότητα να επικοινωνήσετε με άλλα, όπως κι εσείς μεγάλα αναστήματα της Φιλοσοφίας και στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, τελικά είστε αισιόδοξος για το μέλλον της φιλοσοφικής προόδου και της σκέψης σε μια εποχή που η τεχνοκρατία όλο και περισσότερο επιβάλλεται στην καθημερινότητα πλέον της ζωής μας αλλά και στη σκέψη μας; Μήπως περιορίζεται η ελευθερία μας μέσα σε αυτήν την απολυτότητα της τεχνολογικής ύπαρξης, που έχει πλημμυρίσει, ως αναγκαία, ίσως, προϋπόθεση για την πρόοδο της επιστήμης γενικότερα; Αλλά τι γίνεται ο άνθρωπος, πού βρισκείται, η φιλοσοφική σκέψη, τι κάνει, πού πηγαίνει, ποιο είναι το μέλλον της Φιλοσοφίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κοιτάξτε, αντί να κάνω προβλέψεις, σας λέω ότι έχω μέριμνα, όσο οι δυνάμεις μου επιτρέπουν και όσο το κύρος μου κατορθώνει, να περισώσω την κηδεμονία της Φιλοσοφίας επί της καθημερινής ζωής. Ήδη, είπα, ότι πέραν απ' τα παραδεδομένα προβλήματα, που είναι ουσιώδη διότι αφορούνε όχι απλώς το ευ ζην, αλλά και το ζην απλώς των ανθρώπων, έχουμε τα νεότερα που εδημιούργησε η αχαλίνωτη πρόοδος της επιστήμης και της τεχνικής. Αναφέρομαι προ πάντων στην πυρηνική ενέργεια και ήδη από ετών έχω ζητήσει να απαγορευτεί η χρήση της. Όχι μόνο, δηλαδή, να μη ρίχνουνε βόμβες, αλλά και για την ειρηνική χρήση της. Αυτά πριν γίνει το ατύχημα του Τσερνομπίλ. Λοιπόν, όσο μπορώ φροντίζω να επικρατήσει η σωφροσύνη, με την ευρύτατη έννοια που αφορά ακόμα και την πρόοδον, λεγομένη, της επιστήμης και της τεχνικής. Έτσι ώστε να αλλάξει η αξιολογία ότι δηλαδή η επιστήμη είναι διπρόσωπη. Πέρα απ' αυτήν βεβαίως, να μη λησμονείται ποτέ ότι ο κάθε άνθρωπος είναι η ύπατη αξία της πολιτικής και ότι η βασική μέριμνά της είναι να εξασφαλίσει στοιχειωδώς το ζην

και όχι μόνο το ζην, αλλά τους στοιχειώδεις υλικούς όρους της ζωής εις τους ανθρώπους και να μεριμνά για την, όσο το δυνατόν, αναγωγή των προς το ευ ζην.

Και αυτό όχι με τη φιλοσοφία, αλλά και με την ποίηση και με τις καλές τέχνες, με όλες τις γνήσιες πνευματικές εκδηλώσεις μπορεί να γίνεται. Στην οργάνωση της παιδείας πρέπει να έχει μεγάλο ποσοστό η καλλιτεχνία και η ποίηση, αλλά το απόσταγμα των διδαγμάτων της φιλοσοφίας πρέπει να ενσταλάζεται εις τις συνειδήσεις των παιδιών και των εφήβων. Πρέπει το υπουργείο της Παιδείας να ενσαρκώνει την σοφία της πολιτικής. Ενώ, βέβαια, και η οικονομία χρειάζεται ανθρώπους διορατικούς για το ρυθμό της, ώστε και το ζην ανέτως των πάντων να εξασφαλίζεται και η μέριμνα για την ανάδειξη φωτισμένης ηγεσίας οργανικά να συνεχίζεται και οι πολιτικοί να μη νοιάζονται για τη σταδιοδρομία τους αλλά για τη συμβολή τους εις την ορθή λειτουργία της κοινωνίας και εις την προς το ευ ζην τάση των ανθρώπων της.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κ. Καθηγητά, ως καταληκτήριο λόγον, πείτε ότι έχετε μπροστά σας τους νέους της Ελλάδος σήμερα, ποια συμβουλή θα τους δίνετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Να είναι υπερήφανοι ως Έλληνες, αλλά και με συνείδηση ευθύνης ως Έλληνες. Η συμπεριφορά τους πρέπει να τιμά την ελληνική παράδοση και αυτό θα γίνει όταν υπερνικούν μικροεγωισμούς και φιλαυτίες και εργάζονται με πρόθεση να συμβάλλουν εις το αγαθόν της κοινωνίας και να είναι άπταιστοι στη συμπεριφορά τους, ώστε ο ισολογισμός να είναι η πραγμάτωση της αρετής με την ευχή να την συνοδεύει και η ωραιότερη ευτυχία.

Ευχαριστούμε επίσης τα μέλη της ΕΚΔΕΦ, τους κκ. Αναστάσιο Δρακόπουλο και Παντελή Λουλάκη για την τεχνική διαδικασία λήψης και απομαγνητοφώνησης της Συνέντευξης.

Σ.Γ.Μ.

Ας κρατήσουμε ζωντανό το Διάλογο, ας διαλεγόμαστε...

Της ΚΙΚΗΣ ΑΛΑΤΖΟΓΛΟΥ-ΘΕΜΕΛΗ
Καθηγήτριας Φιλοσοφίας Ιονίου Πανεπιστημίου

Πολλά χρόνια και πολλές επιτυχίες έχει πίσω της η ΕΚΔΕΦ, τι θα κάνει από δω και πέρα, αυτό πρέπει να σκεφτόμαστε. Τί θα κάνει για την Παιδεία του τόπου, που τόσο πολύ πάσχει και ταλαιπωρείται, για τα παιδιά, για τους νέους συναδέλφους που αισθάνονται να πνίγονται από κατεστημένες ιδέες και πονηρούς συνδικαλιστές. Πολλά πρέπει να γίνουν, όλα όμως με διάλογο και ανταλλαγή απόψεων, με αντιγνωμίες, έστω...

Η ΕΚΔΕΦ πρέπει να πορεύεται διαλεγόμενη, δηλ. πρέπει εμείς να πορευόμαστε διαλεγόμενοι. Να κρατάμε ζωντανό το διάλογο. Να διαφωνούμε, να αντιδικούμε, αλλά να διαλεγόμαστε... Γιατί; Μα γιατί έτσι ξεκίνησε η Φιλοσοφία, την οποία υποτίθεται ότι διακονούμε, τουλάχιστον η ευρωπαϊκή φιλοσοφία. Οι πρώτοι ευρωπαίοι φιλόσοφοι, οι Προσωκρατικοί στον 6ο π.Χ. αι. διαλέγονται, απαντάει –στην ουσία καταφέρεται– ο επόμενος στον προηγούμενο, άλλοτε ρητά όπως ο Ξενοφάνης (DK 21 B11): «*όλα στους θεούς τα φόρτωσαν ο Όμηρος κι ο Ήσιόδος... κλέπτειν μοιχεύειν καί ἀλλήλους ἀπατεύειν...*», και ο Ηράκλειτος (DK22 B40): «*πολυμαθίη νόον ἔχειν οὐ διδάσκει. Ήσιόδον γάρ ἂν ἐδίδαξε καί Πυθαγόρην, καί Ξενοφάνεα καί Ἐκαταῖον...*», κι άλλοτε υπόρρητα όπως ο Παρμενίδης (DK 28 B8,40): «*ὄσσα βροτοί κατέθεντο πεποιθότες εἶναι ἀληθῆ, γίνεσθαι τε καί ὄλλυσθαι εἶναι τε καί οὐχί, καί τόπον*

ἀλλάσσειν...» (υπονοείται ο Ηράκλειτος). Και όχι μόνο διαλέγονται μεταξύ τους, αλλά βάζουν και τα στοιχεία της φύσεως να διαλέγονται το ένα με το άλλο. Ο διάλογος είναι κίνηση και η κίνηση είναι ζωή.

Πριν από τον διάλογο των Προσωκρατικών, ή ίσως και παράλληλα μ' αυτόν, υπήρξε και αυτό που ονομάζουμε «σκέψη» -νομίζω οι Γάλλοι χρησιμοποιούν τον όρο σκέψη-, υπήρξε στοχασμός, διαλογισμός, όμως στοχασμός μονοκόμματος, αν μου επιτρέπεται η έκφραση, στοχασμός δογματικός -αφού δεν είχε αντίλογο. Υπήρξε η ανατολική σκέψη, των Κινέζων, των Ινδών, των Εβραίων, των Αιγυπτίων, του Κομφούκιου, του Βούδα, της Βίβλου...δεν ήταν όμως Φιλοσοφία, όπως δεν ήταν Δημοκρατία και η πολιτική τους διακυβέρνηση. Η Φιλοσοφία δημιουργήθηκε χέρι-χέρι με τη Δημοκρατία, εδώ, στο Αιγαίο, στις δύο όχθες του Αιγαίου. Στην Ανατολή δεν δημιουργήθηκε ούτε Δημοκρατία ούτε Φιλοσοφία, και συνακόλουθα ούτε Επιστήμη. Όχι ότι οι άνθρωποι της Ανατολής δεν είχαν σοφούς και σοφία, και μάλιστα αξιοθαύμαστη, όχι ότι δεν ήξεραν πώς να πορεύονται φιλοσοφημένα στη ζωή, πώς να γιατρεύουν τους αρρώστους τους ή πώς να μετράνε τη γη τους... Κάτι άλλο δεν ήξεραν. Δεν ήξεραν «να αντιλέγουν», να ερωτούν και να απαντούν, να κρίνουν και να συγκρίνουν, να κρίνουν και να κατακρίνουν –απ' όσο του-

λάχιστον γνωρίζουμε. Και ο αντί-λόγος είναι το βάθρο της Φιλοσοφίας αλλά και της Δημοκρατίας, τόσο που ο Πλάτων, αν και μέγας αντιδημοκράτης, που όμως βίωνε έντονα τις «αντιλογίες της αθηναϊκής δημοκρατίας» ενσωμάτωσε τον λόγο και τον αντίλογο στο ίδιο έργο, στον Διάλογο. Ο Πλάτων διχάζεται στους διαλόγους του, παίζει διπλό ρόλο –κι αυτό είναι το μεγαλείο του αλλά και η τραγικότητα της ζωής και της σκέψης του. Ο Πλάτων είναι μοναδικός όχι μόνο και όχι τόσο για τις ιδέες του, όχι τόσο για το σύστημα που ανέπτυξε, όλα αυτά είναι πολύ σπουδαία βέβαια αλλά το μοναδικό, το ανεπανάληπτο επίτευγμά του είναι άλλο: ενσωμάτωσε στο έργο του την πεμπτουσία της αθηναϊκής ζωής και δημοκρατίας, τον διάλογο ή αν θέλετε τον λόγο και τον αντίλογο, πρώτος αυτός, για όλη την ανθρωπότητα! Μόνο το θέατρο της εποχής του δηλ. το αττικό θέατρο -η τραγωδία και η κωμωδία- κατάφεραν κάτι ανάλογο. Αυτό μας δείχνει ακόμα κάτι, ότι ο οποιοσδήποτε δημιουργός όσο σπουδαίος κι αν είναι, δεν μπορεί να δημιουργήσει κάτι αξιόλογο χωρίς αυτό να ριζώνει στον τόπο του και στην εποχή του, όλες οι σπουδαίες δημιουργίες ριζώνουν αλλά και καθρεφτίζουν τον τόπο τους και την εποχή τους, όπως καθρεφτίζουν την αθηναϊκή ζωή και την αθηναϊκή δημοκρατία οι Διάλογοι του Πλάτωνα και τα έργα των Τραγικών και του Αριστοφάνη.

Αν το καλοσκεφτούμε, και η νεότερη Φιλοσοφία διάλογος είναι. Όσο κι αν οι ευρωπαίοι φτιάχνουν «συστήματα», το κάθε σύστημα απαντάει σε κάποιο άλλο προηγούμενο ή σε διάχυτες ιδέες και κοσμοεικόνες που κυκλοφορούν στην εποχή του εκάστοτε στοχαστή.

Δεν απαντάει ο Ντεκάρτ με το «*dubito ergo cogito*» στις βεβαιότητες και τους δογματισμούς των προηγούμενων αιώνων; Δεν απαντάει ο Καντ με την «υπερβατολογική» φιλοσοφία του στον εμπειρισμό των Άγγλων; Δεν απαντάει ο Μαρξ με τον «οικονομισμό» του στην υποκριτική πνευματοκρατία της εποχής του; Όμως το πρώτο βήμα έγινε εδώ, σ' αυτή την εσχατία της Ευρώπης, στον συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Εδώ μεταλλάχθηκε η απλή αντιπαράθεση σε μια σύνθεση τόσο μεγαλειώδη όσο η αθηναϊκή-πλατωνική εκδοχή της, ενώ συνοδεύτηκε από μια μοναδική άνθιση του τραγικού και κωμικού Λόγου, των εικαστικών Τεχνών, της Φιλοσοφίας και της Δημοκρατίας. Γιατί όλα αυτά πάνε μαζί βέβαια!

Ας γυρίσουμε όμως στην ΕΚΔΕΦ. Το περιοδικό της, η *Φιλοσοφία και Παιδεία* πρέπει, για να είναι αντάξιο του ονόματός του, να καθρεφτίζει τη ζωντανή πραγματικότητα με τις αντιθέσεις και τις αντιγνώμεις της. Δεν έχει νόημα να τηρεί γραμμή, την όποια γραμμή, νόημα έχει να καθρεφτίζει την πραγματικότητα, και η πραγματικότητα έχει αντιθέσεις και αντιφάσεις, και δεν πρέπει να τις συγκαλύπτουμε.

Η ΕΚΔΕΦ έχει στους κόλπους της -πρέπει να έχει- όλο το φάσμα ιδεών, αγκαλιάζει -πρέπει να αγκαλιάζει- συναδέλφους με διαφορετικές πεποιθήσεις, και τους καλεί -πρέπει να τους καλεί- να εκφραστούν ελεύθερα, να αντιπαρατεθούν, να λογομαχήσουν, γιατί όχι; Η φιλοσοφία από καταβολής της λογομαχεί, άλλοτε βίαια, άλλοτε ήρεμα. Ο ίδιος ο Πλάτων καταφέρεται βίαια κατά των Σοφιστών, τους ειρωνεύεται και τους γελοιοποιεί, θυμηθείτε τον Εύθύδημο (297c) όπου τους παρο-

μοιάζει: «ὕδρα...σοφιστρία οὕση...καί καρκίνω τινί ἐτέρω σοφιστῇ ἐκ θαλάττης ἀφιγμένω...». Θυμηθείτε τον Θεαίτητο (161d) όπου για τον Πρωταγόρα σημειώνει ότι εμείς τον θαυμάζαμε για τη σοφία του, ενώ αυτός «ἐτύγχανεν ὦν εἰς φρόνησιν οὐδέν βελτίων βατράχου γυρίνου...» αποδίδοντάς του ἔτσι αισθησιοκρατικές απόψεις και παραποιώντας-παρερμηνεύοντας τη γνωστή φράση του «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος...». Ὅμως, πρέπει να το ομολογήσουμε, τους αφήνει χώρο, τους δίνει το λόγο ἔστω κι αν τους παραποιεί. Ο μόνος στον οποίο δεν αφήνει ούτε χαραμάδα, ούτε τον αναφέρει καν είναι ο Δημόκριτος, γιατί ἄραγε; Τον περιφρονεῖ; Τον απαξιώνει; Τον θεωρεῖ μέγαν αντίπαλο; Διότι ἔστω ψέγοντάς τους αναφέρει πολλούς ἄλλους Προσωκρατικούς. Και ο Δημόκριτος μένει με το παράπονο: «ἦλθον εἰς Ἀθήνας καί οὐ τις με ἔγνωκεν» (DK68 B116) -αυτό οι Ρωμαῖοι το είπαν

damnatio memoriae...

Ὅμως ο Πλάτων είναι καθαρός, ἔστω ἔμμεσα, με μανδύα λογοτεχνικό υπογράφει τις ιδέες του, δηλώνει καθαρά τις ἐχθρες και τις αντιπαλοτήτες του, δηλώνει καθαρά τον αντιδημοκρατισμό του και την αντιπάθειά του προς το ἄμουσο πλήθος των σκυτέων, των χαλκέων, και των λοιπών χειρωνακτῶν: «ἵνα καί οἱ σκυτοτόμοι αὐτῶν τήν σοφίαν μάθωσιν ἀκούσαντες καί παύσονται ἡλιθίως οἰόμενοι...» (Θεαίτητος 180 d). Ας τον μιμηθούμε, ας εκφραστούμε ελεύθερα και ας κάνουμε το περιοδικό μας βήμα ποικίλων ιδεῶν και αντιλήψεων, το ἔχει ἀνάγκη η Παιδεία του τόπου, γιατί πολύ ἔχουμε υποφέρει ἀπό μονομέρειες και υποκριτικές συμπεριφορές. Εξάλλου όταν υπογράφουμε τις ιδέες μας, ὅπως γίνεται στο περιοδικό μας, ἔχουμε ο καθένας και την ευθύνη των γραφομένων του, μιλάμε καθαρά ὅπως ο Πλάτων!

Τμήμα της «Πλατωνικής Ακαδημίας» ὅπως εἶναι σήμερα

ΤΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ

–Μια δοκιμή φιλοσοφικής ανάγνωσης–

Του Κυριάκου Κατσιμάνη
Καθηγητή Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Ανάμεσα στο επιτύμβιο επίγραμμα του Αισχύλου και στα αντίστοιχα επιγράμματα του Σοφοκλή και του Ευριπίδη η διαφορά είναι εμφανής. Ενώ τα επιγράμματα του Σοφοκλή και του Ευριπίδη έχουν μάλλον πληροφοριακό περιεχόμενο και χαρακτηρίζονται από ήπιο τόνο, η αναφορά στον Αισχύλο δε δείχνει να περιορίζεται στην απλή ενημέρωση, αλλά φορτίζεται από μια έκδηλη εσωτερική ένταση και «αναδίδει» έναν τόνο δραματικό – κάτι που, όπως θα φανεί στη συνέχεια, έχει τη σημασία του. Ωστόσο, εκείνο που εγείρει ερωτήματα και προκαλεί πολλές συζητήσεις είναι κάτι διαφορετικό: ενώ στα άλλα δύο επιγράμματα βρίσκουμε σαφή αναφορά στις διακρίσεις του Σοφοκλή και του Ευριπίδη στο χώρο της ποιητικής τέχνης, ειδικά για τον Αισχύλο ο έπαινος περιστρέφεται στην «αριστεία» του στο άλσος του Μαραθώνα με ταυτόχρονη παραθεώρηση των λαμπρών επιδόσεων του στο χώρο της τραγωδίας. Πρόκειται για ένα παράδοξο που έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών επισημάνσεων και σχολιασμών¹.

Κλασική, πάντως, είναι η κριτική στο επιτύμβιο επίγραμμα του Αισχύλου, την οποία βρίσκουμε στο ποίημα του Καβάφη «Νέοι της Σιδώνας 400 μ.Χ.»². Εδώ, ένα παιδί «φανατικό για γράμματα» θα εξαναστεί ακούγοντας τον ηθοποιό να υπερτονίζει τις φράσεις «*ἀλκὴν δ' εὐδόκιμον*» και «*Μαραθώνιον ἄλσος*» και μάλιστα θα χαρακτηρίσει «*λιποψυχία*» την επιλογή του Αισχύλου να προβάλλει τις πολεμικές επιδόσεις του με ταυτόχρονη αποσιώπηση των επιτευγμάτων του ως κορυφαίου τραγικού ποιητή³. Με τον υπερβάλλοντα μάλιστα καλλιτεχνικό ζήλο του, θα υποδείξει εκ των υστέρων στον Αισχύλο ποιο θα ήταν κατά τη γνώμη του

το σωστό περιεχόμενο του επιγράμματος, για να καταλήξει ως εξής:

«Κι ὄχι απ' τον νου σου ολότελα να βγάλεις
της Τραγωδίας τον Λόγο τον λαμπρό-
τι Αγαμέμνονα, τι Προμηθέα θαυμαστό,
τι Ορέστου, τι Κασσάνδρας παρουσίες,
τι Επτά επί Θήβας- και για μνήμη σου να βάλεις
μόνο που μες στον στρατιωτών τες τάξεις, τον σωρό
πολέμησες και συ τον Δάτι και τον Αρταφέρην».

Ο ειρωνικός χειρισμός του θέματος από τον Καβάφη αναδεικνύει την ουσιαστική αδυναμία των «*Νέων της Σιδώνας*» (όπως και όλων των διαχρονικών μιμητών και ομοφρόνων τους) να κατανοήσουν και να αξιολογήσουν το περιεχόμενο του αισχύλειου επιγράμματος – και ο λόγος της αδυναμίας αυτής είναι απλός.

Οι Νέοι της Σιδώνας είναι εξελληνισμένοι Σύροι του 400 μ.Χ. Στις μέρες τους ο αρχαίος κόσμος έχει πεθάνει προ πολλού, αλλά λόγω κεκτημένης ιστορικής ταχύτητας η ανάμνηση της πολιτιστικής ακτινοβολίας του παραμένει αμείωτη. Έχουν τη νοοτροπία κοσμοπολίτη σε μια μεταβατική εποχή αβεβαιότητας και κοσμογονικών αλλαγών οι οποίες τους αφήνουν παγερές αδιάφορους και στο πλαίσιο της αυτοκρατορίας η έννοια της πατρίδας τους είναι άγνωστη. Απέχουν χρονικά εννιακόσια περίπου χρόνια από το 490 π.Χ. και, όπως είναι φυσικό, δεν μπορούν ούτε να φανταστούν ούτε, πολύ περισσότερο, να βιώσουν τον κουρνιαχτό, τις οίμωγες και τους αλαλαγμούς που είχαν κάποτε σκεπάσει το «*Μαραθώνιον ἄλσος*», τότε που ο Αισχύλος είχε ξεδιπλώσει σ' αυτό την «*εὐδόκιμον ἀλκὴν*» του. Με δεδομένη «*τὴν εὐπορίαν τοῦ καθ' ἡμέραν*» και απαλλαγμένοι από την υποχρέωση να παλέ-

ψουν με την καθημερινότητα για να εξασφαλίσουν τους υλικούς όρους της διαβίωσής τους, αλείφονται με αρώματα, απολαμβάνουν ποιητικές επαγγελίες και πιθανώς ενδίδουν στον ηδονικό αισθησιασμό. Γι' αυτούς τους εκθηλυμένους ντιλετάντηδες η τέχνη δεν είναι ένα παρακολούθημα της πραγματικότητας, κάτι σαν το *philosophari* που οφείλει να έπεται χρονικά και αξιολογικά του *vivere*. Η τέχνη γι' αυτούς είναι αυτόνομη, έχει αποκοπεί από την πραγματικότητα ή, καλύτερα, έχει πάρει τη θέση της ως εικονική πραγματικότητα – ως ένα υποκατάστατο που ωστόσο αποτελεί αυτοσκοπό και ανταξία⁴.

Εντελώς διαφορετικές είναι οι συνθήκες που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της νοοτροπίας του Αισχύλου, τον 5. π.Χ. αιώνα. Πολλές φορές η ανάπτυξη ενός μεγάλου πολιτισμού με ταυτόχρονα εντυπωσιακά επιτεύγματα στα γράμματα, στη φιλοσοφία, στην τέχνη και στην επιστήμη είναι ο καρπός, μεταξύ άλλων, ενός νικηφόρου «*υπέρ πάντων*» αγώνα. Μπορεί δηλαδή ο πολιτισμός αυτός να έχει σε μεγάλο βαθμό θεμελιωθεί στον ενθουσιασμό, στην υπερηφάνεια και στο συναίσθημα της ασφάλειας που βίωσε ένας λαός μετά από κάποιον πολεμικό θρίαμβο, χάρη στον οποίο αντιμετώπισε επιτυχώς ένα θανάσιμο κίνδυνο με αποτέλεσμα όχι μόνο να μην εξοντωθεί, αλλά και να βγει από τη δοκιμασία πιο δυνατός, κατοχυρώνοντας ταυτόχρονα την ακεραιότητα και την ελευθερία της πατρίδας του. Οι επικοί αγώνες των Αθηναίων, που «*έπρομάχησαν τῶν Ἑλλήνων*» κατά τα μηδικά και χάρη στον ηρωισμό τους όχι μόνο ξεπέρασαν την απειλή της ολοσχερούς καταστροφής, αλλά και έφτασαν τελικά στην κατατρόπωση των Περσών και την εδραίωση της ηγεμονίας τους, πρέπει να βιώθηκαν με εντελώς ιδιαίτερη ένταση από τους πρωταγωνιστές των αγώνων εκείνων, δηλαδή από τους ίδιους τους ήρωες των Περσικών Πολέμων. Οι τελευταίοι θεωρήσαν τη συμμετοχή τους στις ιστορικές νίκες ως ένα συγκλονιστικό γεγονός που σφράγισε ανεξίτηλα τη ζωή τους. Αυτή ακριβώς είναι η περι-

πτωση του σκληροτράχηλου Μαραθωνομάχου Αισχύλου, του χαλύβδινου εκείνου πολεμιστή και ταυτόχρονα μεγαλόπνευστου τραγικού ποιητή. Ο Αισχύλος δε βρήκε έτοιμη τη νίκη, την ασφάλεια και την ακμή της Αθήνας, όπως θα τις βρουν αργότερα ο Σοφοκλής και ο Ευριπίδης. Αντίθετα, ένιωθε πως ήταν συντελεστής αυτών των επιτευγμάτων και συν-δημιουργός της σύγχρονης αθηναϊκής ιστορίας η οποία του γέμιζε το στήθος με υπερηφάνεια και για το λόγο αυτό ανήγαγε την προκοπή και το μεγαλείο της πατρίδας του σε υπέρτατη προσωπική προτεραιότητά του.

Εδώ πρέπει να αποδοθεί το ζωηρό ενδιαφέρον του για τα ηθικά δεδομένα και τα πολιτικά δρώμενα της εποχής του και ειδικότερα η αποτύπωση στο έργο του της βαθιάς βιοσοφίας του⁵ και της προτίμησής του προς μια μετριοπαθή εκδοχή της δημοκρατίας, καθώς και η ανησυχία του λόγω της ριζοσπαστικοποίησης του πολιτικού βίου, την οποία προωθούσαν στην Αθήνα οι μεταρρυθμίσεις του Εφιάλτη και του Περικλή. Χαρακτηριστική είναι η υποθήκη του προς τους συμπολίτες του να τηρούν το μέτρο και να αποφεύγουν τις υπερβολές.

«τό μήτ' ἄναρχον μήτε δεσποτούμενον ἄστοις περιστέλλουσι βουλευύ σέβειν, καί μή τό δεινόν πᾶν πόλεως ἔξω βαλεῖν. τίς γάρ δεδοικώς μηδέν ἔνδικος βροτῶν,»⁶

Ο Αισχύλος δεν απορροφήθηκε ολοσχερώς από τη δραματική τέχνη και δεν τη μετέτρεψε σε αποκλειστική μέριμνα της ζωής του παίρνοντας μεγαλύτερες ή μικρότερες αποστάσεις από την πολιτική και την κοινωνική καθημερινότητα του άστεως⁷. Την ποιητική δημιουργία δεν πρέπει να τη θεωρούσε μια επίδοση ιδιαίτερη και «ξεχωριστή» από τον εαυτό του αλλά μάλλον κάτι που αναβλύζει από μέσα του ως φυσική και αβίαστη προέκταση της ύπαρξής του – της ηρωικής ιδιοσυγκρασίας του και της βαθιάς θρησκευτικότητάς του. Γι' αυτό και η ποιητική έμπνευσή του δίνει την εντύπωση ότι δεν επιβλήθηκε στην προσωπικότητά του, αλλά μάλλον υποτάχτηκε σ' αυτήν, για να μεταστοιχειώσει τις εμπειρίες, τα βιώ-

ματα και τα οράματα του μεγάλου δραματουργού σε αριστουργήματα τραγικού λόγου.— Με βάση αυτά τα ιστορικά δεδομένα και αυτές τις ψυχικές διεργασίες θα μπορούσε να εξηγηθεί η καλλιτεχνική «λιποψυχία», την οποία ο νέος από τη Σιδώνα καταμαρτυρεί στον Αισχύλο!

Χωρίς διάθεση να αμφισβητήσουμε την ηρωική διάσταση του αισχύλειου επιγράμματος, την οποία θεωρούμε άλλωστε δεδομένη, επισημαίνουμε ότι το επίγραμμα αυτό προσφέρεται για μια πρόσθετη ανάγνωση, η οποία όχι μόνο δεν αναιρεί την παραπάνω διάσταση, αλλά και τη συμπληρώνει, την εμπλουτίζει και την προεκτείνει. Η αληθοφάνεια της πρόσθετης αυτής ανάγνωσης ενισχύεται από τη βαθιά θρησκευτικότητα του Αισχύλου και τη σχέση του με τα Ελευσίνια Μυστήρια. Συγκεκριμένα, τίποτα δε μας εμποδίζει να υποθέσουμε ότι στο επίγραμμά του ο τραγικός ποιητής υπαινίσσεται, μεταξύ άλλων, τον εφήμερο και εύθραυστο χαρακτήρα της ανθρωπίνης κατάστασης και ότι, κατά συνέπεια, το εν λόγω επίγραμμα συνιστά μια συμπυκνωμένη και υποτυπώδη, έστω, «μελέτη θανάτου»⁸. Αξαναδιαβάσουμε προσεχτικά τους τέσσερις στίχους, από τους οποίους αυτό απαρτίζεται: «Αισχύλον Εύφορίωνος Ἀθηναίων τόδε κεύθει μνήμα καταφθίμενον πυροφόροιο Γέλας. ἄλκην δ' εὐδόκιμον Μαραθώνιον ἄλσος ἄν εἴποι καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος»⁹

Από το ένα μέρος έχουμε την υποστασιακή ανυπαρξία, που έρχεται να παραλάβει τη σκυτάλη από τη δόξα της ζωής. Με το θάνατό του, ο ήρωας των περσικών πολέμων «μίκρυνε» απελπιστικά και εκμηδενίστηκε. Για την ακρίβεια, ενταφιάστηκε στη μακρινή Γέλα, σε έναν συγκεκριμένο τάφο («τόδε κεύθει μνήμα») – κυριολεκτικά χώθηκε σε δυο μέτρα γης που κρύβουν μέσα τους ό,τι έχει πλέον απομείνει («καταφθίμενον»), από τον πάλαι ποτέ αρεϊμάνιο πολεμιστή, δηλαδή μια χούφτα χώμα και τίποτα περισσότερο. Πόσο σημαντικό μπορεί να είναι το ότι, από το άλλο μέρος, έχουμε την «εὐδόκιμον ἄλκην» του νεκρού, η οποία είχε

καταυγάσει κάποτε το «Μαραθώνιον ἄλσος» και της οποίας είχε πικρή πείρα ο «βαθυχαιτήεις Μῆδος»; Εκείνο το «καταφθίμενον» αποδείχτηκε συντριπτικά ισχυρότερο και τελικά, την έχει εξαλείψει ολοσχερώς. Ο Αισχύλος ξαναβρίσκει έτσι την πρωταρχική «χοϊκότητά» του, όπως αυτή αποτυπώνεται και διεκτραγωδεύεται στο «χοῦς εἶ καὶ εἰς χοῦν ἀπελεύσει» της Εκκλησίας.

Στο επίγραμμα υφέρπει η κυρίαρχη ιδέα πως ο άνθρωπος, γενικά, είναι ον εύαλωτο και ασήμαντο, στην κυριολεξία ένα τίποτα. Μπορεί όσο ζει να ενδίδει στην αυταπάτη της δύναμης και να γοητεύεται από τη ματαιότητα της δόξας, πεθαίνοντας, όμως, παραδίδεται στην οντολογική ανυπαρξία, την οποία έχει προετοιμάσει γι' αυτόν ο αναπόφευκτος θάνατος. Το όλο κλίμα παραπέμπει στη μελαγχολική διαπίστωση που διαβάζουμε στην Ιλιάδα: οι άνθρωποι είναι όντα εφήμερα και αδύναμα, υποκείμενα στη φθορά και την εξαφάνιση όπως τα φύλλα των δέντρων («οἴη περ φύλλων γενεή τοίη δέ καὶ ἀνδρῶν»¹⁰), ενώ ταυτόχρονα υπενθυμίζει την απαισιόδοξη επισήμανση του ίδιου του Αισχύλου σχετικά με την αστάθεια και τον ευμετάβολο χαρακτήρα των εγχοσμίων. Σύμφωνα με μια ελεύθερη απόδοσή της, η ανθρωπίνη κατάσταση προκαλεί θλίψη, γιατί ακόμη και μια σκιά θα μπορούσε να καταστρέψει την ευτυχία («ἰὼ βρότεια πράγματ' εὐτυχοῦντα μὲν / σκιά τις ἄν τρέψειεν»¹¹). Εκ πρώτης τουλάχιστον όψεως δεν απέχουμε και πολύ, όπως έχει παρατηρηθεί, από εκείνο το «Πάντα σκιᾶς ἀσθενέστερα, πάντα ὄνειρων ἀπατηλότερα» που ακούμε στη νεκρώσιμη ακολουθία¹².

Αυτή η κυρίαρχη ιδέα προβάλλει ανάγλυφη μέσα από την έντονη νοηματική αντιπαράθεση στο εσωτερικό του επιγράμματος, η οποία οφείλεται στο ότι το περιεχόμενο του καθενός από τα δύο ζεύγη στίχων που το αποτελούν αντιτίθεται ριζικά στο περιεχόμενο του άλλου. Σε τελευταία ανάλυση, οι δύο πόλοι της έντονης αυτής αντιπαράθεσης είναι η ζωή και ο θά-

νατος Αξίζει, λοιπόν, να υπογραμμιστεί με την ευκαιρία το εξής: αν η ασημαντότητα και ο εύθραυστος χαρακτήρας της ανθρώπινης κατάστασης αναδεικνύονται από την χτυπητή αντίθεση της ζωής με το θάνατο, και αν λέξεις όπως «μνήμα», «κεύθει», «καταφθίμενον» αντιπροσωπεύουν το θάνατο με χαρακτηριστική παραστατικότητα, είναι προφανές ότι η «εὐδόκιμος ἀλκή» του αδάμαστου μαχητή εκφράζει τη ζωή με ασύγκριτα δραματικότερη αμεσότητα και ενάργεια από ό,τι θα την εξέφραζαν οι απaráμιλλες επιδόσεις του στον τραγικό ποιητικό λόγο.

Γι' αυτό πιθανώς η «εὐδόκιμος ἀλκή», ως πόλος αντίρροπος στο θάνατο, προτιμήθηκε αντί των παραπάνω επιδόσεων. Αυτό είναι μια πρόσθετη εξήγηση του «αισχύλειου παραδόξου», του ότι δηλαδή ο έπαινος του ποιητή περιορίζεται στα πολεμικά του κατορθώματα με ταυτόχρονη αποσιώπηση του έργου του ως κορυφαίου δραματουργού.

Είδαμε παραπάνω ότι το ποίημα του Καβάφη «Οι Νέοι της Σιδώνας, 400 μ.Χ.» προβάλλει απλώς τον παράδοξο χαρακτήρα του επιγράμματος χωρίς ωστόσο να υπαινίσσεται κάποια ερμηνευτική προσέγγισή του¹³. Ό,τι δε βρίσκουμε, όμως, στον Καβάφη παρά την ad hoc αναφορά του στο αισχύλειο επίγραμμα το βρίσκουμε στο *Μιλτιάδη Μαλακάση*, και συγκεκριμένα στο ποίημά του «Ο Τάκη-Πλούμας», το οποίο, βέβαια, δεν έχει καμιά σχέση με την αρχαιότητα και πολύ περισσότερο με το θέμα που μας απασχολεί. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει κάτι σε αυτό το ποίημα που μας ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη περίπτωση: το ότι το νοηματικό περιεχόμενό του οργανώνεται επίσης γύρω από τη διπολικότητα ζωή-θάνατος. Ο ομώνυμος ήρωας του ποιήματος, ένας Μεσολογγίτης, εξάδελφος του Μαλακάση, προβάλλεται ως η ενσάρκωση του κάλλους και της λεβεντιάς («Πρώτος στην ομορφιά και στην ορμή»). Ο ποιητής τον ξαναφέρει νοσταλγικά στη μνήμη του τονίζοντας εμφατικά τα συναισθήματα του θαυμασμού και της λατρείας που έτρεφε γι' αυτόν και προσθέτοντας τελικά με πόνο ψυχής ότι το ίνδαλμα εκείνο

της νεανικής του ηλικίας έχει πεθάνει εδώ και πολλά χρόνια.

Βέβαια, στο ποίημα η αντίθεση μεταξύ της ζωής και του θανάτου εκφράζεται κατά τρόπο ανισοβαρή. Από τους 36 στίχους που το αποτελούν οι 34 πρώτοι ξεχειλίζουν από την πληθωρική εξύμνηση της ομορφιάς και της ορμής του ήρωα, ενώ μόλις οι δύο τελευταίοι μάς πληροφορούν ότι εδώ και τρεισήμισι περίπου δεκαετίες ο Τάκη-Πλούμας είναι νεκρός. Ωστόσο, η ποσοτική ανισομέρεια της αναφοράς, αντισταθμίζεται πλήρως από τη νοηματική βαρύτητα και υποβλητικότητα των δύο τελευταίων στίχων, που το περιεχόμενό τους μας αιφνιδιάζει, καθώς παρουσιάζει κατά τρόπο δραματικό μια διαμετρική διαφοροποίηση σε σχέση με όσα είχαν προηγηθεί. Ας δούμε την τελευταία στροφή του ποιήματος:

«Ω το λεβέντη του Μεσολογγιού μας,

Τον ήλιο της αυγούλας μου ζωής!

Και να μετρώ και νάναι ο Τάκη-Πλούμας

Τριάντα τρία χρόνια μες στη γης...».

Το ποίημα και το επίγραμμα ανήκουν σε διαφορετικές εποχές, έχουν δεχτεί διαφορετικούς ιστορικούς καθορισμούς, υπάγονται σε διαφορετικά γραμματειακά είδη και προέρχονται από δημιουργούς με σημαντικές ατομικές διαφορές. Δεν πρέπει άλλωστε να μας διαφεύγει ότι σε ένα επιτύμβιο επίγραμμα ο θάνατος αποτελεί δεδομένη θεματική αφετηρία, ενώ στο ποίημα του Μαλακάση εμφανίζεται την τελευταία στιγμή και μάλιστα κατά τρόπο απότομο και απροσδόκητο. Παρ' όλα αυτά, το ποίημα παρουσιάζει κάποιες μακρινές αλλά ουσιαστικές αναλογίες με το επίγραμμα του Αισχύλου: α) και στις δύο περιπτώσεις η δύναμη και η λάμψη της ζωής περιγράφονται σε τόνο δοξαστικό και β) και στις δύο περιπτώσεις είναι παρούσα η θλιβερή διαπίστωση ότι τον τελευταίο λόγο τον έχει ο θάνατος, δηλαδή η φθορά και η οντολογική ανυπαρξία.

Ωστόσο –και εδώ κλείνουμε την παρένθεση– αν στο ποίημα του Μαλακάση η μελαγχολική καταγραφή μοιάζει να υπερακοντίζει τελικά τις λαμπρές αναμνήσεις του ποιητή, στο επίγραμμα του Αισχύλου η τελική διαπίστωση, παρά τις αρχικές εντυπώσεις, φαίνεται λιγότε-

ρο απαισιόδοξη. Μπορεί, όπως είδαμε, ο «καταφθίμενος» ήρωας των περσικών πολέμων να επιβεβαιώνει την παντοδυναμία του θανάτου, μια προσεκτικότερη, όμως, μελέτη των δύο τελευταίων στίχων του επιγράμματος μάς πείθει πως η ανάμνηση του ηρωισμού δεν υπόκειται στην ολοσχερή εκμηδένιση. Αν από μια συγκεκριμένη άποψη η «εὐδόκιμος ἀλκή» του Μαραθωνομάχου μοιάζει με λάφυρο που κοσμεί το θρίαμβο του θανάτου, από μια διαφορετική άποψη θα μπορούσε να θεωρηθεί παράγοντας που περιορίζει το μέγεθος του θριάμβου και αμφισβητεί την παντοδυναμία του νικητή. Πραγματικά, εκείνο το «ἀλκήν δ' εὐδόκιμον», έτσι όπως ξεπροβάλλει ορμητικά μετά τις μακάβριες υποδηλώσεις των δύο αρχικών στίχων, φαντάζει σαν έκρηξη που τινάζει στον αέρα την ταφόπλακα, μας μεταφέρει αστραπιαία στο μακρινό «Μαραθώνιον ἄλσος» και από εκεί μας εξακοντίζει ως τα πέρατα του τότε γνωστού κόσμου – ως την Περσία, όπου ο «βαθυχαιτήεις Μῆδος» πρέπει να μετρούσε για πολύ καιρό τις πληγές του. Με άλλα λόγια, μπορεί ο θάνατος του Αισχύλου να είναι αναπόφευκτος και οντολογικά εξουθενωτικός, παρ' όλα αυτά ο νεκρός ήρωας του Μαραθώνα, όσο παράδοξο και αν φαίνεται, δεν οδηγείται σε απόλυτη και ολοσχερή εξαφάνιση. Αυτό συμβαίνει, γιατί η «εὐδόκιμος ἀλκή» του είναι κάτι περισσότερο από μια έκφραση αντιπροσωπευτική της ζωής ως απλής βιολογικής λειτουργίας. Είναι, ταυτόχρονα, ένας συμβολισμός της ένδοξης, της καταξιωμένης ζωής.

Προεκτείνοντας, λοιπόν, το νοηματικό περιεχόμενο του αισχύλειου επιγράμματος και επιχειρώντας μια φιλοσοφική αναδιατύπωση της προέκτασης αυτής, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στα εξής: αν ο θάνατος είναι ικανός να συρρικνώσει το «είναι», δηλαδή να οδηγήσει σε «λιγότερο είναι», δεν έχει ωστόσο τη δυνατότητα να επιβάλει ένα συμπαγές «μη είναι». Ο θάνατος μπορεί να εξαφανίσει κάτι που υπάρχει, δεν είναι όμως σε θέση να κάνει, ώστε αυτό το εξαφανισμένο «κάτι» να μην έχει υπάρξει ποτέ. Με το θάνατο, τα «γενόμενα» εξανεμίζονται και χάνονται, αλλά δεν «απογίνονται». Πεθαίνοντας, ο άνθρωπος είναι σαν

να μην έχει ζήσει, αυτό, όμως, δε σημαίνει καθόλου ότι στ' αλήθεια δεν έχει ζήσει – εκείνο το «σαν να μην» κάνει όλη τη διαφορά! Μια ζωή ζυμωμένη με νοήματα και σημασίες, μια ζωή αφιερωμένη στη σύλληψη και την πραγμάτωση αξιών, μια ζωή ταγμένη στη δημιουργία και την προσφορά – μια γεμάτη ζωή – μπορεί να διαρκεί ελάχιστα σε σύγκριση με την απεραντοσύνη του χρόνου, τελειώνοντας, όμως, είναι κάτι το δεδομένο και το αμετάκλητο, κάτι που αντιστέκεται στο χρόνο και δεν επιδέχεται περαιτέρω αλλαγή. Οπότε μια τέτοια ζωή παύει, πλέον, να είναι μια απλή «στιγμή στην αιωνιότητα» και γίνεται μάλλον μια «αιώνια στιγμή»¹⁴. – Με το επιτύμβιο επιγράμματά του ο Αισχύλος είναι σαν να προεξαγγέλλει και να επικυρώνει το περιεχόμενο των αθάνατων στίχων του Ορατίου: «Δε θα πεθάνω ολόκληρος, αλλά ένα μεγάλο μέρος του εαυτού μου θα αποφύγει το θάνατο και θα μεγαλώνω διαρκώς, ανανεωμένος πάντοτε από τον έπαινο των μεταγενεστέρων»¹⁵.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1 Για παράδειγμα Werner Jaeger, Paideia. Die Formung des griechischen Menschen, ελλ. μτφρ. Γεωργίου Π. Βεροίου, Παιδεία. Η μόρφωση του Έλληνα ανθρώπου, Αθήνα, 1968', τόμ. 1, σελ. 276. The Oxford Classical Dictionary, 1996', στο λήμμα Aeschylus. Albin Lesky, Die tragische Dichtung der Hellenen, ελλ. μτφρ. Νίκου Χουρμουζιάδη, Η τραγική ποίηση των Αρχαίων Ελλήνων, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, τόμ. Α', Αθήνα, 1990', σελ. 119. Jacqueline de Romilly, Précis de Littérature Grecque, ελλ. μτφρ. Θ. Χριστοπούλου-Μιχαηλίδου, Αρχαία Ελληνική Γραμματιολογία, Εκδόσεις Κραδαμίτσα, Αθήνα, 1988, σελ. 84.

2 Ο Καβάφης δεν είναι ο μόνος ούτε ο πρώτος που είχε σταθεί στο περιεχόμενο του επιγράμματος. Πριν από αυτόν, ο Théodore Banville, ένας από τους εκπροσώπους του γαλλικού παρνασσισμού, θα κάνει μνεία του θέματος στο θεατρικό του έργο Socrate et sa femme (1886). Βλ. Φάνη Κωστόπουλου, Το επιτύμβιο επίγραμμα του Αισχύλου (Από τον Καβάφη στον Banville), «Φιλολογική», Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2013, σσ. 78-80.

3 Ως συντάκτης του επιγράμματος παραδίδεται ο ίδιος ο Αισχύλος, ορισμένοι όμως υποστηρίζουν ότι αυτό γράφτηκε αργά ή πολύ μετά το θάνατό του. Σε κάθε περίπτωση, το επίγραμμα θεωρείται ότι εκφράζει αυθεντικά την επιθυμία και τις επιλογές του Μαραθωνομάχου ποιητή. Βλ. σχετικές αναφορές παραπάνω, στην πρώτη υποσημείωση.

4 Μια παραστατική απεικόνιση των νέων της Σιδώνας και του ιστορικού κλίματος του 400 μ.Χ. βρίσκουμε στο άρθρο της Καίτης Βασιλάκου «Κ. Καβάφης, 'Νέοι της Σιδώνας 400 μ.Χ.'. Τι θέλει να πει ο ποιητής;» (<http://ketivasilakou.blogspot.gr/2012/10/400.html>).

5 Βλ. για παράδειγμα, Αγαμέμνων, στ. 176-180: «Τὸν φρονεῖν βροτοῖς ὀδύσαντα/ τὸν πάθει μάθος θέντα κίρως ἔχειν/ Στάζει δ' ἀνθ' ἵππου πρό καρδίας/ μνηστικῶν πόνος καὶ παρ' ἄκοντας ἦλθε σφρονεῖν».

6 Εμμενίδες, 696-699. Αργότερα ο Περίκλης, στον Επιτάφιο του, θα επιχειρήσει πιθανώς να απατήσει και μάλιστα σε απολογητικό τόνο σε αυτόν τον υπαινιγμό του Αισχύλου, αντικαθιστώντας το «δεινόν» του ποιητή με το «δέος»: «ἀνεπαχθὸς δὲ τὰ ἴδια προσομιλοῦντες τὰ δημόσια διὰ δέος μάλιστα οὐ παρανομοῦμεν, τὸν τε αἰεὶ ἐν ἀρχῇ ὄντων ἀκροᾶσαι καὶ τὸν νόμον, καὶ μάλιστα αἰτῶν ὅσοι τε ἐπ' ὠφελίᾳ τὸν ἀδικουμένον κείνται καὶ ὅσοι ἀγραφοὶ ὄντες αἰσχρὴν ὁμολογουμένην φέρουσιν». Θουκυδ. II, 37, 1-6. Βλ. Max Pohlenz, Griechische Freiheit (γὰλ. μτφρ.), Paris, 1956, σσ.45, 65, 73-74 καὶ Κυριάκου Κατωμάνη, Προεκτική φιλοσοφία καὶ πολιτικό ἦθος τοῦ Σωκράτη, Επισκαρδάρη, Αθήνα 1981, σσ. 57-59.

7 Ο W. Jaeger (ὁπ. παρ., σελ. 277), θεωρεί την πόλη ιδεώδη γόχο για τη διδασκαλία των δραμάτων του Αισχύλου και προς επίρρωση της άποψής του αυτής επικαλείται τη φράση του Αριστοτέλη «οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι πολιτικῶς ἐποίουν λέγοντας, οἱ δὲ νῦν ἠθροικῶς», Ποιητικά, 1450, b 7.

8 Για το φιλοσοφικό αυτό θέμα βλ. μετὰξὺ ἄλλων: Κυριάκου Κατωμάνη, Μελέτη θανάτου σε πρόσωπο πρώτου ενικό, Επιστημονική Επετηρής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τόμ. MA' 2009-2010, σσ. 292-325.

9 Scholia in Prometheum vinculum, 11, 4-7. 10 Z 144.

11 Αγαμέμνων, 1327-1328. Άλλοι εκδότες υιοθετούν τη γραφή «σαῖς τις ἄν πρέψειεν», οπότε η μετάφραση θα ήταν: «θα μπορούσε να την (ενν. την ανθρώπινη κατάσταση) παρομοιάσει κανείς με σαῖα (ή με σφεδίασμα)».

12 Στάθθ Δρομάζου, Αρχαίο Δράμα, Κέδρος, Αθήνα, 19843, σελ. 49.

13 Θα μπορούσε μάλιστα να ισχυριστεί κανείς ότι από την άποψη της εμμηνητικής προσέγγισης το συγκεκριμένο ποίημα λειτουργεί μάλλον αποπροσανατολιστικά.

14 Βλ. σχετικά τις αναλύσεις του V. Jankélévitch στο έργο του La mort, Flammarion, Paris, 1966, σσ. 414-416.

15 Ελευθέρη απόδοση. Οι στίχοι από τα Carmina: «Non omnis moriar multaque pars mei / vitabit Libitina: usque ego postera / crescam laude recens» (3, 30, 6-8).

Θεοφράστου του Ερεσίου η ζωή και το έργο

Του Χρ. Ν. Πολάτωφ δρ Φιλοσοφίας

Ο Θεόφραστος (372-287 πΧ) καταγόταν από την Ερεσό της Λέσβου¹, αλλά έζησε και δημιούργησε στη σκιά του Αριστοτέλους τον οποίο εθαύμαζε και εν πολλοίς μιμήτο. Το έργο του, όσο διασώθηκε μέχρι σήμερα, φανερώνει άνδρα φιλόσοφο που τον απασχολεί η λύση ποιητικών προβλημάτων. Ο ίδιος κατ' αρχήν υπήρξε φυσικός φιλόσοφος, αστρονόμος και μαθηματικός, όπως πληροφορούμεθα από τον Διογένη Λαέρτιο και το λεξικό της Σούδας. Αρχικώς ονομαζόταν Τύρταμος, αλλά ο Αριστοτέλης, ο οποίος τον εκτιμούσε βαθύτατα, επειδή παρατήρησε ότι μιλούσε ωραία, τον μετονόμασε Εύφραστο και αργότερα Θεόφραστο «διά τό τῆς φράσεως θεσπέσιον».²

Μετά τα εγκύκλια μαθήματα στην πατρίδα του πλησίον του φιλοσόφου Αλκίππου, ο Θεόφραστος εφοίτησε σε ηλικία 17 ετών στην Πλατωνική Ακαδημία έχοντας συμμαθητή τον Αριστοτέλη μέχρι τον θάνατο του Πλάτωνος, οπότε ακολούθησε τον Σταγειρίτη αρχικώς στην Άσσο της Μ. Ασίας και αργότερα στη Λέσβο. Μετά την επιστροφή του Αριστοτέλους στην Αθήνα και την ίδρυση της Περιπατητικής Σχολής του, ο Θεόφραστος έφθασε στην πόλη της Παλλάδας ως μέτοικος και συνεργάστηκε στη διδασκαλία του Περιπάτου μέχρι το έτος 322, οπότε μετά την αναχώρηση του Αριστοτέλους για τη Χαλκίδα ανέλαβε τη διεύθυνση του Λυκείου μέχρι τον θάνατό του σε ηλικία 85 ετών.³ Στο διάστημα τούτο αντιμετώπισε την κακία και τις άδικες κατηγορίες εις βάρος του για ασέβεια, όπως του δημαγωγού Αγνωτίδη και κάποιου Σοφοκλή από το Σούνιο, ο οποίος υπεστήριζε ότι ως μέτοικος ο Θεόφραστος δεν είχε κατά τον νόμο δικαίωμα να διδάσκει. Η πλειοψηφία όμως των Αθηναίων τον εξετίμησε, ώστε όχι μόνο τον απήλλαξε των κατηγοριών και του επέτρεψε να διδάσκει στον Περιπάτο, αλλά όταν πέθανε τον συνόδευσε «πανδημεί» στην τελευταία του κατοικία.⁴

Ο Θεόφραστος συναγωνιζόμενος τον Αριστοτέλη στην πανεπιστημοσύνη άφησε τεράστιο έργο, απόρροια της διδακτικής του δραστηριότητας στο Λύκειο, το οποίο γνώριζε η Αρχαιότητα,⁵ αλλά σ' εμάς έφθασε αποσπασματικό και κολοβωμένο.

Απ' ό,τι γνωρίζουμε, έγραψε Αναλυτικά, Τοπικά, Ποιητική και ασχολήθηκε με θέματα Φυσικής, Μετεωρολογίας, Ζωολογίας και Φυτολογίας⁶ συνεχίζοντας τις φυσιοδιφικές έρευνες του Αριστοτέλους, με επί μέρους όμως διαφορές που έχουν σχέση με την επιστημονική προσωπικότητά του. Είναι ο πρώτος ερευνητής της Βοτανικής αποκλειστικώς για επιστημονικούς και όχι ιατρικούς σκοπούς, όπως συνηθιζόταν μέχρι τότε.⁷ Συνέγραψε μία πραγματεία με τίτλο «Φυσικῶν δόξα» σε 16 ή 18 βιβλία από τα οποία έφθασε σ' εμάς μόνο ένα κεφάλαιο, στο οποίο είχε συγκεντρώσει γνώμες παλαιότερων φιλοσόφων από τον Θαλή τον Μιλήσιο έως τον Πλάτωνα.⁸

Παρόλο που ο ίδιος ως μέτοικος δεν ασχολήθηκε με τα κοινά, οι γνωριμίες του τόσο με τον μαθητή του Δημήτριο Φαληρέα όσο και τον στρατηγό τού Αλεξάνδρου Αντίπατρο αλλά και τον αντιβασιλέα της Μακεδονίας Κάσσανδρο, καθώς και τον βασιλιά της Αιγύπτου Πτολεμαίο Α', οδηγούν στην υπόθεση ότι ο Θεόφραστος εννοούσε, χωρίς να φαίνεται τούτο, τους μακεδονίζοντες της Αθήνας. Η Ρητορική που τον ενδιέφερε ως διδακτικό αντικείμενο διδασκαλίας και συγγραφής, απετέλεσε την αφορμή προκειμένου να εφαρμόσει στην πράξη τις τέσσερις αρετές του λόγου που ο ίδιος προτιμούσε, δηλαδή τον ελληνισμό, τη σαφήνεια, το πρόπον και την ενγένει κατασκευή. Προς τούτο χρησιμοποιούσε την απλή καθημερινή γλώσσα που μιλούσαν στην Αθήνα του 4ου αιώνα πΧ,⁹ αποβλέποντας, μακριά από φατριασμούς, ως φιλόσοφος, στην έρευνα της αληθείας και την έμπρακτη άσκηση της αρετής. Δεχόταν, οπαδός αυτός της αριστο-

τελικής μεσότητας, ότι στην πλήρη ευτυχία του ατόμου συντελούν όχι μόνο τα εσωτερικά, αλλά και τα εξωτερικά αγαθά.¹⁰ Έτσι, οι πνευματικές αρετές του ανθρώπου {δικαιοσύνη, ψυχική ανδρεία, σωφροσύνη και σοφία} είναι ορθό να συνοδεύονται από τα εξωτερικά αγαθά που συνάπτονται με ψυχικές καταστάσεις του ατόμου, όπως είναι η υγεία, ο πλούτος, η ομορφιά, η ευγενική καταγωγή, η τιμή, η δόξα, η αγάπη για την απόκτηση γνώσεων, καθώς και η απόκτηση κοινωνικών αγαθών, συμφωνώντας σ' αυτό το σημείο με τον διδάσκαλό του.¹¹

Συγκεκριμένα, στο έργο του «Χαρακτήρες» (*Ἠθικοί χαρακτήρες*) συγκεντρώνει 30 ανδρικούς τύπους περιγράφοντας μόνο τα ελαττώματά τους. Δεν τον ενδιαφέρουν χαρακτήρες της πολιτικής ζωής, εκτός από εκείνον του ολιγαρχικού, ούτε χαρακτήρες οι οποίοι απηχούν κοινωνικές τάξεις, πλην του αγροίκου. Επίσης ουδεμία νύξη κάνει για ελαττώματα που οφείλονται στον έρωτα, επειδή αυτός τού ήταν αδιάφορος. Κατά μαρτυρία του Ιερωνύμου, ο φιλόσοφος είχε παραμείνει άγαμος εκ πεποιθήσεως, διότι υπεστήριζε ότι ο γάμος αποτελεί τροχοπέδη στη σπουδή της Φιλοσοφίας. Γι' αυτό, εχαρακτήριζε τον έρωτα ως «*ἀσθένειαν ψυχῆς ἀέργου*».¹² Είναι γεγονός ότι το έργο τούτο είχε ευρεία επίδραση όχι μόνο στους συγχρόνους τού φιλοσόφου, όπως στον ιατρό Ερασίστρατο,¹³ στους φιλοσόφους Στράωνα και Αρχεσίλαο, καθώς και στον ποιητή της Νέας Κωμωδίας Μένανδρο, αλλά και σε μεταγενεστέρους, όπως στον περιπατητικό φιλόσοφο Σάτυρο του 2ου πΧ αι, σύμφωνα με πληροφορία του Αθηναίου, στον επίσης περιπατητικό φιλόσοφο Λύκωνα και σ' αυτόν ακόμη τον καρδινάλιο Βησσαρίωνα ο οποίος είναι γνωστό ότι εσχολίασε όχι μόνο τα «*Μετά τα Φυσικά*» του Αριστοτέλους, αλλά και αυτά τα «*Σχόλια*» του Θεοφράστου. Στα νεότερα χρόνια πολλά στοιχεία των «Χαρακτήρων» πρέπει να επηρέασαν και τον Ανδρέα Λασκαράτο στο έργο του «*Ίδού ο άνθρωπος*». Γνωρίζουμε ότι και στο Βυζάντιο το έργο τούτο του Θεοφράστου εδιδάσκετο στα σχολεία προς ηθική παιδεία των μαθητών

εντός του πλαισίου της διδασκαλίας της θύραθεν ή έξω παιδείας. Έτσι εξηγούνται το μεταγενέστερο «Προοίμιο» των «Χαρακτήρων», καθώς και οι ηθικοπλαστικοί «Επίλογοι» σε μερικά τμήματα του έργου αυτού που η φιλολογική έρευνα απέδωσε σε προσθήκες βυζαντινής προφανώς χειρός.

Στα ηθικά προβλήματα που είναι φυσικό να απασχόλησαν τον φιλόσοφο, εντάσσεται το ενδιαφέρον του για τη θρησκεία. Στο σύγγραμμά του «*Περί εὐσεβείας*», το οποίο διασώθηκε χάρις σε απανθίσματα στο Β' βιβλίο του έργου «*De abstinentia*» (περί εγκρατείας) του Πορφύριου, αποβλέπει στην πνευματικοποίηση του παγανισμού, μη δεχόμενος κάποιες λατρευτικές ακρότητες, και κυρίως τις αιματηρές θυσίες ζώων. Ο Θεόφραστος δηλαδή πίστευε ότι όλα τα φυσικά όντα συνδέονται με φυσική συγγένεια, γεγονός που επιβάλλει και τον ανάλογο σεβασμό του ανθρώπου προς αυτά.¹⁴

Στη μικρής έκτασης πραγματεία του με τίτλο «*Τῶν μετὰ τὰ Φυσικά*»,¹⁵ η οποία έφθασε μέχρι τις ημέρες μας, ο φιλόσοφος μιμούμενος το ομώνυμο αριστοτελικό έργο, διατυπώνει ερωτήματα τα οποία φαίνεται ότι συζητούντο μάλλον στο Λύκειο, ακολουθώντας τη διδακτική μέθοδο του Σταγειρίτη τόσο στην επιλογή των θεμάτων όσο και στους επιμέρους τίτλους των κεφαλαίων. Η αξία του έργου έγκειται στο γεγονός ότι δίδεται η ευκαιρία σ' εμάς να υποθέσουμε τον τρόπο διδασκαλίας στον Περίπατο, καθώς και τα φιλοσοφικά συστήματα που ήταν γνωστά πριν από τον Αριστοτέλη.¹⁶ Καταρχήν στο έργο αυτό, διατυπώνει κάποια μεταφυσικά ερωτήματα που αναφέρονται στα πρώτα αίτια του «Είναι», στη διαφανομένη φυσική κίνηση της φύσης σε συνάρτηση με το Πρώτον Κινούν, η οποία είναι «*θεία γάρ ἢ πάντων ἀρχή, δι' ἧς ἅπαντα καὶ ἔστιν καὶ διαμένει*»,¹⁷ ενώ συγχρόνως διερωτάται με ποια κριτήρια θα μπορούσε κάποιος να ορίσει τη θεωρία των πρώτων αρχών «*πῶς ἀφορίσαι δεῖ καὶ ποίοις τήν ὑπὲρ τῶν πρώτων θεωρίαν*».¹⁸ Δέχεται ότι τα ουράνια σώματα έχουν τη φυσική τάση να κινούνται «*οὐ τήν ἠρεμίαν διώκουσιν ἀλλὰ τήν κίνησιν*»,¹⁹ σε

αντίθεση με την Πρώτη Αρχή (που άλλοι την ονομάζουν ο Εις και άλλοι Αριθμοί, ενώ ουσιαστικά οι δύο έννοιες ταυτίζονται) η οποία, ενώ η ίδια παραμένει ακίνητη, ωστόσο προκαλεί κυκλική κίνηση των πάντων «*Τί οὖν ἄμα τῇ μιμήσει φασίν ἐκεῖνο ὁμοίως ὅσοι τε τό ἐν καί ὅσοι τοὺς ἀριθμούς λέγουσιν; καί γάρ αὐτοί τοὺς ἀριθμούς φασιν τό ἐν*».²⁰ Ως προς την άποψη της Ακαδημίας η οποία, όπως είναι γνωστό, δεχόταν ότι ο αισθητός κόσμος προέρχεται από τον Ένα και τους Αριθμούς, παρατηρεί ότι θα έπρεπε και ο φυσικός κόσμος, κατά μίμηση της Πρώτης Αρχής, να διαθέτει τα ίδια χαρακτηριστικά, δηλαδή να επιδιώκει αντί της κινήσεως την ακινησία, πράγμα που δεν συμβαίνει. Αντιθέτως στον αισθητό κόσμο οι Πλατωνικοί διακρίνουν ότι επικρατεί γενικώς αταξία,²¹ ενώ θα περίμενε κάποιος να κυριαρχεί η τάξη που χαρακτηρίζει τη νοητή Πρώτη Αρχή «*Από δ' οὖν ταύτης ἢ τούτων τῶν ἀρχῶν ἀξιῶσιεν ἄν τις... τά ἐφεξῆς εὐθύς ἀποδιδόναι καί μή μέχρι του προελθόντα παύεσθαι· τοῦτο γάρ τελέου καί φρονούντος*».²²

Ο Θεόφραστος, μετά τις ανωτέρω παρατηρήσεις, θα συγκρίνει τις απόψεις του Πλάτωνος και του Ηρακλείτου ως προς τη φύση των κυριάρχων αρχών, κατά πόσον δηλαδή είναι ακίνητες και δυναμικές ή έχουν ήδη καθορισμένη μορφή «*πότερον ἀμόρφους καί οἷον δυναμικάς, ὡσπερ ὅσοι πῦρ καί γῆν ἢ μεμορφωμένας*».²³ Φθάνει όμως στο σημείο να παραδεχθεί ότι αυτά τα θέματα απαιτούν περαιτέρω έρευνα «*ταῦτα μὲν ἐνταῦθα που ζητεῖ τήν σκέψιν*»,²⁴ αλλά και πάλι διερωτάται μήπως η ακινησία των κυριάρχων αρχών του κόσμου, κατ' Αριστοτέλη, συμπίπτει με την ηρεμία ως αδράνεια και γίνεται έτσι εμπόδιο της κίνησης «*Ἐν δέ ταῖς ἀρχαῖς, ὅθεν δὴ καί ὁ πρῶτος λόγος, εἰκότως ἄν καί τό περί ἡρεμίας ἀπορήσειεν. Εἰ μὲν γάρ ὡς βέλτιον, ἀνάψειεν ταῖς ἀρχαῖς· εἰ δ' ὡς ἀργία καί στέρησις τις κινήσεως*».²⁵ Παρατηρεί βεβαίως ότι στη φύση δίδεται η εντύπωση ότι τα πράγματα ευρίσκονται σε ηρεμία, σε αντίθεση με την πρωταρχική κινητήρια δύναμη η οποία δεν θα ήταν δυνατόν ως ακίνητη εξ αρχής να είναι ταυτοχρόνως και κινουμένη, διότι τότε δεν

θα ήταν η πρώτη «*ἐπεὶ τό γε διά τοῦτ' ἡρεμεῖν ὡς ἀδύνατον ἀεὶ κινούμενον εἶναι τό κινῶν· οὐ γάρ ἄν εἴη πρῶτον*».²⁶ Ίδια ηρεμία υπάρχει και στον ουρανό, συμπληρώνει ο φιλόσοφος, που όπως λέγουν, είναι τελειότατος «*καί ὁ ὄλος οὐρανός, ὃν δὴ φασιν εἶναι τελειώτατον*».²⁷

Ένα ακόμη ερώτημα, πώς δηλαδή συντελέσθηκε κάποτε ο διαχωρισμός των όντων σε ύλη και μορφή, απασχολεί τον φιλόσοφο και διερωτάται: γιατί πρέπει να θεωρούμε ένα στοιχείο ως ον και άλλο ως μη ον, ενώ είναι εν δυνάμει ον που οδηγείται προς ενέργεια, ή είναι μεν ον αλλά αόριστο; «*Πῶς ποτε τῶν ὄντων ὁ μερισμός εἰς ὕλην καί μορφήν, πότερον ὡς τό μὲν ὄν, δυνάμει δ' ὄν καί ἀγόμενον εἰς ἐνέργειαν ἢ ὄν μὲν, ἀόριστον δέ;*».²⁸ Επιπλέον, πώς συμβαίνει η φύση και γενικώς όλη η ουσία του σύμπαντος να παρουσιάζουν αντιθέσεις, με αποτέλεσμα κάποτε εκείνο που θεωρείται ως το χειρότερο, να ευρίσκεται σε ίση σχεδόν αναλογία, με το καλύτερο ή μάλλον το χειρότερο κάποτε να υπερισχύει; «*τί δὴ ποτε ἡ φύσις καί ἡ ὄλη δ' οὐσία τοῦ παντός ἐν ἐναντίοις ἐστίν, καί σχεδόν ἰσομοιρεῖ τό χειρόν τῷ βελτίονι, μᾶλλον δέ καί πολλῶν πλέον ἐστίν*».²⁹ Άρα, καταλήγει, είναι απαραίτητο το γεγονός τούτο, ότι δεν μπορεί να υπάρξει το ον χωρίς το αντίθετό του «*... οὐχ οἷόν τε τό ὄν ἄνευ τῶν ἐναντίων... ἀλλ' ἦδε μὲν οἷον ὑπερβατός τις σοφία*».³⁰

Ότι συμβαίνει στη φύση ο Θεόφραστος το αποκαλεί «*υπερβατό είδος σοφίας*», όπου για το κάθε ον που παρατηρεί ο άνθρωπος δια των αισθήσεων, αναζητεί τα αίτια τα οποία το προκαλούν. «*Τό δέ ὄν πολλαχῶς, φανερόν· ἢ γάρ αἰσθησις καί τὰς διαφοράς θεωρεῖ καί τὰς αἰτίας ζητεῖ*».³¹

Μέχρι κάποιου σημείου λοιπόν, ισχυρίζεται ο φιλόσοφος, ότι μπορούμε να έχουμε αιτιολογημένη άποψη για τα πράγματα στηριζόμενοι στις αισθήσεις μας «*μέχρι μὲν οὖν τινος δυνάμεθα δι' αἰτίου θεωρεῖν, ἀρχάς ἀπό τῶν αἰσθήσεων λαμβάνοντες*».³² Αφού λοιπόν η δια των αισθήσεων γνώση αποτελείται από επιμέρους έννοιες άρα, για να αποκτήσουμε γνώση των πραγμάτων γύρω μας, πρέπει να διακρίνουμε

τα πράγματα σε αρχικά και νοητά και κατόπιν πάλι σε κινητά και υπό την φύση, και αυτά πάλι να τα δούμε πρώτον ως πρωταρχικά και μετά σ' εκείνα που ακολουθούν, φθάνοντας μέχρι τα ζώα και τα φυτά και τελικώς μέχρι τα άψυχα όντα «...οἷον τά πρώτα καί νοητά καί τά κινητά καί υπό τήν φύσιν, αὐτῶν τε τούτων τά ἐν ἀρχῇ καί τά ἐπόμενα μέχρι ζώων καί φυτῶν καί ἐσχάτων καί ἀψύχων».³³ Στη νοητή αυτή διαδρομή εκείνο που χαρακτηρίζει τη φύση και το ουράνιο σύστημα δεν κυριαρχεί η στατικότητα, αλλά η διαρκής κίνηση «...τό γε κινεῖσθαι καί ἀπλῶς τῆς φύσεως οἰκείον καί μάλιστα τοῦ οὐρανοῦ»,³⁴ ώστε η παραγομένη ενέργεια αφορά την ουσία κάθε φυσικού πράγματος, επειδή όταν τούτο είναι ενεργό, συγχρόνως ευρίσκεται σε κίνηση «εἰ ἐνέργεια τῆς οὐσίας ἐκάστου καί τό καθ' ἕκαστον ὅταν ἐνεργῆ καί κινῆται».³⁵ Αυτή, κατά τον φιλόσοφο, είναι η σχέση κινητικότητας του σύμπαντος προς το ὄντως ὄν το οποίο παραμένει πάντοτε ακίνητο «συνάπτει δέ πως ἡ νῦν ἀπορία καί πρός τήν ὑπό τοῦ ἀκινήτου κίνησιν».³⁶ Καταλήγοντας ο φιλόσοφος θα τονίσει ότι τίποτε δεν είναι τυχαίο στη φύση, αλλά τα πάντα έχουν δημιουργηθεί για ένα σκοπό «ὑπέρ τοῦ πάνθ' ἕνεκα του καί μηδέν μάτην»³⁷ και μάλιστα με άριστο και μεθοδικό τρόπο «τήν φύσιν ἐν ἅπασιν ὀρέγεσθαι τοῦ ἀρίστου καί ἐφ' ὃν ἐνδέχεται μεταδιδόναι τοῦ ἀεὶ καί τοῦ τεταγμένου».³⁸ Κι αν φαινομενικώς μέσα στη φύση διαπιστώνεται ότι υπάρχει κάποιο τυχαίο γεγονός, αυτό στην πραγματικότητα υποκρύπτει ηθελημένη σκοπιμότητα της Πρώτης Αρχής η οποία δι' αυτού κατατείνει σ'ένα συγκεκριμένο τέλος.³⁹

Ο Θεόφραστος όσο προχωρούσε η ηλικία του, παραπονοιάταν για τη βραχύτητα του ανθρώπινου βίου. Ο ίδιος εργαζόταν μέχρι τα γεράματά του με όλες του τις δυνάμεις. Θρυλείται ότι λίγο πριν να τον εύρει ο θάνατος έλεγε μελαγχολικά, στους μαθητές του πως πεθαίνει τη στιγμή που άρχιζε να μαθαίνει!

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

- 1 Κλήμεντα Αλεξανδρέα, Στρωματεῖς Α, XVI, 12.
- 2 Ευάγγ.Σπανδάγο. Τῶν μετὰ τὰ Φυσικά τοῦ Θεοφράστου, εκδ. Αίθρα, Αθήνα 2005, σ.11.
- 3 Στρωματεῖς, ἐνθ' ανωτ. Α, XVI, 38.
- 4 Ευάγγ. Σπανδάγο, Το έργο του Θεοφράστου «Χαρακτήρες», εκδ. Αίθρα, Αθήνα 2014,σ.Π-13.

5 Διογένης ο Λαέρτιος παρέχει κατάλογο των έργων, βλ. «Βίοι καί γνῶμαι τῶν ἐν Φιλοσοφίᾳ εὐδοκίμησάντων».

6 Περί φυτικῶν Ἱστοριῶν βιβλ. Α' - Θ' καί φυτικῶν αἰτιῶν βιβλ. Α' - Στ.

7 Το έργο του Θεοφράστου, ἐνθ' ανωτ., σ.16.

8 Βλ. Albin Lesky, Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 942.

9 Αυτόθι, σ. 943.

10 Βλ. Το έργο του Θεοφράστου, ἐνθ'αν., σ. 14.

11 Πρβλ. Πλάτων Χαριμίδης 159 a 10, Λάχ, 190 β-d, Ευθύφρ. 5 d 7 και Πολιτ. 336 e- 354 b-c.

12 Το έργο του Θ., ἐνθ'αν.,σ. 13,33.

13 Πρβλ. Σπανδάγου Ευαγγ.- Σπανδάγου Ρ.- Τραυλού Δ., Οι ιατροί και οι φαρμακολόγοι της Αρχαίας Ελλάδος, εκδ. Αίθρα, Αθήνα 2002.

14 Lesky, ἐνθ'ανωτ. σ. 942.

15 Βλ Ευαγγ. Σπανδάγου, Τῶν μετὰ τὰ Φυσικά τοῦ Θεοφράστου, εκδ. Αίθρα, Αθήνα 2005.

16 Ross W. D - Fobes F. H, Theophrastus Metaphysics, Oxford 1929.

17 Α, 4β,15-16.

18 Α, 4α, 1-2.

19 Β,24-25.

20 Β,25-28.

21 Πρβλ. Πλατ. Τιμ.30α.

22 Γ,16-19.

23 Δ, 24-26.

24 Δ, 5-6.

25 Ε,7β, 9-12.

26 Ε,7β, 15-17.

27 Ε, 8α, 6-7.

28 Στ, 8α, 8-12.

29 Ζ, 8α, 22-25.

30 Ζ, 8β, 8-9.

31 Η, 8β,10-12.

32 Η, 9β, 8-9 Πρβλ. «Θεόφραστος δέ τήν αἴσθησιν ἀρχὴν εἶναι πίστεώς φησιν ἀπό γὰρ ταύτης αἱ ἀρχαί πρός τόν λόγον τόν ἐν ἡμῖν καί τήν διάνοιαν ἐκτείνονται» (Κλήμ Αλεξανδρ. ἐνθ' αν. Β, 11, 25-27).

33 Η, 9α, 12-15.

34 Η, 10,9-10.

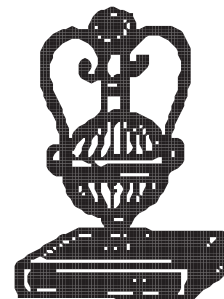
35 Η 10α, 11-12.

36 Η, 10α, 19-21.

37 Θ, 10α, 22.

38 Θ, 11α, 5-7.

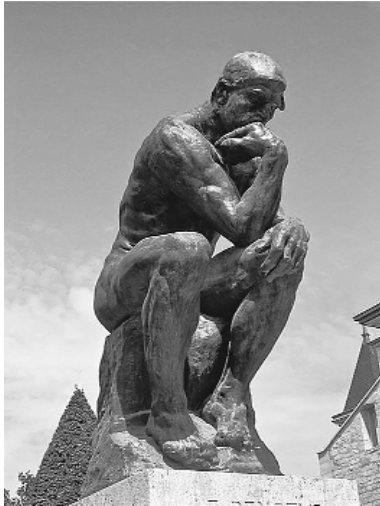
39 Πρβλ. «Ὁ δέ Ἐρέσιος ἐκεῖνος Θεόφραστος ὁ Ἀριστοτέλους γνῶριμος πῆ μὲν οὐρανόν, πῆ δέ πνεῦμα τόν Θεόν ὑπονοεῖ» Κλήμης Αλεξ., Προτρεπτικός V, 26-27.

ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Του Σέργιου Ν. Μοσχονά

Ιστορικού - Υποψήφιου Δρ. Πανεπιστημίου Αθηνών

Η γνώση στην ολότητά της – τόσο ως έννοια, όσο και ως πραγματική εμπειρία – ήταν ανέκαθεν προνόμιο των λίγων. Ελιτίστικης φύσης φαινόμενο, δηλαδή, το οποίο στη σημερινή εποχή που κατακλύζεται από την εύκολη πρόσβαση στην άμεση ψηφιακή – συχνά ανυπόγραφη – πληροφορία, έχει μετατραπεί σε μαζικό φαινόμενο. Μια μάζα ανθρώπων σε παγκόσμιο επίπεδο που «γνωρίζει», κατέχει πληροφορίες σε γενικά και ειδικά ζητήματα, αλλά παράλληλα έχει πλήρη άγνοια για την ουσία και αποτελεί μια μίμηση της πραγματικότητας, όπως θεωρούσε την τέχνη ο Πλάτων.

Το «Γνώθι σ' αυτόν» έχει, στις ψηφιακές μέρες μας, μετατραπεί σε έναν ύφαλο που προσδοκά να ξεσκίσει το σκαρί κάποιου πλοίου. Η «έξυπνη» εποχή μας διακατέχεται από μη έξυπνους ανθρώπους οι οποίοι θεω-

ρούν πως γνωρίζουν τα πάντα επειδή είδαν, άκουσαν, διάβασαν κάτι σχετικό. Οι «έξυπνοι» αυτοί άνθρωποι δεν δέχονται την άλλη άποψη, δεν ασπάζονται επιχειρήματα (πέρα από εκείνα που οι ίδιοι έχουν δημιουργήσει και αναπλάσει στη σκέψη ή τη φαντασία τους) ακόμη κι αν αυτά παρουσιάζονται ως περισσότερο αντικειμενικά και πραγματικά από τα δικά τους. Άνθρωποι που «κάπου» διάβασαν «κάτι» το οποίο αναπαράγουν σε κάθε στιγμή, σε κάθε συζήτηση – συχνά υψώνοντας τη φωνή τους για να διαπεράσουν τον συνομιλητή. Άνθρωποι που μόνο ως επίμονα ισχυρογνώμονες και αμετάπειστοι θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν. Άνθρωποι που η γνώση τους είναι περιστασιακή, ανούσια και αβαθής. Είναι, επίσης, καταφανής η περίπτωση που ο λιγότερο μορφωμένος αυτοπροβάλλεται συνεχώς ως λόγιος, ως διάνοια που αρέσκεται στην «ρητορεία» και στη «διδασκαλία» έχοντας γύρω του έναν κύκλο ανύπαρκτων μαθητών οι οποίοι δεν αποζητούν τίποτε άλλο παρά να επιβεβαιώσουν τη δική τους «γνώση». Συχνότατο φαινόμενο άρρηκτα συνδεδεμένο με τα παραπάνω είναι και η γενικότερη στάση ζωής των ανθρώπων αυτών: η πρόκληση (συνήθως με ακριβά και φανταχτερά ενδύματα, με υπερπολυτελή αυτοκίνητα αλλά και κάθε λογής υλικό αγαθό που να μπορεί να προβληθεί) είναι το μόνο μέσο για να επιτευχθεί η «αναγνώριση» στον κοινωνικό περίγυρο και για να

επιστεγαστεί η αυταπάτη της γνώσης.

Στην πραγματικότητα οι γνώσεις ενός σύγχρονου ανθρώπου που τελείωσε την Ανώτερη Εκπαίδευση είναι – αν όχι σε όλους, σίγουρα σε πολλούς τομείς – σημαντικά περισσότερες από τις γνώσεις του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, του Λεονάρντο Ντα Βίντσι, του Νεύτωνα, του Βολταίρου ή του Λοκ ή του Μοντεσκιέ. Εντούτοις, η γνώση ως «αντικείμενο» δεν μπορεί να τελεσφορήσει: είναι η σκέψη και ο στοχασμός, η ακατάπαυστη διενέργεια ερωτήσεων και η διαρκής αναζήτηση απαντήσεων, που οδηγούν στην αληθινή και ουσιώδη γνώση και προφανώς τόσο ο στοχασμός όσο και η φιλοσοφική αναζήτηση των προαναφερθέντων ιστορικών προσωπικοτήτων υπερτερεί από την όποια ρευστή γνώση ενός τελειόφοιτου Λυκείου, γι' αυτό και όχι απλά αποτέλεσαν μέρος της Ιστορίας, αλλά μετατράπηκαν οι ίδιοι σε γνωστικό αντικείμενο που διδάσκεται από την ίδια την Ιστορία...

Στην αντίπερα όχθη συναντά κανείς τους πραγματικούς κατόχους της γνώσης που με πείσμα, χωρίς αυτοπροβολή, με ανιδιοτέλεια και συχνά

χωρίς φιλοκέρδεια προσφέρουν τη γνώση. Εκείνους που δεν συγκινούνται από τις εκθαμβωτικές τιμές και τα καλοπληρωμένα αξιώματα, εκείνους που ασχολούνται με τη διδασκαλία και όχι μόνο με την προσωπική έρευνα που θα ανυψώσει την όποια σταδιοδρομία τους. Αναφέρομαι στους πραγματικούς δασκάλους, σε εκείνους που έχουν έναν «κύκλο μαθητών» και που αφήνουν σχολή χωρίς να ενδιαφέρονται ούτε για την υλική αποζημίωση αλλά ούτε και για τη δόξα – τουλάχιστον για όσο βρίσκονται στη ζωή. Αναφέρομαι σε εκείνους που κατακλύζονται από συναισθήματα μετριοφροσύνης και σεμνότητας και που δηλώνουν άφοβα και χωρίς καμία ντροπή την άγνοιά τους σε κάποιο θέμα και παραπέμπουν σε κάποιον ειδικότερο, ακόμη και σε δημόσιες συζητήσεις. Ακριβώς διότι κατέχουν τη γνώση και δεν έχουν την ανάγκη να επιδειχθούν με θεατριτισμούς. Αν κατακτηθούν τα παραπάνω ολοκληρώνεται ο άνθρωπος και τα υλικά αγαθά γίνονται απλά χρηστικά αντικείμενα. Τότε μονάχα μπορεί να αφομοιωθεί η γνώση και να αποτελέσει προέκταση της σκέψης, του πνεύματος και της ψυχής του Ανθρώπου.

Με αφορμή το τραγούδι του Μάνου Χατζηδάκη «Κεμάλ»

Του Γιώργου Η. Ηλιόπουλου
 δρ. Φιλοσοφίας *Freie Universität Βερολίνου*

Τιμώντας τη σημαντική επέτειο των 20 χρόνων από την εκδημία του μεγάλου Μάνου Χατζηδάκη (έφυγε από κοντά μας στις 15 Ιουνίου 1994), θα παρουσιάσουμε το γνωστό τραγούδι «Ο Κεμάλ», ένα τραγούδι υψηλής μουσικής ομορφιάς (ασφαλώς), αλλά και με ιδιαίτερα ενδιαφέροντες στίχους. Το τραγούδι αξίζει να το δούμε αυτό καθ' εαυτό, λόγω του φιλοσοφικού προβληματισμού που εκφράζει. Ας σημειώσουμε φευγαλέα ότι πέρυσι τον Μάιο το έφερε στο προσκήνιο η μίζερη ελλαδική επικαιρότητα – για τους λάθος λόγους, ως συνήθως: Σε ένα δημοτικό σχολείο της Αθήνας μια δασκάλα δίδαξε στους μαθητές της το τραγούδι, με αποτέλεσμα να προκαλέσει την ενόχληση κάποιων γονέων λόγω της αναφοράς ενός ονόματος ανατολίτικης προέλευσης στο περιεχόμενο της διδασκαλίας του σχολείου· οι εν λόγω γονείς έσπευσαν να καταγγείλουν στη διευθύντρια του σχολείου την υφισταμένη της δασκάλα για το αδίκημα της «ισλαμικής προπαγάνδας»... (για το παρασκήνιο και τη συνέχεια του επεισοδίου προβλ. ενδεικτικά <http://www.iefimerida.gr/news>).

Ας φύγουμε όμως από τη μίζερη και καταθλιπτική σημερινή επικαιρότητα (ως προς την πολιτισμική της ανωριμότητα η χώρα ζει καταστάσεις που τις στηλίτευσε ο μεγάλος δημιουργός και μάλιστα δεν θα ήταν καθόλου υπερβολή να πούμε ότι προείδε σημερινές εξελίξεις) και ας στραφούμε στο τραγούδι το ίδιο, αυτό που επιβιώνει πέρα από οποιαδήποτε πολιτισμική πενία. Ας δούμε, πρώτα, τους στίχους, οι οποίοι εμπεριέχουν τη διήγηση μιας ανατολίτικης ιστορίας, με στοιχεία δανεισμένα από τον κόσμο των παραμυθιών.

*Ακούστε τώρα την ιστορία του Κεμάλ
 ενός νεαρού πρίγκιπα της Ανατολής,
 απόγονου του Σεβάχ του θαλασσινού,
 που νόμισε ότι μπορεί να αλλάξει τον κόσμο.
 Αλλά πικρές οι βουλές του Αλλάχ
 και σκοτεινές οι ψυχές των ανθρώπων.*

*Στης Ανατολής τα μέρη μια φορά και έναν καιρό
 ήταν άδειο το κεμέρι, μουχλιασμένο το νερό.
 Στη Μοσούλη, τη Βασόρα, στην παλιά τη χουρμαδιά
 πικραμένα κλαίνε τώρα της ερήμου τα παιδιά.
 Κι ένας νέος από σόι και γενιά βασιλική
 αγροικάει το μοιρολόι και τραβάει κατά εκεί.
 Τον κοιτάν οι Βεδουίνοι με ματιά λυπητερή*

κι όρκο στον Αλλάχ τούς δίνει, πως θ' αλλάξουν οι και-
 ροί.
 Σαν ακούσαν οι αρχόντοι του παιδιού την αφοβιά
 ξεκινάν με λύκου δόντι και με λιονταριού προβιά.
 Απ' τον Τίγρη στον Ευφράτη κι απ' τη γη στον ουρανό
 κνηγάν τον αποστάτη να τον πιάσουν ζωντανό.
 Πέφτουν πάνω του τα στίφη, σαν ακρότητα σκυλιά
 και τον πάνε στο χαλίφη να του βάλει τη θηλιά.
 Μαύρο μέλι μαύρο γάλα ήπια εκείνο το πρωί
 πριν αφήσει στην κρεμάλα τη στερνή του την πνοή.
 Με δυο γέριμες καμήλες μ' ένα κόκκινο φαρί
 στον παράδεισον τις πύλες ο προφήτης καρτερεί.
 Πάνε τώρα χέρι-χέρι κι είναι γύρω συννεφιά
 μα της Δαμασκού τ' αστέρι τούς κρατούσε συντροφιά.
 Σ' ένα μήνα σ' ένα χρόνο βλέπουν μπρος τους τον Αλλάχ
 που απ' τον ψηλό του θρόνο λέει στον άμναλο Σεβάχ:
 «Νικημένο μου ξεφτέρι δεν αλλάζουν οι καιροί,
 με φωτιά και με μαχαίρι πάντα ο κόσμος προχωρεί»

(απαγγελία) Καληνύχτα Κεμάλ, αυτός ο κόσμος δε θα αλλάξει ποτέ.
Καληνύχτα...

Το τραγούδι γράφτηκε από τον συνθέτη το 1968, όταν βρισκόταν
 αυτοεξόριστος στη Νέα Υόρκη. Η βασική μουσική σύνθεση επενδύ-
 θηκε με αγγλικό στίχο, τραγουδήθηκε από το συγκρότημα «New
 York Rock & Roll Ensemble» και περιλήφθηκε στον γνωστό δίσκο
 «Reflections» (Αντικατοπτρισμοί). Επιστρέφοντας στην Ελλάδα, ο
 Μάνος Χατζιδάκις αποφασίζει το 1993 να εκδώσει τον δίσκο στα
 ελληνικά, με τον Νίκο Γκάτσο να συγγράφει τους στίχους. Το τρα-
 γούδι ερμηνεύει η Αλίκη Καγιαλόγλου, ενώ ο ίδιος ο Χατζιδάκις
 κάνει την αφήγηση των έξι πρώτων στίχων στην αρχή του τραγουδι-
 ού. Στην συνέχεια το τραγούδι ερμηνεύεται από αρκετούς τραγουδι-
 στές, όπως ο Βασίλης Λέκκας, η Μαρία Φαραντούρη, ο Μάριος
 Φραγκούλης, ο Αλκίνοος Ιωαννίδης και η Δήμητρα Γαλάνη.

Αλλά, ας δώσουμε καλύτερα τον λόγο στον ίδιο τον συνθέτη, ο
 οποίος μας διαφωτίζει τόσο για την αρχική αφορμή που οδήγησε
 στη μουσική σύνθεση, όσο και για μια βασική ιδιομορφία των στί-
 χων του Γκάτσου, δηλαδή την έμφαση που αποδίδουν, σε διάκριση
 από τους αρχικούς αγγλικούς, στην ανελέητη βία των ηγεμόνων της
 Ανατολής.

«Στη Νέα Υόρκη τον χειμώνα του '68, συνάντησα ένα νέο παιδί
 είκοσι χρονών που το λέγανε Κεμάλ. Μου τον γνωρίσανε. Τί μεγάλο
 και φορτισμένο από μνήμες όνομα για ένα τόσο όμορφο και νεαρό
 αγόρι, σκέφθηκα. Είχε φύγει απ' τον τόπο του με πρόσχημα κάποιες

πολιτικές του αντιθέσεις. Στην πραγματικότητα, φαντάζομαι, ήθελε να χαθεί μέσ' στην Αμερική. Του το είπα. Χαμογέλασε.

-Δέχεστε να σας ξεναγήσω;

Αρνήθηκε ευγενικά. Προτιμούσε μόνος.

Κι έτσι σαν γύρισα στο σπίτι μου, τον έκανα τραγούδι, μουσική.

Ο Γκάτσος εκ των υστέρων, γράφοντας τους στίχους στα ελληνικά, τον έκανε Άραβα πρίγκιπα να προστατεύει τους αδυνάτους. Κάτι σαν μια ταινία του Έρολ Φλυν του '35.

Η Πελοπόννησος (καταγωγή του Γκάτσου), από τη φύση της αδυνατεί να κατανοήσει την αμαρτωλή ιδιότητα των μουσουλμάνων Τούρκων, που μοιάζουν σαν ηλεκτρισμένα σύννεφα πάνω απ' τον Έβρο, ή σαν χαμένα και περήφανα σκυλιά.

Το μόνο που αφήσαμε ανέπαφο στα ελληνικά είναι εκείνο το «Καληνύχτα Κεμάλ». Είτε πρίγκιπας Άραβ, είτε μωαμεθανός νεαρός της Νέας Υόρκης, του οφείλουμε μια «Καληνύχτα» τέλος πάντων, για να μπορέσουμε να κοιμηθούμε ήσυχα τη νύχτα. Χωρίς τύψεις, χωρίς άχρηστους πόθους κι επιθυμίες. Κατά πως πρέπει σ' Έλληνες, απέναντι σ' έναν νεαρό μωαμεθανό – όπως θα έλεγεν κι ο φίλος μας ο ποιητής ο Καβάφης.» (πηγή: www.ethnos.gr).

Περισσότερο κι από το θέμα της όποιας, σκοπίμως λανθάνουσας, ιστορικής διάστασης των προσώπων και των γεγονότων που αναφέρονται στους στίχους του Γκάτσου (ο Καβάφης εν προκειμένω, με τα γνωστά ιστορικά ή ιστορικοφανή ποιήματά του, είναι πράγματι καθοριστικό και χρήσιμο σημείο αναφοράς), αξίζει να σχολιασθεί η ακροτελεύτια φράση (η οποία, μαζί με την προαναφερθείσα «καληνύχτα», εκφέρεται επίσης με αφηγηματικό λόγο), η φράση «αυτός ο κόσμος δεν θ' αλλάξει ποτέ». Πρόκειται για μια φράση, η οποία στη ροή της αφηγηματικής εκδίπλωσης των στίχων ακούγεται ως γενίκευση και επισφράγιση της προηγηθείσας διδακτικής επισήμανσης του Αλλάχ προς τον «άμναλο Σεβάχ»: «νικημένο μου ξεφτέρι δεν αλλάζουν οι καιροί / με φωτιά και με μαχαίρι πάντα ο κόσμος προχωρεί».

Δεν μπορεί κανείς να θεωρήσει τυχαία την έμφαση που αποδίδει ο βαθυστόχαστος ποιητής-στιχουργός – και μέσω αυτού ο ίδιος ο συνθέτης – στην αδυναμία αλλαγής του κόσμου. Η εν λόγω αλλαγή, αν δούμε και τους στίχους που προηγούνται, θα είχε ως περιεχόμενο την απαλλαγή των θυμάτων αδικίας και εκμετάλλευσης από τα δεινά τους, καθώς και την εξάλειψη της βίας ως κυρίαρχου μέσου διαμόρφωσης σχέσεων κοινωνικής ιεραρχίας και εξουσίας. Τόσο η κατάφαση, όσο και η άρνηση της δυνατότητας μιας τέτοιας ριζικής και καθολικής αλλαγής είναι οι δύο όψεις ενός γνησίως φιλοσοφικού ζητήματος και η οποιαδήποτε τοποθέτηση επ' αυτού στοιχειοθετεί τη συνέχιση ενός ευρύτατου διαλόγου που διεξάγεται ήδη από την αρχαιότητα.

Ο Γκάτσος φαίνεται να επαναλαμβάνει με τη δική του καλλιτεχνική γλώσσα και ευαισθησία την περίφημη διαπίστωση του Θουκυδίδη από την «Παθολογία του πολέμου», εκείνο το λογοτεχνικής αξίας τμήμα της ιστορίας του, όπου μετά την περιγραφή του εμφυλίου πολέμου στην Κέρκυρα απαριθμούνται τα χαρακτηριστικά της εξαχρείωσης των ηθών εν καιρώ πολέμου, για να αναχθούν στη συνέχεια στα μόνιμα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φύσης: «καί ἐπέπεσε πολλά καί χαλεπά κατά στάσιν ταῖς πόλεσι, γιγνόμενα μὲν καί αἰεὶ ἐσόμενα, ἕως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾗ» (Θουκυδίδη, Ιστορία, 3, 82, 2). Φαίνεται, επίσης, να τηρεί άκρως επιφυλακτική στάση απέναντι στα πολιτικά οράματα που επικεντρώθηκαν μεν στην αλλαγή του κόσμου χάριν ανθρωπιστικών αρχών και αξιών, πλην όμως στην πράξη έδωσαν τροφή σε πρακτικές ασύμβατες με τις επαγγελίες τους· εδώ ο στιχουργός φαίνεται να έχει κατά νου πρωτίστως το αίτημα αλλαγής του κόσμου όπως διατυπώθηκε από τον Μαρξ, για να συνδεθεί στη συνέχεια με τα δεινά που επισώρευσαν στην ανθρωπότητα όσοι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ιστορία επικαλούμενοι το όνομά του.

Η όλη στάση του Γκάτσου απέναντι στις επαγγελίες θεραπείας των δεινών της πολιτικής μέσω της πολιτικής είναι ασφαλώς θεμιτή και θεμελιωμένη. Θεωρούμε, ωστόσο, ότι δεν μπορεί να του καταλογιστεί ριζική απαισιοδοξία ως προς την εν γένει πορεία του κόσμου, αφού μπορεί μεν η ιστορία να παραμένει συνυφασμένη με τη βία, με τις μορφές μόνο να αποτελούν αντικείμενο αλλαγής, ωστόσο δια μέσου των δεινών και των αντιφάσεων του ο κόσμος τελικά «προχωρεί», όπως μας λέει κι ο ίδιος. Ο κόσμος δεν μένει στάσιμος κι αυτός θα ήταν, άλλωστε, κι ο βαθύτερος λόγος διατήρησης της ελπίδας, χωρίς την οποία δεν μπορούν να δικαιώνονται σε βάθος χρόνου και να μακροημερεύουν η τέχνη, η φιλοσοφία και ο πολιτισμός.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ: ΠΡΟΣΟΧΗ

Η Συντακτική Επιτροπή του περιοδικού υπενθυμίζει σε όσους επιθυμούν να αποστέλλουν άρθρα προς δημοσίευση, ότι προκειμένου να γίνουν αποδεκτά θα πρέπει:

1. Να μην υπερβαίνουν τις 2.500 λέξεις.
2. Να είναι πρωτότυπα. Στην περίπτωση που αναδημοσιεύουν μικρά ή μεγάλα τμήματα από κείμενα του ίδιου ή άλλων συγγραφέων, αυτά να τίθενται εντός εισαγωγικών και να δηλώνεται ρητά και με ακριβή παραπομπή η πηγή από την οποία αυτά αντλήθηκαν.
3. Να αποστέλλονται απαραίτητως στην διεύθυνση του Περιοδικού (Εθνικής Αντιστάσεως 20 - 143 43 Ν. Χαλκηδόνα) και παράλληλα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στο (**e-mail:ekdef@ekdef.gr**) σε μορφή word.
4. Να παρουσιάζονται στην τελική τους μορφή και αφού έχει ελέγξει επισταμένως ο συγγραφέας το κείμενο και τις παραπομπές προς αποφυγή λαθών.
5. Οι τίτλοι των βιβλίων, των συλλογικών έργων και των περιοδικών να εμφανίζονται με πλάγια γραφή, οι τίτλοι των άρθρων με όρθια, ενώ θα πρέπει να δηλώνεται το περιοδικό ή το συλλογικό έργο στο οποίο έχει δημοσιευθεί το άρθρο.
6. Αν ο συγγραφέας θέλει να δώσει έμφαση σε κάποια έκφρασή του, να χρησιμοποιεί έντονα γράμματα (**bold**).
7. Τα αποστέλλόμενα άρθρα υπόκεινται στην κρίση της Συντακτικής Επιτροπής, η οποία αποφασίζει για τη δημοσίευσή τους.

Τέλος είναι αυτονόητο ότι ο υπογράφων-συγγραφέας είναι υπεύθυνος για τη γλωσσική μορφή και το περιεχόμενο των άρθρων.

Παρουσιάζοντας

10ο ΠΑΝΙΟΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ (ΚΕΡΚΥΡΑ, 30/4 ΕΩΣ 4/5 2014)

Επί τη συμπληρώσει εκατόν πενήντα ετών, αφότου εισήλθε η Επτάνησος στους κόλπους της μητέρας πατρίδας, και μίας εκατονταετίας από την έναρξη του σπουδαίου θεσμού των Πανιονίων Συνεδρίων, διοργανώθηκε, από την Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών, το 10ο Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο από τις 30 Απριλίου έως τις 4 Μαΐου 2014.

Το Συνέδριο τέθηκε υπό την αιγίδα της Ακαδημίας Αθηνών. Οι ομιλητές ξεπέρασαν τους πεντακόσιους. Οι εκδηλώσεις ξεκίνησαν με κατάθεση στεφάνων στον ανδριάντα του Ιωάννη Καποδίστρια και στην προτομή του Διονυσίου Σολωμού.

Το Πρόγραμμα των Εργασιών περιελάμβανε πολλές και σημαντικές ομιλίες, από επιστήμονες και σημαντικές προσωπικότητες της ημεδαπής και της αλλοδαπής, σε πολλές παράλληλες συνεδρίες που διεξήχθησαν σε εξαιρετικούς χώρους πολιτισμού της νήσου Κέρκυρας.

Το πρώτο θεματικό πεδίο είχε ως επίκεντρό του την **Ιστορία**. Το δεύτερο θεματικό πεδίο στράφηκε γύρω από τη **Λογοτεχνία**, το τρίτο γύρω από την **Αρχαιολογία-Αρχαιογνωσία**. Το τέταρτο θεματικό πεδίο έφερε ως άξονές του την **Εκκλησία**, την **Παιδεία** και τον **Σύγχρονο Περιηγητισμό**, το δε πέμπτο την **Τέχνη**, τον **Πολιτισμό** και την **Τυπογραφία**.

Επρόκειτο για εξαιρετικά επιτυχημένο συνέδριο, όπου αναπτύχθηκε επιστημονικός διάλογος υψηλού επιπέδου σε όλα τα επιστημονικά πεδία. Τα Πρακτικά του 10ου Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου βρίσκονται σε διαδικασία έκδοσης.

Αξίζουν πολλά συγχαρητήρια στον Πρόεδρο του Συνεδρίου, κ. Περικλή Παγκράτη, στην Οργανωτική Επιτροπή και τον Πρόεδρό της, Καθηγητή Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, κ. Θεοδόση Πυλαρινό, τον Γραμματέα, κ. Δημήτρη Κονιδάρη, και γενικότερα σε όσους συνέβαλαν στην άψογη διεξαγωγή ενός τόσο μεγάλου συνεδρίου.

Σωτήρης Φουρνάρος
Λέκτορας Φιλοσοφικής
Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

και Σχολιάζοντας

Συνέδριο «Διεθνούς Εταιρείας Εγελιανής Φιλοσοφίας» Βιέννη 23/4 εως 26/4/2014

Είναι γνωστό γεγονός τεκμηριωμένο στην ιστορία της φιλοσοφίας ότι η εγελιανή φιλοσοφία σχηματοποιήθηκε μέσα από μία κριτική στην φιλοσοφία του Kant. Σε αυτό το σημαντικότατο θέμα με τη διατύπωση στα γερμανικά «Hegels Antwort und Kant» αφιερώθηκε ένα ολόκληρο συνέδριο της «Διεθνούς Εταιρείας Εγελιανής Φιλοσοφίας» και του Πανεπιστημίου της Βιέννης, στην Αυστρία που πραγματοποιήθηκε στις 23-26 Απριλίου 2014. Στο συνέδριο αυτό συμμετείχαν περίπου 220 ομιλητές και συνολικά περίπου 300 καλεσμένοι. Το συνέδριο περιελάμβανε ομιλίες πολύ υψηλού επιπέδου και είχε 9 συνολικά επιμέρους ενότητες, αντίστοιχες στα επιμέρους θέματα της εγελιανής Φιλοσοφίας. Το ερευνητικό θέμα «Η απάντηση του Hegel στον Kant» έχει πολλές σημαντικές πλευρές. Η εγελιανή Φιλοσοφία στηρίζεται με πολλούς τρόπους στον Kant. Η «Διεθνής Εταιρεία Εγελιανής Φιλοσοφίας» μαζί με το Πανεπιστήμιο Βιέννης έθεσαν ως στόχο την συστηματική επεξεργασία των αναφορών του Hegel στον Kant με το 30^ο Διεθνές Συνέδριο. Το φιλοσοφικό αποτέλεσμα θα είναι με τις προσπάθειες όλων των συνέδρων να αποκτηθεί μία μεταλλαγμένη κατανόηση του Kant με την προοπτική αυτή του Hegel. Μεταξύ άλλων οι ομιλητές διεθνούς καταξίωσης ήσαν οι εξής: B. Bowman (Penn State), G. Di Giovanni (Montreal), D. Emundts (Konstanz), M. Haase (Peking), S. Houlgate (Warwick), W. Jaeschke (Bochum), A. F. Koch (Heidelberg), R. B. Pippin (Chicago), Γιάννης Πίσσης (Tübingen), B. Sandkaulen (Bochum), P. Stekeler-Weithofer (Leipzig), R. Wahsner (Berlin). Ακολούθησε μεγάλη συζήτηση και παρουσιάστηκαν και άλλες ομιλίες με φιλοσοφικό ενδιαφέρον.

Τις ημέρες της διεξαγωγής του Συνεδρίου η τέλεση του επιστημονικού αυτού γεγονότος ήταν το κορυφαίο στην Βιέννη εκείνη την εποχή. Υπήρξε και μεγάλη ελληνική παρουσία νέων ελλήνων επιστημόνων που ανέπτυξαν σημαντικά θέματα της εγελιανής Φιλοσοφίας. Αναφέρω αλφαβητικά τα ονόματά τους: Θανάσης Γκιούρας (Κρήτη), Μαρία Δασκαλάκη (Κρήτη), Γιώργος Ηλιόπουλος (Ντύσσελντορφ), Δημήτρης Καρύδας (Βερολίνο), Αντώνιος Καλατζής (Βερολίνο), Αποστόλης Καλατζής (Κομοτηνή), Χαράλαμπος Κράλλης (Αθήνα), Αλίκη Λαυράνου (Κρήτη), Γιάννης Πίσσης (Τύμπιγκεν), Θωμάς Νουτσόπουλος (Κρήτη), Γιώργος Σαγκριώτης (Φραγκφούρτη τού Μάιν), Στέλλα Συνεγιάννη (Ιένα). Τα πρακτικά του Συνεδρίου, ως σύνηθες, εκδίδονται προγραμματισμένα στην επετηρίδα των «Hegel- Jahrbücher».

Χαράλαμπος Κράλλης
Φιλολόγος, δρ Φιλοσοφίας
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Με φαινομενική απλοϊκότητα και βρεφική ματιά.

Υπαρξιακή αγωνία και ρέμβη αποπνέει το πεζογράφημα του Κώστα Θλιμμένου, συναδέλφου και μέλους της Ένωσης μας, με τον ενδεικτικό τίτλο: Στην αρχή του τέλους. Με φαινομενική απλοϊκότητα και βρεφική ματιά ο συγγραφέας προσεγγίζει το αιώνιο πρόβλημα του ανθρώπου: Τα γηρατειά με την ανημπόρια τους, το Επικείμενο. Ο ήρωάς του, απόμαχος πια και εξασθενημένος, δεν πρέπει να παραδοθεί. Τον χρειάζεται ο μικρός εγγονός του, τον στηρίζει ο αισιόδοξος παιδικός του φίλος, τον περιμένει το νεανικό του όνειρο. Γήινος αλλά και εύθραυστος, πέφτει και ξανασηκώνεται, «μπουσουλάει» αλλά δεν τα βάζει κάτω. Ποιος ξέρει αύριο...

Μαρία Μαρκαντωνάτου.

ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ

Εκείνη τη νύχτα του Ιουνίου, γύρισε σπίτι ψυχωμένος. Πριν, μαύρες σκέψεις γυρόφεραν στο νου του. Ειδικά κάποιες νύχτες, ξαπλωμένος στο σκοτάδι με συμπτώματα αρρυθμίας και δύσπνοιας, είχε την αίσθηση πως πλέει σε άγνωστα, απειλητικά νερά: «Στην αρχή του τέλους». Εντάξει, έζησε, γέρασε, όμως η ανύπαντρη κόρη του και το αγοράκι της, μέσα σ' αυτή την κρίση, βασιζόνταν κυρίως στη σύνταξη του. Τι θα απογίνονταν, αν αυτός πέθαινε; Αλλά σαν θαύμα, τη νύχτα εκείνη, ζωογόνα αισιόδοξία τον διαπότιζε, θέρμη, και σκεφτόταν με αυτοπεποίθηση: «Θα ζήσω. Θα δουλέψω». Και την επομένη, ξημερώματα, έστησε στο μπαλκόνι δύο τρίποδα, ξάπλωσε πάνω μια παλιά πόρτα, κι έτοιμος ο πάγκος εργασίας.

Σήμερα, αρχές φθινοπώρου, καταμεσής σε σκόρπια εργαλεία, ορθώνεται στον πάγκο ένα παράξενο κατασκεύασμα με μεταλλικά πλαίσια, που πιέζοντας καμπυλώνουν ελαφρά κρυστάλλινα κάτοπτρα και... Αδυνατώ να το περιγράψω. Πρόκειται για την κατασκευή ενός σημαντικού επιστημονικού οργάνου με τρόπο δικής του έμπνευσης, διαφορετικό απ' τον καθιερωμένο. Τι να πω; Ρωτήστε τον ίδιο. Να, εδώ είναι. Κάτι βιδώνει. Μετράει. Στέκει σκεφτικός: «Να πάρει η οργή. Βίδωσα τον οδηγό καθετότητας δυο χιλιοστά λάθος! Βλέπεις, ουκ

έρχεται μόνον. Τρέμουν τα χέρια μου και δεν σημάδεψα σωστά... Όχι, σωστά σημάδεψα. Μια χαρά παλληκαράκι είμαι, ανάθεμά με. Φαίνεται πως καθώς βίδωνα τον σφικτήρα, ο πιεστής γλίστρησε πάνω στο κρυστάλλινο ανακλαστικό.... Θαμπώσανε τα μάτια μου... Μπα, βράδιασε... Καλά, το διορθώνω αύριο.»

Ελέγχει τα σφιχτοδεμένα εξαρτήματα και συμμαζεύει. Σήμερα δούλεψε πάλι σκληρά και επίλυσε ένα ακόμη πρόβλημα ρύθμισης. Ικανοποιημένος κάθεται σε μια καρέκλα, σιμά στο δημιούργημά του, απολαμβάνοντας και το φεγγάρι που ανατέλλει. Ολόγιομο, λευκό... σαν το μουντάκι του τριχρονου εγγονού του. Καλός οιωνός; Χαμογελά. Θυμάται μια νοσοκόμα, τότε, στο μαιευτήριο: «Καλέ, είναι γλυκούλι και άσπρο, λες, κι έπεσε από κάποιο σύννεφο».

Σήκωσε ψύχρα, και αποσύρεται σπίτι. Κάνει ένα ντους, τρώει λιτά, παίρνει με προσοχή τα χάπια του και τραβά για ύπνο. Παλιότερα ξαγρυπνούσε ακούγοντας διαπληκτισμούς στα τηλεοπτικά παράθυρα. Τώρα θα κοιμηθεί, με «το μυαλό ν' ακούει» το γέλιο του μικρούλη - τελευταία κρύβεται, πίσω απ' την ίδια κουρτίνα, για να τον τρομάξει πως, τάχα, είναι το μαύρο πούμα. «Το μυαλό ν' ακούει» τη ζωηρή φωνή του φίλου του στο τηλεφώνημα, αρχές Ιουνίου.

-Πέτρο, αδελφέ μου. Αν έχεις άγχος ή κατάθλιψη, ήρθα την κατάλληλη ώρα.

Η φωνή γέλασε τρανταχτά, κι ο Πέτρος σκίρτησε. Ο Διονύσης! Φίλος καρδιακός και σπάνιος άνθρωπος. Αισιόδοξος, μαχητικός, χρόνια σε διάφορα πανεπιστήμια του εξωτερικού, πότε-πότε εμφανιζόταν, ενθουσιώδης, για να εξαφανιστεί και πάλι σαν κομήτης.

Και συναντήθηκαν κείνη τη νύχτα του Ιουνίου. Ο φίλος του συνέχιζε να εργάζεται στο εξωτερικό κι όλος φλόγα τού ανέλυε τις τεράστιες προοπτικές που ανοίγονταν με κάποιο πρωτοποριακό πείραμα, βασισμένο στην ικανότητα των βακτηρίων να αποδομούν άχρηστες ουσίες και να συνθέτουν επωφελείς. Σύντομα θα επιλυόταν το πρόβλημα της πείνας, πολλών ασθενειών, της γονιμότητας των εδαφών κι άλλα θαυμαστά. Ο Πέτρος μίλησε για τον εγγονό του. Πόση χαρά τού δίνει, αλλά και πόση έγνοια. Με πλαστικά σπαθιά κυνηγούν οι δυο τους στα δωμάτια το μαύρο πούμα, που ο μικρούλης, βλέποντάς το σε βιβλίο, εντυπωσιάστηκε. Ύστερα ο καναπές, με κατάρτι ένα σκουπόξυλο, γίνεται καράβι και ναυμαχούν με τον πειρατή Μαυρογένη.

Γελάσανε. Μετά ο Πέτρος, μένοντας για λίγο σιωπηλός, αναστέναξε.

-Μόνο φοβάμαι πως δεν θα προλάβω να τον δω να πηγαίνει σχολείο.

Ο άλλος τον πλησίασε.

-Πράγματι ήρθα την κατάλληλη ώρα. Το διασθανόμουν. Αδελφέ, βρες τη παλιά σπιρατάδα σου, και θα τον δεις φοιτητή. Σε καμάρωνα με τόσα ταλέντα, όλος ιδέες. Θυμάμαι πόσο είχε ενθουσιαστεί, τότε, εκείνος ο πανεπιστημιακός με κείνη τη καινοτόμο ιδέα σου. Είχε δημοσιευτεί και στα Τεχνικά Χρονικά. Τι απόγινε;

-Σιγή ιχθύος.

Ο άλλος έπεσε σε σκέψεις. Μετά, κοιτάζοντας βαθιά τον Πέτρο, είπε.

-Ξέρεις κάτι; Εγώ, βιολόγος, δεν κατέχω απ' αυτά. Όμως θεωρώ ενθαρρυντικό ότι σιώπησαν. Οι άνθρωποι, μπρος σε καινοτόμες ιδέες, για ένα διάστημα σωπαίνουν.

Ο Πέτρος χαμογέλασε.

-Θεωρώ απίθανο να αγνοούν τη μέθοδό μου. Απλά, κάπου μειονεκτεί. Μόνο αν μπορούσα

να κατασκευάσω την πειραματική διάταξη, θα το διαπίσωνα.

Ο φίλος του σηκώθηκε.

-Ε, να την κατασκευάσεις... Τι κοιτάς; Εκείνοι σιώπησαν. Εσύ, έψαξες, ρώτησες; Σιώπησες.

Ο Παύλος σάστισε. Η κατασκευή απαιτούσε μεγάλη ακρίβεια, εξελιγμένα εργαλεία και υλικά. Με βίδες, υποδεκάμετρα και κατσαβίδια ήταν ματαιοπονία.

Ο άλλος με θέρμη τον διαβεβαίωσε ότι έξω είδε πράγματα λεπτεπίλεπτα, απίστευτα ακριβή, κατασκευασμένα με σχεδόν πρωτόγονα εργαλεία. Ξέσπασε σε ένα παραλήρημα για τις ικανότητες του ανθρώπου, καταλήγοντας στον παππού του. Ο παππούς του, λοιπόν, ανοίγοντας κι άλλη τρύπα στο λυχνάρι πέρασε δεύτερο φυτίλι. Μια γερόντισσα μπροστά στις δυο φλόγες θαύμασε: «Για τήρα ο άνθρωπος! Μόνο τον Χάρο δεν μπορεί να νικήσει.»

Γέλασε βροντερά, αλλά αμέσως σοβαρεύτηκε.

-Γελάμε, παραβλέποντας την ουσία. Κάθε ιδέα όχι μόνο των μεγάλων δημιουργών αλλά και των απλών ανθρώπων περιποιεί τιμή στο ανθρώπινο πνεύμα. Και η αφέλεια της γερόντισσας είναι τελικά η αλήθεια. Πόση είναι η περίμετρος της Γης; Πρόβλημα ογκόλιθος. Κι όμως. Με τις ηλιαχτίδες σ' ένα πηγάδι, οι άνθρωποι την μέτρησαν. Για όλα υπάρχει απάντηση.

Ο Πέτρος ένιωσε κούραση. Ήθελε να του πει ότι αυτό το: «Για όλα υπάρχει απάντηση» είναι πλάνη. Έχει ήδη αποδειχτεί πως για πλήθος ερωτήσεων ο άνθρωπος δεν θα πάρει ποτέ απάντηση. Κατέβασε το κεφάλι και ψιθύρισε.

-Τώρα είναι αργά. Είμαι στην αρχή του τέλους.

Ο φίλος του εξανέστη.

- Ανοησίες. Μόνο ότι, με την ιδέα σου, γεννιέται κάτι νέο θα αναγέννα και σένα. Είσαι στην αρχή κάτι καινούργιου. Ο παππούς μου, 95 χρονών έλεγε. «Όποιος βιάζεται για τον Άδη ας περάσει. Εμένα δεν μ' αφήνουν οι δουλειές να πεθάνω». Ύστερα τι; Να πεθάνεις χωρίς να παλέψεις να υλοποιήσεις την έμπνευσή

σου;... Είσαι ρίψασπις. Δεν το πιστεύω. Μπας κι έχεις πεθάνει κιόλας;

Ξέσπασε σε γέλια. Τον σκούνηξε.

-Ζεις, ρε; Μίλα... Ρε, συνταξιούχε... Διάβωλε, η χώρα όλη έχει μαραζώσει;

Ο Πέτρος ταράχτηκε. Αγαπά τον φίλο του αλλά πάντα ήταν επιφυλακτικός απέναντί του. Συχνά τον αποκαλούσε «ο χαριτωμένος επικίνδυνος». Άνθρωποι σαν κι αυτόν σε «ανεβάζουν», αλλά και με την υπεραισιοδοξία τους σε παρασύρουν σε χίμαιρες. Όμως... Η ζωντάνια, το σφρίγος του! Σφρίγος σχεδόν νεανικό. Απέπνεε δύναμη, υγεία. Σίγουρα αυτό το σφρίγος οφειλόταν και στο ότι συνέχιζε να εργάζεται πάνω σε κάτι που τον ενθουσίαζε. Και του καρφώθηκε. Έπρεπε κι αυτός να δουλέψει με πάθος πάνω σε... Τι άλλο; Θα επιχειρούσε να υλοποιήσει εκείνη τη νεανική ιδέα. Βέβαια, η τεχνολογία έχει κάνει άλματα. Η κατασκευή του θα ήταν σαν λυχνάρι με, άντε, τρεις τρύπες. Και λοιπόν; Θα επιχειρούσε μόνο για τον εαυτό του. Να κρατηθεί σε ζωντάνια για τον εγγονό του. Ύστερα πώς; Να πεθάνει χωρίς να υπερασπιστεί μια έμπνευσή του; Ρίψασπις! Και ξημερώνοντας έστησε στο μπαλκόνι τα τρίποδα, και την πόρτα...

Ξαπλωμένος θυμάται, γελάει: Ο πιεστής!, ο σφικτήρας!. Τι όροι! Εχτές πάλι πληγώθηκε μ' ένα κοπίδι κι ήθελε να το δείξει στον φίλο του. «Να, προσέφερα αίμα για την τιμή του ανθρωπίνου πνεύματος.» Όμως το τηλέφωνο του φίλου του δεν απάντησε. Ο Πέτρος γλάρωσε, Αποκοιμείται.

Άγρια μεσάνυχτα, τον ξυπνά οξύς θόρυβος. Αφουγκράζεται... Μια υποψία τον ταράζει. Βγαίνει στο μπαλκόνι. Οι φόβοι του επιβεβαιώνονται. Κατά τη διάρκεια της νύχτας, αλλάζοντας ο καιρός, έπεσε παγωνιά, ένα μεταλλικό πλαίσιο συνεστάλη και θρυμματίσε το κρυστάλλινο τμήμα. Οι δεσμοί χαλάρωσαν και η κατασκευή σκόρπισε. Την κοιτά σιωπηλός. Κάθεται βαρύς στην καρέκλα. Το βραδινό λευκό φεγγάρι, τώρα κοκκινωπό, δύνει σε θολό ορίζοντα. Κακός οιωνός; Τον πιάνει δύσπνοια.

Και σίγουρα ο Διονύσης θα έφυγε πάλι εσπευσμένα. Μετρά τις σφύξεις του. Έχει αρρυθμία. Πρέπει να ηρεμήσει... Σωστά... Όμως όφειλε να προνοήσει. Να έβαζε την κατασκευή μέσα στο σπίτι. Αλλά και τι; Η κατασκευή του είναι ευαίσθητη στις διαφορές θερμοκρασίας... Εντάξει. Δούλεψε, ξεπέρασε πολλά. Δεν ξεπερνιούνται όλα. Όπως τα ελαττώματα των φτηνών υλικών.

Νιώθει θλίψη. Κάτι σαν ταφόπλακα.. Η σορός της νεανικής του έμπνευσης. Η ακαταστασία στον μπάγκο. Η απρονοησία. Η ζωή του. Τόσο αστείος! Πιεστής, Σφικτήρας. Πόσο πίσω έχει μείνει. Και τώρα κάτι, τάχα, προσπαθεί, στην αρχή του τέλους.

Η αρρυθμία αγρίεψε- μπορεί και στη μέση του τέλους... Ίσως και...

-Σζςς, παππού. Ακούω το μαύρο πούμα. Έρχεται.

Θα χάσει το φεγγαράκι του. Και κείνο θα τον αναζητά. «Πού είναι ο παππούς μου;»

-Τον μάλωσα και χώθηκε στον καναπέ, γιατί εκεί μυρίζει παππούς, γέλαγε η κόρη του.

Βουρκώνει. Ίσως ελάχιστες φορές να παίξουνε ακόμη μαζί. Στην τελευταία «ναυμαχία» απόκαμε, ζαλίστηκε, και ξάπλωσε στον καναπέ για να συνέλθει.

-Αχ, βόγκηξε, με πήρε το βόλι του Μαυρογένυ, πάει πέθανα.

Ο μικρούλης πλησίασε, τον αγκάλιασε.

-Όχι, παππού μου, ποτέ μη το λες αυτό. Μη λες πως πέθανες.

Άξαφνα θυμώνει με τον εαυτό του. Ποιος ήταν ο στόχος του; Να ζήσει δεν επιδιώκει; Ε, έτσι είναι η ζωή. Ας συνεχίσει λοιπόν να ζει. Εξ άλλου όλα τα όργανα είναι ευαίσθητα στις θερμοκρασίες. Αύριο θα ξαναψάξει στο διαδίκτυο για νέα υλικά. Και το απόγευμα θα πάνε βόλτα με τον μικρούλη.

-Χτες τη νύχτα πέρασε το μαύρο πούμα, θα του πει. Όταν όμως άκουσε πως έχω εγγονό εσένα, το έβαλε στα πόδια.

Αύριο...

Κώστας Θλιμμένος
Μαθηματικός - Λογοτέχνης

(Το ποίημα που ακολουθεί δημοσιεύεται ύστερα από αίτημα της δημιουργού, καθότι στο προηγούμενο τεύχος απλώς παρατέθηκαν δύο μόνον στίχοι).

ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ ΤΟΥ 2004

Πρωτομαγιά!
Στο καλωσόρισμά της,
Στο πρώτο το λεπτό,
Αστροποβόλησαν οι ουρανοί
Και ευλόγησαν
Διακόσια εκατομμύρια χέρια ενωμένα

Η Ευρώπη,
Των 25 λουλουδιών Μαγιάτικο στεφάνι,
Πυρσός ειρήνης,
Λάβαρο πίστης,
Γεφύρι ζωντανό,
Σαν περιστέρι ολόλευκο
Πέταξε «ψηλότερα»
Να λάμψει το φως «ταχύτερα»
Και
«δυνατότερα» να διακηρύξει την Ιδέα,
Τη Μεγάλη Ιδέα της αδελφοσύνης,
Της αγάπης και τ' ανθρωπισμού

Ω, Κασταλία Πηγή!
Απολλώνια μηνύματα αναβλύζουσα
Να συντροφεύσουνε τους κτύπους της καρδιάς
Και να διαφεντεύουνε τις πράξεις!

Ω, Ιερά Νερά!
Ποτίστε το χώμα της Ειρήνης
Ν' ανθίσουν
Να πληθύνουν τα λουλούδια
Σ' ολόκληρη τη Γη
Και στου Ολυμπισμού το βάθρο
Αθάνατη να στεφανώσουν την Ειρήνη
Νικήτρια, Ο ι κ ο υ μ ε ν ι κ ή !

*Βραβείο Ποίησης 2004,
Λογοτ. Συλλόγου «Δελφικές Αμφικτυονίες».*

Φωτεινή Σωτηροπούλου
Εκπαιδευτικός- Εικαστικός

ΟΙ ΝΕΟΙ ΠΟΥ ΓΡΑΦΟΥΝ:

Η σημασία της Φιλοσοφίας στο Λύκειο

Ο φιλόσοφος, καθώς και κάθε είδους φιλοσοφική δραστηριότητα, έρχεται για να προκαλέσει πανικό σε έναν έως τότε εφησυχάζοντα νου. Εισάγει σε αυτόν ρηξικέλευθες ιδέες, προκαλώντας συχνά ενόχληση, αφού δεν έχει κανέναν ενδοιασμό να θίξει τα «κακώς κείμενα». Μικρός ταραξίας ή ωρολογιακή βόμβα, ταράζει τα ήσυχα νερά και σκορπά διανοητικές κράμπες, καθώς παρακινεί τους ανθρώπους να παρακολουθήσουν τον προοδευτικό τρόπο σκέψης του. Το πλήθος χρειάζεται μία αφύπνιση, μία ώθηση για να προαγάγει το πνεύμα του, κάποιον που θα του ανοίξει τόσο τα μάτια όσο και το μυαλό. Αυτός είναι και ο ρόλος του φιλοσόφου: ένα ζωντανό ξυπνητήρι. Είναι, παράλληλα, πεφωτισμένος καλλιεργητής, καθώς σπέρνει ιδέες μέχρι αυτές να ρι-

ζώσουν καλά, αλλά και ταλαντούχος οικοδόμος, που χτίζει γερά θεμέλια στην ψυχή του ανθρώπου για την υιοθέτηση νέων ιδεών. Ο φιλόσοφος καλεί τον κόσμο σε ένα αίσιο ταξίδι πνευματικής αναζήτησης και τον παροτρύνει να θέσει περισσότερα ερωτήματα απ' όσες απαντήσεις μπορεί να δώσει. Εισηγείται θέσεις ζωής (φιλοσοφίες) τις οποίες οι άνθρωποι πρέπει να θέσουν ως ορόσημα για την κατανόηση αλλά και την οργάνωση της ζωής τους, καθώς επίσης και για την κατάκτηση της αυτογνωσίας. Δεν γνωρίζει κανένα φραγμό, εραστής της αμφιβολίας και της αμφισβήτησης, ακούραστος νομάς, περιπλανιέται σε ατελείωτα πνευματικά μονοπάτια, προσκαλώντας τον κόσμο να τον ακολουθήσει.

Μαργαρίτα Ακρίδα

*Μαθήτρια Θεωρητικής Κατεύθυνσης
Γ.Ε.Λ. ΜΕΛΙΣΣΙΩΝ*

Η οικονομική πολιτική του Μεγάλου Αλεξάνδρου

–Ποια διδάγματα μπορούν να αντληθούν–

Του Δημήτρη Τζάνα
Οικονομολόγου

Η αρχαιολογική σκαπάνη στην Αμφίπολη σύντομα θα οδηγήσει σε απαντήσεις σε σχέση με το πρόσωπο ή τα πρόσωπα για λογαριασμό των οποίων κατασκευάστηκε το εντυπωσιακό ταφικό μνημείο.

Ήδη, ωστόσο, με δεδομένο ότι ο τάφος είναι μακεδονικός, έχει πάλι αναδυθεί η κορυφαία μορφή του Ελληνισμού, του Μεγάλου Αλεξάνδρου, για τον οποίο δημοσιοποιούνται εκτεταμένα βιογραφικά στοιχεία και αφιερώματα σε πολλές χώρες του κόσμου.

Είναι λοιπόν αξιοσημείωτη η αναφορά και στη νομισματική πολιτική του, όπως διαμορφώθηκε μετά την κατάλυση της Περσικής Αυτοκρατορίας, αποτέλεσμα της πετυχημένης εκστρατείας στη Μικρά Ασία και στην Ανατολή. Όταν λοιπόν ο Μ. Αλέξανδρος κατέλαβε τα Σούσα, τη Δαμασκό, τη Βαβυλώνα, την Περσέπολη και τις Πασαργάδες, οικειοποιήθηκε τα πλούτη των Αχαιμενιδών (των Περσών βασιλέων δηλαδή) και πήρε μια σημαντική απόφαση: να ρευστοποιήσει τον χρυσό και τον άργυρο που φυλάσσονταν στα θησαυροφυλάκια και προχώρησε σε εκτεταμένες δαπάνες με αυτόν.

Ειδικότερα, με τα μέχρι τότε αποθησαυρισμένα και αδρανή πλούτη στρατολόγησε και κατέβαλε μισθούς στους στρατιώτες, κατασκεύασε πολιορκητικές μηχανές, μερίμνησε για την ιατρική περίθαλψη των στρατιωτών, οργάνωσε επιστημονικές αποστολές, ίδρυσε νέες πόλεις και φρόντισε για τα αναθήματα (τα αφιερώματα δηλαδή) που γίνονταν σε πόλεις ή ιερά της Ελ-

λάδος.

Ήταν γενναιόδωρος με τους φίλους τους και οργάνωνε εκδηλώσεις, γαμήλιες τελετές, συμπόσια, εορτές, αγώνες, θυσίες και ταφές νεκρών. Είναι φανερό ότι η έκρηξη των δαπανών συνέβαλε στην αύξηση της ταχύτητας κυκλοφορίας του χρήματος, όπως θα έλεγαν σήμερα οι οικονομολόγοι, και στην εκτόξευση του ΑΕΠ της εποχής εκείνης!

Παράλληλα, εκδόθηκε νέο νόμισμα, το αλεξάνδρειο τετράδραχμο, με αναλογία χρυσού προς άργυρο 1 προς 10, προσαρμόζοντας τα βάρη των νομισμάτων στον ήδη διαδεδομένο αττικό σταθμητικό κανόνα. Το τετράδραχμο είχε τις μορφές του Ηρακλή και του Δία αλλά και ανατολικές θεότητες στο πλαίσιο της ελληνοασιατικής πολιτικής που άσκησε ο Μ. Αλέξανδρος, ενώ η μορφή του ίδιου σπάνια απεικονίστηκε στα νομίσματά του ενόσω ζούσε. Το νόμισμα του Μ. Αλεξάνδρου πυροδότησε έκρηξη συναλλαγών σε όλη την Ανατολή, αλλά και στην ευρύτερη Λεκάνη της Μεσογείου, προκαλώντας πρωτόγνωρο όγκο εμπορικών συναλλαγών και πλούτο σε πολλές πόλεις στην περίοδο των ελληνιστικών χρόνων που ακολούθησε (3ος - 1ος π.Χ. αι.).

Η πρώτη παγκοσμιοποίηση στην οικονομία είχε συντελεστεί, καθώς οι περιοχές που είχε κατακτήσει ο Μ. Αλέξανδρος ήταν η τότε οικουμένη αφού ο υπόλοιπος κόσμος ήταν, από οικονομική τουλάχιστον πλευρά, πολύ πίσω! Το αλεξάνδρειο τετράδραχμο κατέ-

κλυσε τις τότε διεθνείς αγορές καθώς έγινε το μέσο διενέργειας τεράστιου όγκου συναλλαγών και καθιερώθηκε για περισσότερο από 200 χρόνια ως το βασικό μέσο διακράτησης πλούτου από τους συναλλασσομένους. Ιδρύθηκαν δε πολυάριθμα νομισματοκοπεία, στις βασικές πόλεις της Μακεδονίας (Αιγές, Πέλλα και Αμφίπολη), στα εμπορικά κέντρα της Συρίας, της Φοινίκης και της Αιγύπτου, στην Έφεσο, στη Ρόδο (όπου μνημονεύεται ότι υπήρχαν τρεις χιλιάδες αγάλματα, μεταξύ τους και ο Κολοσσός, το ψηλότερο άγαλμα των αρχαίων χρόνων) και σε άλλα σημεία του βασιλείου για να καλυφθούν οι ανάγκες κοπής νομισμάτων μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου, με τη μορφή πλέον του ίδιου.

Η σημερινή πραγματικότητα

Στη σημερινή οικονομική πραγματικότητα, οπότε η ύφεση κυριαρχεί στις περισσότερες χώρες και συνιστά απειλή για τις άλλες, σημειώνεται, μεταξύ άλλων, σημαντική όξυνση των ανισοτήτων και αποθησαυρισμός υψηλών χρηματικών διαθέσιμων από ευκατάστατους ιδιώτες και μεγάλες εταιρείες σε όλες τις χώρες.

Ας δούμε μερικά πρόσφατα στοιχεία: στις ΗΠΑ, τα αποθησαυρισμένα διαθέσιμα εταιρειών του μη χρηματοπιστωτικού τομέα ανέρχονται στα \$3,5 τρισ., μέγα μέρος των οποίων βρίσκεται σε φορολογικούς παραδείσους (Καθημερινή, 16/9/2014). Στην Ιαπωνία, εταιρικά διαθέσιμα \$2,4 τρισ. (44% του ΑΕΠ της χώρας!) είναι σε αδράνεια, ενώ στη Νότιο Κορέα το ίδιο ποσό ανέρχεται σε \$440 δισ., ή 34% του ΑΕΠ της χώρας (Economist 27/9/2014).

Οι 400 πλέον ευκατάστατοι ιδιώτες της ετήσιας λίστας του Forbes έχουν περιουσία 2,3 τρισ. \$, αυξημένη κατά

270 δισ. \$ σε σχέση με πέρσι. Παράλληλα, συνεχίζεται και η συσσώρευση διαθέσιμων από χώρες με χρόνιο πλεόνασμα, όπως η Κίνα, που διαθέτει συναλλαγματικά αποθέματα πάνω από \$3 τρισ.

Για το ζήτημα των ανισοτήτων, είναι πρόσφατη η έκδοση του αξιολογούμενου βιβλίου του Piketty Το Κεφάλαιο, όπου αναλύεται διεξοδικά και εξηγείται το ζήτημα της όξυνσης των οικονομικών ανισοτήτων για τη θεραπεία του οποίου προτείνεται συνταγή αμφιλεγόμενης εφαρμοσιμότητας (φορολόγηση περιουσιακών στοιχείων).

Είναι πάντως αποδεκτό ότι η συγκέντρωση υπέρμετρου πλούτου στα ταμεία λίγων επιχειρηματικών κολοσσών και μερικών εκατοντάδων ιδιωτών είναι σημαντική αιτία της οικονομικής στασιμότητας και του κλίματος αποπληθωρισμού που χαρακτηρίζει πολλές δυτικές οικονομίες, ενώ πολλοί θέτουν και ηθικά ζητήματα. Επιπλέον, η καθίζηση της οικονομικής δραστηριότητας που συντελείται, όταν η δαπάνη (καταναλωτική ή επενδυτική) μετατίθεται χρονικά εν όψει προσδοκιών χαμηλότερων τιμών, επιφέρει και ανεπιθύμητες κοινωνικοπολιτικές παρενέργειες και διάφορα κύματα σκεπτικισμού (π.χ. τον ευρωσκεπτικισμό).

Οι απαντήσεις που δίνουμε σήμερα για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης και των συνθηκών αποπληθωρισμού επικεντρώνονται στη χαλαρή νομισματική πολιτική, ενώ η δημοσιονομική πολιτική είναι μάλλον παραμερισμένη καθώς έχει αναζωπυρωθεί το δόγμα ότι η δημοσιονομική πειθαρχία δεν πρέπει να παραβιάζεται.

Δόγμα που ίσχυε πριν από την κρίση του 1929 όταν η νεοκλασική θεωρία καθόριζε την οικονομική σκέψη και πριν βεβαίως από τη διατύπωση των

παρεμβατικού χαρακτήρα απόψεων στην οικονομία από τον Keynes. Οι κεντρικές τράπεζες των ΗΠΑ - Βρετανίας (ήδη από το 2008), της Ιαπωνίας (με ένταση από το 2013) και η ΕΚΤ (πιο δειλά, αλλά με προσδοκίες εντατικοποίησης ενεργειών στο άμεσο μέλλον) έχουν διαμορφώσει μηδενικά σχεδόν παρεμβατικά επιτόκια και εφαρμόζουν προγράμματα ποσοτικής χαλάρωσης (αγορές τίτλων), με στόχο τη διοχέτευση περισσότερης ρευστότητας στην οικονομία μέσω του τραπεζικού συστήματος.

Η διαδικασία ωστόσο είναι χαμηλής αποτελεσματικότητας, καθώς το τραπεζικό σύστημα είναι απρόθυμο να αναλάβει «νέους κινδύνους» εν όψει της συνεχιζόμενης διευθέτησης των επισφαλειών από τις παλαιές δανειοδοτήσεις. Έτσι, η ρευστότητα συνεχίζει να παραμένει σε αδράνεια στο ενεργητικό των τραπεζών και δεν φθάνει σε όσους την έχουν ανάγκη καθώς δεν θεωρούνται αξιόχρεοι για να τη λάβουν, με συνέπεια τη διατήρηση της χαμηλής ταχύτητας κυκλοφορίας του χρήματος και την ατελέσφορη αντιμετώπιση της ύφεσης.

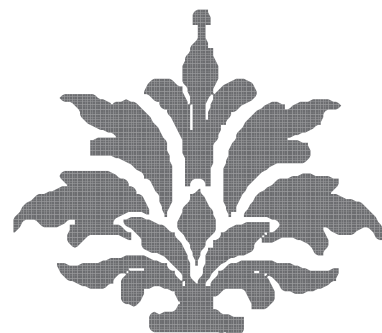
Αν πάντως το 330 π.Χ. είχε εφευρεθεί το ελικόπτερο που ο Milton Friedman είχε προτείνει να χρησιμοποιηθεί για να ριφθούν γρήγορα και άμεσα χαρτονομίσματα στους πολίτες, ο Μ. Αλέξανδρος θα το είχε σίγουρα χρησιμοποιήσει για την άμεση μεταβίβαση ρευστότητας στην οικονομία!

Ο Μ. Αλέξανδρος με το αποφασιστικά παρεμβατικό του πνεύμα που ξεδίπλωσε με ενέργειες όπως αυτές που μνημονεύσαμε προηγουμένως στη νομισματική πολιτική, συνέβαλε καθοριστικά στη μετέπειτα απογείωση της οικονομίας των ελληνιστικών χρόνων. Με το ίδιο πνεύμα οφείλουμε να αντι-

μετωπίσουμε το νοσηρό φαινόμενο του εκτεταμένου αποθησαυρισμού διαθεσίμων σήμερα, που διαβρώνει την πραγματική οικονομία. Με συντονισμένες ενέργειες, φορολογικού χαρακτήρα κυρίως, όλων των κυβερνήσεων που θα τον αποθαρρύνουν και άλλων που θα ενθαρρύνουν τη δαπάνη των διαθεσίμων από εταιρείες και ιδιώτες.

Με την υιοθέτηση μέτρων για την τόνωση της εγχώριας κατανάλωσης των πλεονασματικών χωρών ή άλλων που θα συμβάλουν στην ανακύκλωση των σωρευμένων εμπορικών πλεονασμάτων χωρών προς χώρες με χρόνια ελλείμματα, διαδικασία που συντελείται ήδη μεταξύ Κίνας και ΗΠΑ. Και αν η Κίνα επενδύει σε αμερικάνικα ομόλογα τα διαθέσιμά της, γιατί να μην εκδίδονται ευρωπαϊκά ομόλογα για τη χρηματοδότηση νέων υποδομών (project bonds) που θα καλύπτονται από τις πλεονασματικές χώρες;

Με δεδομένη πάντως την έλλειψη ηγετών με το ανάστημα του Μ. Αλεξάνδρου σήμερα, μπορούμε τουλάχιστον να εμπνευστούμε από το πνεύμα του και στα ζητήματα που σχετίζονται με την υπέρβαση της κρίσης και την καταπολέμηση του συνυφασμένου με αυτήν αποθησαυρισμού.

Σχεδιάσμα Φιλοσοφικής Παιδαγωγικής επί κοραϊκής βάσεως

Του Σωτήρη Φουρνάρου

Λέκτορα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Η πληθωρική προσωπικότητα του Κοραή (1748-1833) και η έντονη ενασχόλησή του με τη φιλοσοφία της πράξης καθιστούν το έργο του, ιδιαιτέρως πάνω στην παιδεία, αξιομνημόνευτο. Βασικός λόγος είναι ότι δεν πρόκειται για θεωρητικολογία που είχε ως σκοπό την αφ' υψηλού ενατένιση του κόσμου. Αντιθέτως, εκκινούσε από την πραγματικότητα και αποσκοπούσε στον φωτισμό της, έτσι ώστε να επιτευχθεί η περιώνυμη έννοια του Διαφωτισμού, η πρόοδος του ανθρώπινου γένους. Με βάση τα παραπάνω, και κυρίως εξ αιτίας της προθετικότητας του Ευρωπαϊκού και του Νεοελληνικού Διαφωτισμού για διάχυση φωτός στις ζωές των ανθρώπων, εξ αιτίας δηλαδή αυτού του φιλοσοφικού ρεαλισμού, η κοραϊκή οπτική στη φιλοσοφία της παιδείας προσφέρει μία οδό προς διερεύνηση και αξιοποίηση – όπως άλλωστε και οι αντίστοιχες θεωρήσεις άλλων διαφωτιστών, αλλά και μεταγενέστερων φιλοσόφων. Δεδομένου δε ότι ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός αποτελεί το εφαλτήριο της πραγματικότητας που ζούμε, καθώς στους κόλπους του γεννήθηκε η διαμάχη της προόδου και της συντήρησης, τούτη η σημασιοδότηση του βίου μας που, ενώ ξεκίνησε από την Επιστημονική Επανάσταση του 17ου αιώνα, κατέλαβε άπασα την ανθρώπινη δράση (από τον προσωπικό βίο έως τα κοινωνικο-πολιτικά τεκταινόμενα), γι' αυτό και είναι άκρως ενδιαφέρουσα η διαμόρφωση σχεδιάσματος φιλοσοφικής

παιδαγωγικής επί κοραϊκής βάσεως.

Εναρκτήριο σημείο του σχεδιασματος συνιστά ο ορισμός της έννοιας της παιδείας. Το περιεχόμενό του διακρίνεται, συγκεκριμένα, από την ουσιολογική και ουσιαστική νοηματοδότηση του καθολικού φαινομένου που ονομάζεται «άνθρωπος». Ο λόγος γίνεται για την «στηθική παιδείαν»¹. Από το οργανισμικό σύνολο του ανθρώπινου όντος, το οποίο θα μπορούσε να συνοψιστεί στην παρουσία (ορθο)λογικών-επιστημονικών χαρακτηριστικών, αφενός, και ηθικών και συναισθηματικών, αφετέρου, η βαρύτητα πέφτει στην παιδεία του στήθους, την παιδεία της καρδιάς. Αυτό δεν σημαίνει ότι υποβαθμίζεται ή υποτιμάται η (ορθο)λογική και επιστημονική μας πλευρά. Αλλά, το να είναι ο άνθρωπος εξαιρετικός επιστήμονας που γνωρίζει να λύνει προβλήματα, δεν φτάνει για να ονομαστεί πεπαιδευμένος. Το τελεστικό σημείο με το οποίο συναρτάται η παιδεία στοιχειοθετείται από τον πεπαιδευμένο άνθρωπο, και όχι απλώς από τον εκπαιδευμένο. Ένα τέτοιο παιδευτικό ή «παιδειακό»² τέλος ουσιοδοτείται από τη συναισθηματική και την ηθική πλευρά του ανθρώπινου όντος, εκείνη που, από τη μια, συμβάλλει τα μέγιστα στην απόκτηση της μη εγωκεντρικής ενσυναίσθησης και της τοποθέτησης του εγώ μας έξω από το εγώ μας, στη θέση του άλλου (συναισθηματική πλευρά), και, από την άλλη, που μπορεί, συνεπώς, να διαμορφώσει τον

ηθικό βίο μέσα από μη εγωκεντρικές και ατομιστικές, καθολικές αρχές τις οποίες επιλέγουν οι κοινωνίες για να τραβήξουν τον δρόμο τους. Στη φιλοσοφική παιδαγωγική έχουμε, λοιπόν, δύο ετερότητες στην ενότητα της ανθρώπινης ύπαρξης: την ορθολογική-επιστημονική παιδεία «τῆς κεφαλῆς» και τη συναισθηματική και ηθική παιδεία «τοῦ στήθους»³. Η ανθρώπινη ουσία, ή αλλιώς η ουσία του πεπαιδευμένου, εντοπίζεται στη δεύτερη, στη στηθική παιδεία: στον κόσμο της ενσυναίσθησης και των αξιών.

Για να υπηρετηθεί μια τέτοια, υψηλού διαμετρήματος, στοχοθεσία, αναγκαία το βάρος πέφτει στον εκπαιδευτικό που την ενσαρκώνει και την υποστηρίζει. Διότι, αν δεν υπάρχει αυτός, όσο και αν προστίθενται ή αφαιρούνται μαθήματα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα, και μάλιστα όσο περισσότερα μαθήματα ανθρωπιστικής κατεύθυνσης (όπου βρίσκεται ο πυρήνας της στηθικής παιδείας) και αν υπάρχουν, από μόνα τους δεν αρκούν. Είναι σαν να υφίσταται ένας πλούτος ανεκμετάλλευτος, στην περίπτωση που ο εκπαιδευτικός δεν αρθεί στο ύψος του λειτουργήματός του, δηλαδή στο υψηλό διαμέτρημα της στηθικής-ανθρωπιστικής παιδείας. Γι' αυτό, ιδίως στη φιλοσοφική παιδαγωγική το επίκεντρο εστιάζεται στην αναζήτηση του ισοβαρούς της διδάσκοντα, που γεννιέται, μορφώνεται και σχηματίζεται μέσα από τη μήτρα της, προκειμένου να την υπηρετεί και να τη διαμορφώνει διαρκώς. Αυτός δεν είναι, ούτε και θα μπορούσε να είναι, άλλος από τον φιλόσοφο παιδαγωγό και διδάσκαλο. Αποδελτιώνοντας τα κοραϊκά χαρακτηριστικά του, ερχόμαστε αντιμέτωποι με τα εξής:

1. Παιδευτής
2. Διδάσκαλος των επιστημών
3. Εμπνευστής
4. Παράδειγμα
5. Διαχειριστής του καλού και του κακού
6. Εύσχημος
7. Ανθρώπινος
8. Πατρικός
9. Ερωτικός της παιδείας και αρετής
10. Σωκρατικός διδάσκαλος

Τι σημαίνουν αυτά;

1. Παιδευτής είναι ο οδηγός, είναι ο δάσκαλος που κατευθύνει τις νέες γενιές μέσα από το διάλογο μαζί τους. Στη διαλεκτική συναντησιακή σχέση μεταξύ του διδάσκοντα και των διδασκόμενων και οι δύο πλευρές αλληλοδιαμορφώνονται. Μόνο που ο ένας (ο διδάσκων) κατευθύνει τη συνάντηση, έχοντας ως σκοπό, μέσα από την ιδιαιτερότητα της προσωπικότητάς του και ταυτόχρονα την ιδιαιτερότητα της διαρκώς σχηματιζόμενης προσωπικότητας της νέας γενιάς⁴, να προχωρήσει στη σύνθεση και τη δημιουργία απόψεων. Κατά τον τρόπο αυτό, ο εκπαιδευτικός αναγνωρίζεται πράγματι ως «παιδευτής τῆς νεότητας»⁵. Το εκπαιδευτικό του λειτούργημα έρχεται ακριβώς ως απόρροια των ανθρωπιστικών του μαθημάτων και της υπηρεσίας του στη στηθική παιδεία. Η παιδαγωγική του αυθεντία⁶, και μόνο, καθοδηγεί τα εκπαιδευτικά τεκταινόμενα. Απέχει δε παρασάγγας από ενδεχόμενη νύξη περί παιδαγωγικού δεσποτισμού, ενός δηλαδή δασκαλοκεντρισμού που δεν αφήνει περιθώρια για διαλεκτικές συνθέσεις, αν και η παιδαγωγική πραγματικότητα υποδεικνύει τον διαλεκτικό δρόμο, καθώς το περιεχόμενό της συνίσταται αποκλειστικά από την «ετερότητα ως Εγώ»⁷.

2. Ως διδάσκαλος των επιστημών, ο φιλόσοφος εκπαιδευτικός στρέφεται προς τις νεότερες εξελίξεις στο επιστημονικό-ορθολογικό πεδίο, χωρίς να το παρατηρεί αφ' υψηλού και να θεωρεί ότι δεν σχετίζεται με τη συναισθηματική και ηθική κεντρομόλο, γύρω από την οποία στρέφει τις ενέργειές του. Οι θετικές επιστήμες και η ορθολογικότητά τους αποτελούν το αποτύπωμα της ανθρώπινης προόδου για την κατανόηση του σύμπαντος κόσμου. Διαμορφώνουν, επίσης, τις ορθολογικές αξίες (πίστη στις ανθρώπινες δυνάμεις, καταπολέμηση της άγνοιας, της πλάνης, της δεισιδαιμονίας κ.ά.). Το πνεύμα των θετικών επιστημών, που επί της ουσίας είναι το πνεύμα του ανθρώπου, συμβάλλει τα μέγιστα στη διαμόρφωση της φιλοσοφικής καθολικότητας του πεπαιδευμένου. Το σημαντικό ζήτημα εν προκειμένω τίθεται διττώς: ούτε ο διδάσκαλος της ανθρωπιστικής κατεύθυνσης να υποτιμά την επιστημονική πρόοδο και τη σημασία της, ούτε και ο εκπαιδευτικός της θετικής ή τεχνολογικής κατεύθυνσης να θεωρεί αυτοσκοπό την επιστήμη, την κοραϊκή παιδεία της κεφαλής, υποσκελίζοντας την βαρύνουσα αξιολογία της παιδείας του στήθους. Ο συνδυασμός των δύο αυτών πλευρών μπορεί να σχηματίσει την «τελείαν του γένους παιδείαν»⁸.

3. Ο εκπαιδευτικός ως εμπνευστής γίνεται λόγω και έργω αγωνιστής κατά της αμάθειας, της ημιμάθειας, της χειραγώγησης. Εμπνέει τις ψυχές των νέων ανθρώπων με υψηλά ιδανικά τα οποία ενσαρκώνει και υπηρετεί, όχι μόνο στη θεωρία, αλλά, το κυριότερο, έμπρακτα, με οδηγό τη ζωή του. Κατά τον τρόπο αυτό μεταβάλλεται σε πρόξενο «τελειώσεως όλων τῶν καλῶν»⁹.

Δεν ισχύει για εκείνον το «δικαίωμα: της ανακολουθίας λόγων και έργων, ιδεών και πράξης»¹⁰ που εισήχθη στην ιστορία των ιδεών από τον Αρθούρο Σοπενχάουερ (1788-1860)¹¹.

4. Το Παράδειγμα του διδασκάλου συνιστά το επιστέγασμα του ηθικού του διαμετρήματος και εντάσσεται στην προαναφερόμενη ακολουθία λόγων και έργων. Δεν ζητείται από τον φιλοσοφημένο διδάσκοντα να ξεπεράσει την ανθρώπινη φύση και να γίνει άγιος. Ζητείται η ποιοτική αναγωγή της προσωπικότητάς του στο πεδίο των ανθρωπιστικών αξιών και η υποστήριξή τους στην καθημερινότητα. Ζητούμενο δεν συνιστά η τελειότητα (κανένας άνθρωπος δεν είναι τέλειος), αλλά η βελτιστοποίηση του εαυτού και η ανάδειξη της μέρα με την ημέρα. Η τοποθέτηση του Κοραή έχει πολύ ενδιαφέρον για το περιεχόμενο που δίνεται στην έννοια του εκπαιδευτικού παραδείγματος. Ο παραδειγματικός διδάσκων θεωρείται «ἀληθινός ἀπόστολος»¹² και σεβάσμιος, ο οποίος κερδίζει τον σεβασμό, διότι ζει τον βίο της αγάπης, της ομόνοιας και τις τιμές των Χριστιανών Αποστόλων¹³.

5. Ως διαχειριστής του καλού και του κακού, ο δάσκαλος αποδεικνύει τις ηθικές επιλογές του στην πράξη. Στη διαλεκτική συναντησιακή σχέση αναλαμβάνει την ευθύνη να επαινέσει το καλό και να καταδικάσει με παρρησία το κακό, έτσι όπως τα έχει διαμορφώσει έως εκείνη τη στιγμή της ζωής του. Η ευθυνοφοβία δεν έχει θέση για εκείνον. Το σημαντικό στοιχείο που ξεχωρίζει εδώ είναι το βάρος της ευθύνης.

6. Η ευσχημοσύνη του διδασκοντα

συναρτάται με την ψυχή του. Είναι συνυφασμένη με τη γαλήνια συμπεριφορά, με την αποφυγή ακροτήτων, με φιλοσοφική υπομονή που σημαίνει με συνειδητή ηρεμία και νηφαλιότητα. Δεν αναφέρεται τόσο στα αντίστοιχα εγγενή χαρίσματα του εκπαιδευτικού, όσο στην ενσυνείδητη απόκτηση και υιοθέτησή τους μέσα στις σχολικές αίθουσες ως στάση ζωής. Ο Κοραΐς κάνει χαρακτηριστικά λόγο για τη μουσική η οποία μπορεί να «μαλάσση τας ἀγριότητας τῆς ψυχῆς καί νά ρυθμίζη τόν ἄνθρωπον εἰς τήν εὐσχημοσύνην»¹⁴.

7. Ως ανθρωπίνος, ο εκπαιδευτικός θέτει στο επίκεντρο του είναι του την αυταξία του ανθρώπου και την προσέγγιση της ανθρωπίνης ύπαρξης μέσα από τα σημαίνοντα στοιχεία που την καθορίζουν. Αυτά δεν είναι άλλα από την ηθική και τις ανθρωπιστικές αξίες. Κατά συνέπεια, τον ανθρωπίνος εκπαιδευτικό δεν ενδιαφέρει η τυπολατρική άσκηση του επαγγέλματός του. Δεν περιορίζει, ούτε αναλώνει την παρουσία του στην εκμάθηση κανόνων και στην επίλυση ασκήσεων. Στην εποχή μας πλέον και ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής δύναται να επιλύει σωρεία τέτοιων προβλημάτων. Αλλά, ο εν λόγω εκπαιδευτικός διδάσκει τα όντως «Καλά Φιλοσοφικά»¹⁵, το περιεχόμενο των οποίων περιλαμβάνει τις δύο κεντρικές κατηγοριοποιήσεις του ανθρώπου: την ορθολογική, αφενός, και τη συναισθηματική και ηθική, αφετέρου, έχοντας συνείδηση της σημασίας της τελευταίας. Αυτή η διδασκαλία συνιστά πράξη προσφοράς και αλληλεγγύης προς την κοινωνία, και μάλιστα συνειδητή επιλογή προσφοράς. Ο Κοραΐς το επισημαίνει καταγράφοντας την επιθυμία αδελφός «ἀδελφόν νά ἐλευθερώση ἀπό τήν

πλάνην»¹⁶. Κατ' επέκταση, ο φιλοσοφημένος δάσκαλος εμφανίζεται ως αδελφός που καθοδηγεί διαλεκτικά αδελφούς για να διαλύσουν, και οι δύο μαζί, οποιαδήποτε πλάνη κατατρέπει τη ζωή τους σε όλες τις εκφάνσεις της, όπως αναπτύσσονται στη μαθητική ζωή, η οποία άλλωστε αντικατοπτρίζει την ευρύτερη κοινωνική.

8. Ο αδελφικός δεσμός ισχυροποιείται ακόμη περισσότερο με την πατρικότητα του διδασκάλου. Όπως ακριβώς η αδελφοσύνη του, που νοσηματοδοτεί το ανθρώπινο στοιχείο του, αποτελεί μείζον συναισθηματικό γνώρισμα, που γίνεται ηθικό, καθώς προσλαμβάνει τις διαστάσεις της αλληλεγγύης και της προσφοράς, αλλά και ορθολογικό, καθώς διαρρηγνύει επιστημονικές πλάνες και στερεότυπα, το ίδιο ισχύει για τον διδάσκαλο ως «πατέρα» μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι μαθητές είναι παιδιά του, τα οποία μόνο βιολογικά δεν έχει γεννήσει. Άλλωστε, ο βιολογικός πατέρας δεν συμπίπτει πάντοτε με τον πραγματικό πατέρα και τον πραγματικό γονέα ενός παιδιού· που σκύβει πάνω από τη ζωή του και το φροντίζει με σκοπό τη σταδιακή απόκτηση της αυτοδυναμίας του. Όταν ο Κοραΐς τονίζει το «νά ἀγαπῶσι [οι δάσκαλοι] τούς μαθητάς ὡς ἴδιά των τέκνα»¹⁷, μας επιτρέπει να διαπιστώσουμε όλο το φάσμα της φιλοσοφικής διδασκαλίας, την καθολικότητά της, και ειδικότερα: α) το ισχυρότατο συναισθηματικό δέσιμο του διδάσκοντα με τον διδασκόμενο, όπως του πατέρα προς το παιδί του, που εντοπίζεται στην αγάπη προς την καθολική ουσία του νέου ανθρώπου, β) το ηθικό διαμέτρημα της αγάπης, το οποίο προσδιορίζεται στην αμετάκλητη, αμετακίνητη και ισχυρότατη ροπή της προ-

σφοδράς και της ευθύνης απέναντι στους μαθητές, ιδιαίτερα ως προς τη μετάδοση ανθρωπιστικών αξιών, και γ) τη γνωσιακή – ορθολογική – επιστημονική διάσταση της αγάπης προς τις νέες γενιές, που αναγνωρίζεται ως επιστημονικός φωτισμός των νέων. Σε τούτο το πλαίσιο διανοίγεται ο ορίζοντας της φιλοσοφικο-παιδαγωγικής αγάπης.

9. Εκτός από πατέρα και αδελφός, ο φιλοσοφημένος εκπαιδευτικός αναδεικνύεται σε μέγα ερωτικό της παιδείας και αρετής. Η αντίληψη αυτή τον καθιστά διδάσκαλο κυριευμένο από τον πόθο, το πάθος και την καλώς εννοούμενη μανία για τη διαρκή σμίλευση της καθολικής ουσίας του ανθρώπου. Η συγκεκριμένη διαδικασία ούτε τελειώνει στα μαθητικά χρόνια, ούτε στα φοιτητικά. Είναι πορεία, επιλογή και στάση ζωής, διά βίου κατάσταση που αφορά και στους δύο: στον διδάσκοντα και στον διδασκόμενο. Διότι, αν ο πρώτος δεν έχει κυριευθεί από τον πόθο, το πάθος και την καλώς εννοούμενη μανία για ακατάπαυστη σμίλευση του εαυτού του, πρώτα απ' όλα, δεν πρόκειται να μεταδώσει στις νέες γενιές τούτο τον έρωτα της ανοικτότητας του ανθρώπου προς την αδιάλειπτη βελτίωσή του και αναγωγή του προς υψηλότερες μορφές. Δεν είναι καθόλου ήσσονος σημασίας να σημειώσουμε ότι στην κοραϊκή οπτική η φιλοσοφικο-παιδαγωγική ερωτική οδός ουσιοδοτείται ηθικά. Στη διδακτική ροπή προς τον «πόθον, έρωτα, μανιάν παιδείας καί αρετής»¹⁸ τονίζεται emphaticά ο ηθικός δρόμος της αρετής. Ο προκείμενος συνδυασμός παιδείας και αρετής υπογραμμίζει τη λογική και ηθική ολοκλήρωση¹⁹ του ανθρώπου, με έμφαση στην τελευταία

και σε καίρια χαρακτηριστικά της, προεξάρχοντος του διδακτικού παραδείγματος.

10. Το πρότυπο του φιλοσοφημένου παιδαγωγού, που άγει τους παιδιά στον παιδευτικό δρόμο σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, δίνοντας το έναυσμα για τη συνέχιση της διαδρομής διά βίου, ορίζεται στον Σωκράτη. Ο φιλόσοφος εκπαιδευτικός είναι σωκρατικός διδάσκαλος. Αναγνωρίζεται, δηλαδή, ως διαρκώς ολοκληρούμενη προσωπικότητα, απαρτιζόμενη από τον ακόπαστο ορθολογικό έλεγχο της πραγματικότητας που ζει, της αλήθειας και της ουσίας της, αφενός, καθώς και από το ηθικό βεληνεκές της ακολουθίας λόγων και έργων, αφετέρου, όπως ακριβώς ο Σωκράτης υπερασπίστηκε, με το τίμημα της ζωής του, τις αξίες που υπηρέτησε. Η τεράστια δυναμική του δίπτυχου «ορθολογισμός και ηθική» αποτυπώνεται ευκρινώς στη φράση του Πλάτωνα «ἐκπεπληγμένοι ἐσμέν καί κατεχόμεθα»²⁰. Μ' αυτήν, ο εν λόγω μαθητής του Σωκράτη παρουσιάζει το εκτόπισμα του δασκάλου (Σωκράτη) που συνεπαίρνει το κοινό του, τους αφήνει άφωνους-με ανοικτό το στόμα («ἐκπεπληγμένοι») και τους καταλαμβάνει μαγεύοντάς τους («κατεχόμεθα»), εξ αιτίας του δίπτυχου «ορθολογικός έλεγχος και ηθική συνέπεια». Ο δε Κοραΐς καταγράφει με παρρησία τη σημασία του δίπτυχου. Γράφει: ο «φιλόσοφος καί φιλόανθρωπος Σωκράτης», επισημαίνοντας έτσι και την αγάπη προς τη σοφία – γνώση – λογική – ορθολογισμό («φιλόσοφος») και την αγάπη του προς τους ανθρώπους («φιλόανθρωπος»). Καθίσταται, συνεπώς, προφανές ότι ο φιλοσοφημένος εκπαιδευτικός είναι άξιος να επιτελέσει φιλοσο-

φική παιδαγωγική, όταν θέσει όλο το είναι του στην υπηρεσία της ανθρωπίνης καθολικότητας, αγαπώντας και τη δυναμική της γνώσης και τη δυναμική της ηθικής ακολουθίας λόγων και έργων, θεωρίας και πράξης.

Αν ξεχωρίζει κάτι στη φιλοσοφική παιδαγωγική, είναι ο παράγοντας «προσωπική ευθύνη» του διδάσκοντα απέναντι στη συνεχή διαμόρφωση της ουσίας του εαυτού και του άλλου. Γι' αυτό, ο φιλοσοφημένος δάσκαλος αποκτά σάρκα και οστά μέσα από πλέγμα προσωπικών, και όχι απρόσωπων, σχέσεων. Είναι αδελφός που καθοδηγεί διαλεκτικά αδελφούς και, επιπλέον, φέρεται ως πατέρας απέναντι στα παιδιά του, τους μαθητές του. Ταυτόχρονα, ως μέγας ερωτικός της παιδείας και αρετής εμφυσά τη στάση ζωής για διαρκή και ανοικτό σε μεταβολές φωτισμό και μόρφωση της ανθρωπίνης ουσίας, θεωρία τε και πράξει. Πρώτα απ' όλα, βέβαια, ο ίδιος δίνει το κέλευσμα με το παράδειγμά του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 Βλ. Α. Κοραΐς, *Περί των ελληνικών συμφερόντων Διάλογος* (Φίλαρχος-Φύξαρχος 1824), στο *Προλεγόμενα στους Αρχαίους Έλληνες συγγραφείς*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης (ΜΙΕΤ), τόμ. Γ', Αθήνα 1990, σσ. 163-164.

2 Βλ. Κ. Καστοριάδης, *Ανθρωπολογία, πολιτική, φιλοσοφία*, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 2001, σσ. 77-78: «σε μια δημοκρατική κοινωνία, η πολιτιστική, η παιδειακή, αν μπορώ να τολμήσω αυτόν τον νεολογισμό, δημιουργία [...]» [έμφαση του Καστοριάδη].

3 Α. Κοραΐς, ό.π.

4 Η ιδιαιτερότητα είναι δεδομένη. Αυτή η διαφοροποίηση διδάσκοντα και διδασκόμενου, ο εμπειρικός φραγμός, συνιστά το πρωτογενές υλικό πάνω στο οποίο καλείται να δουλέψει ο εκπαιδευτικός. Βλ. G. Mueller-L. Bargeliotis, *Φιλοσοφικά Θεμέλια της Παιδείας* (μτφρ. Σ. Φουρνάρος), εκδ. Έννοια, Αθήνα 2004, σ. 34: «Στην παιδεία [...] να το ονομάσουμε εμπειρικό φραγμό. Ποτέ δεν πρόκειται να βιώσω ό,τι είσαι εσύ ούτε εσύ ό,τι είμαι εγώ».

5 Α. Κοραΐς, *Στοχασμοί Αυτοσχέδιοι περί της Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσης* (έτους 1805), στο *Προλεγόμενα στους Αρχαίους Έλληνες συγγραφείς*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1986, τόμ. Α', σ. 154.

6 Για τη σημασία της παιδαγωγικής αυθεντίας μέσα στην εκπαιδευτική αξιολογία βλ. ενδεικτικά Σ. Φουρνάρος, «*Η ανταπάτη της ειδημοσύνης απέναντι στις παιδευτικές αξίες με επίκεντρο τον Καστοριάδη*» στο Φ. Γούσιος (επιμ.), *Πρακτικά Συνεδρίου «Νέος Παιδαγωγός»*, Αθήνα 3-4/5/2014, Αθήνα 2014, σσ. 67-82 (ISBN: 978-960-99435-5-0 (e-book)).

7 Ι. Θεοδωρόπουλος, *Με άλλα μάτια. Σχεδιάγραμμα Φιλοσοφικής Παιδαγωγικής*, εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 2010, σ. 175: «Στον παιδαγωγικό ορίζοντα η ετερότητα σαρκώνεται, χρονική απόσταση μαζί και περιεχόμενο, πρωτίστως στο παιδί. Η ετερότητα ως Εγώ υφίσταται τόσο από την πλευρά του παιδιού, όσο και από εκείνη του παιδαγωγού».

8 Α. Κοραΐς, *Στοχασμοί Αυτοσχέδιοι περί της Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσης* (έτους 1814), στο *Προλεγόμενα στους Αρχαίους Έλληνες συγγραφείς*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1986, τόμ. Α', σ. 552.

9 Ό. π., *Στοχασμοί Αυτοσχέδιοι Στοχασμοί Αυτοσχέδιοι περί της Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσης* (έτους 1807), στο *Προλεγόμενα στους Αρχαίους Έλληνες συγγραφείς*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1986, τόμ. Α', σ. 235.

10 Σ. Φουρνάρος, «*Η Φιλοσοφία ως Τέχνη του Βίου μέσα και από την ελληνική φιλοσοφία της Διασποράς*», *Φιλοσοφία και Παιδεία*, 54 (2010), σ. 9.

11 Πρόκειται για τη θέση ότι μπορούμε να δείξουμε σε κάποιον μία οδό, αλλά δεν σημαίνει ότι θα πάμε κι εμείς μαζί του. Αυτό γενικότερα εκλαμβάνεται ως δυνατότητα και δικαίωμα να δείξουμε την, κατά τη γνώμη μας, οδό π.χ. της αλήθειας ή της αρετής, αλλά δεν είναι απαραίτητο να την υιοθετήσουμε. Θα μπορούσαμε, σύμφωνα με την εν λόγω αντίληψη, να κινούμαστε μέσα στο ψεύδος και την ανηθικότητα.

12 Α. Κοραΐς, *Στοχασμοί Αυτοσχέδιοι περί της Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσης* (έτους 1812), στο *Προλεγόμενα στους Αρχαίους Έλληνες συγγραφείς*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1986, τόμ. Α', σ. 513.

13 Ό. π., σ. 512.

14 Ό. π., *Προλεγόμενα Αριστοτέλους Πολιτικών τα σωζόμενα*, στο *Προλεγόμενα στους Αρχαίους Έλληνες συγγραφείς*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1988, τόμ. Β', σ. 719.

15 Ό. π., *Στοχασμοί Αυτοσχέδιοι περί της Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσης* (έτους 1807), σ. 255.

16 Ό. π., *Στοχασμοί Αυτοσχέδιοι περί της Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσης* (έτους 1810), στο *Προλεγόμενα στους Αρχαίους Έλληνες συγγραφείς*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1986, τόμ. Α', σ. 394.

17 Ό. π., *Στοχασμοί Αυτοσχέδιοι περί της Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσης* (έτους 1812), σ. 514.

18 Ό. π., σ. 518.

19 Πρέπει να σημειώσουμε ότι στο κοραϊκό φάσμα της ολοκληρωσης του ανθρώπου και της καθολικής προσέγγισης της ανθρωπίνης ουσίας περιλαμβάνεται και το σώμα. Αλλά την εποχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, όταν συνέγραφε ο Κοραΐς, η προτεραιότητα ετίθετο στη λογική (ορθολογισμό) και στην αρετή (ηθική) ως αναγκαία προπύργια επίτευξης της πολυπόθητης πολιτικής ευδαιμονίας του νέου ελληνισμού.

20 Πλάτων, *Συμπόσιον*, 215 d 5-6

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Γεωργίου Κ. Αγγελινάρα:

Η Θεία Λειτουργία

Έργο μιας ζωής πάνω στο ψαλτήρι αποτελεί τούτο το έργο του συγγραφέα.

Είναι καρπός αγάπης για τη Βυζαντινή Μουσική. "Αποτελεί αληθινό θαύμα, λέγει ο ταλαντούχος μελωδός (ο Μίκης Θεοδωράκης), το ότι οι Βυζαντινοί ύμνοι με ηλικία πάνω από χίλια χρόνια μπορούν όχι μόνο να μας συγκινούν αλλά να μας συγκλονίζουν".

«*Έκφρασις της ψαλτικής τέχνης*», σελ. 70. "Η Βυζαντινή μουσική έχει έναν απέραντο πλούτο, είναι ένα κομφοτέχνημα ψιλοκεντημένο".

«*Έκφρασις της ψαλτικής τέχνης*», σελ. 566. Ο Γ. Κ. Αγγελινάρας δραστήριος, δημιουργικός, ακαταπόνητος προχωράει στην έκδοση ενός έργου ζωής, της "*Θείας Λειτουργίας*". Ένα βιβλίο: έργο - σφραγίδα. Έργο κατακλείδα - απόσταγμα πείρας μιας ζωής στο ψαλτήρι. Αποτελεί ένα θησαυρό μουσικών κειμένων Πατριαρχικής Παράδοσης. Ένα πολύτιμο μουσικό απάνθισμα. Μια ανθολογία γνήσιων μουσικών μελωδιών. Αποθησαυρίζει σπάνια κείμενα, που αλλιώς θα κινδύνευαν ίσως να χαθούν. Ένα απόσταγμα ιδεών. Ένα corpus χρήσιμο, θησαυρός για το Αναλόγιο. Καρπός ζωής, πείρας από ψάλσιμο δεκαετιών. Πλουσιώτατο υλικό. Κτήμα ες αεί. Μάθημα ήθους και ύφους Βυζαντινής μουσικής.

Ο συγγραφέας διδάσκει Βυζαντινή μουσική στην πράξη. Μатаιοπονούν όσοι διδάσκουν Βυζαντινή μουσική χωρίς ψαλτική εμπειρία στο αναλόγιο, όπως και όσοι διδάσκουν παιδαγωγικά και γενική και ειδική διδακτική χωρίς διδακτική εμπειρία στην τάξη, στην έδρα.

Ο ίδιος πιστεύει ότι η Θεία Λειτουργία δεσπόζει στο επίκεντρο της λειτουργικής μας ζωής. Το βιβλίο αποτελεί επιτομή υλικού από ποικιλία μελωδιών. Όλα τα κείμενα συνοδεύονται από ισοκρατήματα. Γραμμένα με απλές γραμμές για να μπορούν να ψάλλονται από ολόκληρο το χορό, ακόμα και από αρχαρίους στη Βυζαντινή μουσική. Απλά, λιτά, δωρικά, σοβαρά, αρχοντικά, μεγαλοπρεπή.

Με την «*Έκφρασις της ψαλτικής τέχνης*», από τις εκδόσεις «*Άθως*», που αποτελεί θεωρητικό υπόβαθρο του έργου, ο Γ. Κ. Αγγελινάρας κατα-

δύεται στα άδυτα του ομαδικώς ψάλλειν, στο ιδανικό του "από χορού ψάλλειν", εμβαθύνει στα μυστικά της ψαλτικμαρησης του Πατριαρχικού ήθους. Το εκκλησιαστικό ύφος πρέπει να είναι σοβαρό και ιεροπρεπές.

Εξαιρείται η συμβολή του ίσου, της συνήχησης. Με το ισοκράτημα και τη μελωδία δημιουργείται η αρμονία, η ευρυθμία, η ομορφιά της μελωδίας. Υπογραμμίζεται ιδιαίτερος η διατήρηση του πλούτου και η ανάδειξη του εκθαμβωτικού μεγαλείου της Βυζαντινής μελουργίας, των Αρχόντων Προτοψαλτών της μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας Ιακώβου Ναυπλιώτου, Κων. Πρίγγου, Θρασύβουλου Στανίτσα και Βασ. Νικολαΐδη. Όπως παρατηρεί ο συγγραφέας, μέσα στην αυθεντική ψαλμωδία ενυπάρχει ή άσκηση εκλεπτυσμένης αισθητικής αγωγής. Πιστεύει πως η θαλπωρή, η γλύκα του αναλογίου δημιουργεί συγκίνηση και πραγματική μυσταγωγία. Χαρακτηριστικά τα κείμενα "*Βυζαντινή βραδιά*" της Μαρίας Καραβία, "*Κτήμα ες αεί*" του Κώστα Γεωργουσόπουλου, "*Η Κόκκινη Πλατεία και ο Θεός Αρθούρος*" του Χρήστου Γιανναρά, "*Παράδοση στην Τέχνη*" του Γιάννη Τσαρούχη και "*Μουσική για τις μάξες*" του Μίκη Θεοδωράκη.

Στις σελ. 595-597 του βιβλίου "*Έκφρασις της ψαλτικής τέχνης*" ο Γ. Κ. Α. παραθέτει εκκλησιαστικές φράσεις, που ακούγονται και επιβιώνουν στον καθημερινό μας λόγο. Σταχυολογούμε ορισμένες από τις χαρακτηριστικότερες: Άδηλα και κρύφια. Αβρόχοις ποσίν. Αυξάνεσθε και πληθύνεσθε. Διεμερίσαντο τα ιμάτιά μου. Ενώπιος ενωπίω. Επι ξύλου κρεμάμενος. Ζωή χαρισάμενη. Κεκλεισμένων των θυρών. Μη μου άπτου. Νίπτω τα χείρας μου. Νυν και αεί. Ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω. Οι πρώτοι έσονται έσχατοι. Ο Θεός αγάπη εστί. Σόδομα και Γόμορα. Συν γυναιξί και τέκνοις. Το μεν πνεύμα πρόθυμον η δε σάρξ ασθενής. Τα καλά και συμφέροντα. Φόβος και τρόμος. Φωνή βοώντος εν τη ερήμω. Ω Γλυκύ μου έαρ.

Ο Άρχων Μαΐστωρ Γ. Κ. Α. έχει καταξιωθεί ως ένας από τους γνησιότερους εκφραστές της αυθεντικής Πατριαρχικής παράδοσης. Σεμνός, αθόρυβος, ακάματος εργάτης της καθηγητικής έδρας και του αναλογίου. Πνευματικός ηγέτης, διανοούμενος, σκεπτόμενος άνθρωπος, αεικίνη-

τος, δημιουργικός, χαρισματικός δάσκαλος. Εμπνευσμένος. Ακούραστος, έψαλλε μέχρι τη μία μετά τα μεσάνυχτα στην αγρυπνία για την Αγία Φιλοθέη, στη Μεγάλη Παναγία στις 18/2/2014. Στις 16/5/2014 έψαλλε με τη χορωδία του επί τέσσερις ώρες στον Άγιο Μακάριο στους Μύλους. Πληθωρικός σε διάθεση προσφοράς. Δεν φείδεται κόπων.

Δραστήρια η συμμετοχή του στα πολιτιστικά και πνευματικά δρώμενα της πατρίδας του. Επί σειρά ετών συμπαραστέκεται εμπράκτως στο Ιστορικό Αρχείο Σάμου (Στα Γ.Α.Κ. Σάμου παραχώρησε, ως γνωστόν, τη βιβλιοθήκη του). Πολύτιμη η συμβολή του και στη Δημόσια Βιβλιοθήκη Σάμου. Συχνά παίρνει ενεργό μέρος σε Συνέδρια, Συμπόσια, Ημερίδες, Επετείους, Αφιερώματα, σε εκδηλώσεις κάθε είδους. Πρωτοστατεί σε όλες τις πρωτοβουλίες που αναβαθμίζουν το επίπεδο αισθητικής των Σαμίων. Άφησαν εποχή οι Ομιλίες και Διαλέξεις, που οργάνωσε ο Φιλοτεχνικός Όμιλος Σάμου, όπως για τα μνημεία της Βασιλεύουσας Κωνσταντινούπολης, για τον Εθνικό μας ποιητή Διονύσιο Σολωμό, για τον Σκιαθίτη κοσμοκαλόγερο Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, για τον Αλεξανδρινό ποιητή Κ. Π. Καβάφη και για τον Νομπελίστα Ποιητή του φωτός και της θάλασσας Οδυσσέα Ελύτη.

Ο σ. θαρραλέος, με παρρησία υπερασπίζεται τις ιδέες του, τα ιδανικά του. Άνθρωπος κοινωνικός, χαρούμενος, ευδιάθετος, προσηνής, ευγενικός, καλόκαρδος, δίκαιος, αντικειμενικός με αίσθημα αμεροληψίας. Εμπνέει σεβασμό. Διδάσκει με το παράδειγμά του, την εργατικότητά του, τη φιλοπονία του, τη μεθοδικότητα και την αυτοπειθαρχία του.

Σαμιολάτρης, έδωσε τα πάντα για τη Σάμο, τις παραδόσεις της, τον πολιτισμό της. Τα θυσίασε όλα για το νησί του. Αρθρογραφεί τακτικά στον "Απόπλου" και στο "Σαμιακόν Βήμα", αναλύοντας πάντα καίρια πνευματικά, ιστορικά, πολιτιστικά και ιεροψαλτικά θέματα. Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικά άρθρα στο Σ. Β.: "Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ο λυρισμός της νοσταλγίας και η γοητεία του ρεμβασμού", "Ο Μαραθοκαμπίτης Αγωνιστής Γεώργιος Δημητριάδης, συγγραφέας ιστορίας της Σάμου, των κατά την Επανάστασιν γεγονότων", "Ιωάννης Βαρβάκης 1746-1825", "Αριστογείτων Γ. Χαραλαμπίκης: Στίχοι δηκτικοί και εγκωμιαστικοί", "Σαμιώτες ποιητές: Βαγ-

γέλη Δημητριάδη Αντι(κείμενα)", "Μουσικές εκδόσεις: Β' Επανεκδοση του πρώτου εντύπου Αναστασιματαρίου των Πέτρου Λαμπαδαρίου, του Πελοποννησίου και Πέτρου Πρωτοψάλτου, του Βυζαντίου", "Άγιος Νικόλαος Αυλακίων", "Μουσικολογικές Συνάξεις στη Μεγαλόνησο Κρήτη". Αρχοντικός, γενναιόδωρος, δοτικός στο έπακρο μέχρι υπερβολής. Με πλούσιο χιούμορ. Περιγράφει εκφραστικότερα πολλά ιστορικά ανέκδοτα. Γλαφυρότατος αφηγητής, ενδιαφέρων συνομιλητής. Του αρέσει το κέντρο των πόλεων. Ωστόσο θέλγεται και από ειδυλλιακά επαρχιακά τοπία, όπως της Σαμιοπούλας.

Τύχη αγαθή και Θεία οικονομία συνέπεσε η επανεγκατάστασή του στη Σάμο με την εκλογή και χειροτονία το 1995 ως Μητροπολίτου Σάμου και Ικαρίας του κ. κ. Ευσεβίου. Η συνεργασία τους από τότε μέχρι σήμερα είναι αρμονική και εποικοδομητική.

Ο Γ. Κ. Α. ενδιαφέρεται αληθινά για όλους. Ο Δικηγόρος Βασίλειος Παπαδόπουλος έρχεται από την Αθήνα στη Σάμο για να απολαύσει τη Χριστουγεννιάτικη Θεία Λειτουργία και τους ύμνους της Μ. Εβδομάδος στον Άγιο Θεόδωρο και να ακούσει τον Γ. Κ. Αγγελινάρα, τον Χρίστο Λάνδρο και τον Μ. Αριστείδου. Φέτος εντυπωσιάστηκε περισσότερο από το συγκλονιστικό "Ίδού σκοτία και πρωί". Έρχεται συχνά από τα Τρίκαλα για να ψάλλει στη χορωδία του ο Παναγιώτης Αγγελόπουλος, που προσφάτως απέκτησε Δίπλωμα Μουσικοδιδασκάλου της Βυζαντινής Μουσικής με Άριστα.

Πριν από λίγο καιρό τον τίμησαν μαθητές του της Βαρβακείου σχολής, σε μια συγκινητική εκδήλωση, εκφράζοντας έτσι το σεβασμό, την εκτίμηση και την ευγνωμοσύνη τους.

Ως δάσκαλος της Βυζαντινής μουσικής, διδάσκει μεθοδικά. Προχωράει κλιμακωτά από τα εύκολα στα δύσκολα. Από τα απλά στα σύνθετα. Δείχνει κατανόηση στα λάθη των αρχάριων μαθητών. Διορθώνει με ευγένεια. Μερικές φορές κάνει πως δεν ακούει. Ωστόσο, είναι άτεγκτος και αυστηρός, όταν νοθεύεται η γνήσια Πατριαρχική παράδοση.

Υπερασπίζεται σθεναρά τις αδικημένες μορφές της ιστορίας (όπως ο Γεώργιος Δημητριάδης). Αγωνίζεται για τις ιδέες του, υπερασπιζόμενος με πάθος τις απόψεις του. Αντικειμενικός στις πολιτικές αξιολογήσεις. Έχει αποκτήσει

πλούσιες εμπειρίες με τα ταξίδια του, τη στρατιωτική του θητεία στο Ναυτικό, τη διδακτική του πείρα και στην Επιμόρφωση των καθηγητών, με τη συναναστροφή του με τον φιλόσοφο Στέλιο Ράμφο και τον ευλογημένο γέροντα Πορφύριο, γενικά με τη ζωή του.

Φέτος το Μάρτιο επισκέφτηκε τη μεγαλόνησο Κρήτη, όπου σε εκδήλωση, μίλησε με θέμα: "Τα διαχρονικά γνωρίσματα της Βυζαντινής μελοργίας και της ψαλτικής τέχνης". Εψάλησαν υποδειγματικά από την πρόσφατα εκδοθείσα "Θεία Λειτουργία" του Γ. Κ. Αγγελινάρα το ιδιόμελο "Τον ήλιον κρύψαντα ... δός μοι τούτον τον ξένον, όστις οίδε ξενίζειν τους πτωχούς τε και ξένους ..." και τα Λειτουργικά του πλαγίου πρώτου, μαζί με το ομόηχο "Άξιόν Εστιν". Το υπέροχο ιδιόμελο «Τον ήλιον κρύψαντα ...», κατά τρόπο συγκλονιστικό και συγκινητικό, περιγράφει τη συνάντηση του Ιωσήφ με τον Πιλάτο, προκειμένου να του δοθεί το νεκρό σώμα του Ιησού.

Ο Γ. Κ. Α. επιμήθη με γενναιοδωρία και ευρυχωρία πνεύματος από τον Αρχιεπίσκοπο Κρήτης κ. κ. Ειρηναίο, από τον Μητροπολίτη Πέτρας και Χερρονήσου κ. κ. Νεκτάριο, από τον Άρχοντα Πρωτοψάλτη κ. Δαμαρλάκη. Πολλοί αξιόλογοι άνθρωποι της Κρήτης του επεφύλαξαν θερμότατη υποδοχή και φιλοξενία.

Πνευματικός ηγέτης και καθοδηγητής. Προσηλωμένος στο καθήκον και στην αποστολή του. Υπόδειγμα βίου, αρετής, συνέπειας λόγων και έργων. Πειθαρχημένος, οργανωτικός, με υποδειγματική τάξη και αυτοέλεγχο στη ζωή του. Διδάσκει με το παράδειγμά του, με τη μεθοδική εργασία του, με το έργο του. Λαμπρός επιστήμονας. Εξαιρετικός φιλόλογος. Απολαυστικός δάσκαλος. Βιβλίο - σταθμός "Η βιβλιογραφία εμμέτρων μεταφράσεων". Παρακίνησε το συγγραφέα της "Πρωτεύουσας των Προσφύγων" Γιώργο Ιωάννου να μεταφράσει την Παλατινή Ανθολογία. Χαρακτηριστικές οι αναλύσεις του των όρων "Μύθος" και "Παροιμία". Εντυπωσιάζουν η πολυμάθεια και η ευρυμάθειά του.

Ευαίσθητος και συναισθηματικός αγαπάει τα λουλούδια, τα ζώα, τη φύση, μα πιο πολύ τους ανθρώπους, με κατανόηση για τα πάθη και τις αδυναμίες τους, όπως στην περίπτωση της "Φόνισσας" του Παπαδιαμάντη.

Καταλήγοντας για το εκδοτικό επίτευγμα της "Θείας Λειτουργίας" θα λέγαμε ότι αποτελεί αποθησαύρισμα εμπειρίας δεκαετιών. Τα μαθήματα

δοκιμάστηκαν βασανιστικά και επίμονα πάνω στο ψαλτήρι. Διορθώθηκαν και βελτιώθηκαν. Εξάλλου αποτελούν καρπό και απόσταγμα σοφίας αιώνων, που συνέλεξε ως εργατική μέλισσα από λουλούδι σε λουλούδι, όλα αυτά τα χρόνια, ο αφιερωμένος στη Βυζαντινή ψαλμωδία Δάσκαλος και Πρωτοψάλτης Γ. Κ. Α. Του αξίζει επομένως η ενθουσιώδης, εγκάρδια και θερμότατη Επιστολή που του απέστειλε ο Παναγιώτατος Οικουμενικός Πατριάρχης κ. κ. Βαρθολομαίος, με ηθική επιβράβευση και ειλικρινείς επαίνους για το σπουδαίο αυτό έργο του.

Στους χαλεπούς καιρούς της πολιτιστικής και ηθικής κρίσης, το μόνο που μπορεί να αποτελέσει ανάχωμα στην κρίση και θεμέλιο της πνευματικής και ηθικής ανόδου της Ελλάδας είναι η Παράδοση και ο Πολιτισμός της. Η Παράδοση, η Βυζαντινή μουσική και χαρισματικοί άνθρωποι και πνευματικοί ηγέτες, όπως ο Γ. Κ. Α. είναι τα μοναδικά αντίδοτα στην ευτέλεια και στη μιζέρια. Τέτοια φωτεινά παραδείγματα ανιδιοτελούς προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο μπορούν να φωτίσουν τα σκοτάδια και να δώσουν ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον. Να αναδειξουν στους νέους μια αξεπέραστη στάση ζωής με λεβεντιά, ηρωισμό, παλικαριά, αξιοπρέπεια και ήθος. Είναι κάτι που όλοι οι Έλληνες περιμένουν, εύχονται και οραματίζονται...

Θεόδωρος Δ. Σαρηγιάννης
Φιλόλογος

Γιάννη Πατίλη:

Έλληνική και Ίστορική Όρθογραφία στην πλανητική εποχή.

Έκδόσεις Πλανόδιον, Σύρις 2014

Γιατί είναι επιτακτική ανάγκη ή επιβίωση της ιστορικής όρθογραφίας στην πλανητική εποχή μας;

Σ' αυτό τό θεμελιώδες ερώτημα άπαντά ό συνάδελφος Γιάννης Πατίλης, έκδότης του περιοδικού Πλανόδιον, ποιητής καί δοκιμογράφος, μέ λόγο νηφάλιο καί πειστικό, θέτοντας τό πρόβλημα της πολιτισμικής μας επιβίωσης **άκριβώς στό κέντρο της**. Άξίζει νά διαβαστεί άπό όλους μας.

Μ. Μαγκαντονάτου

IN MEMORIAM

ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΣΑΝΤΙΛΑΣ

Στις 11 Οκτωβρίου έφυγε από κοντά μας πλήρης ημερών ο Μελέτης Τσαντίλας επίλεκτο, μέλος της Ένωσής μας και επί πολλά χρόνια δήμαρχος Μάνδρας Αττικής. Τον γνωρίσαμε τον Σεπτέμβριο του 2001 στο Μεγάλο Διεθνές Συνέδριο που διοργάνωσε η Ένωσή μας στο Μέγαρο της Παλαιάς Βουλής με την ευκαιρία των 2.400 χρόνων από τον θάνατο του Σωκράτη.

Από τότε ο Μελέτης Τσαντίλας συνδέθηκε μαζί μας και διετέλεσε αντιπρόσωπος μας στην ευρύτερη περιοχή της Μεγαρίδας αναλαμβάνοντας την ευθύνη για το περιοδικό όργανο της Ένωσής μας «Φιλοσοφία και Παιδεία». Στις συχνές συναντήσεις μας στην Αθήνα και κυρίως στην κατοικία του, είχαμε την ευκαιρία να δεχθούμε την εγκάρδια φιλοξενία της αγαπημένης του συζύγου Αιμιλίας, που πριν από λίγους μήνες προπορεύτηκε στον κόσμο της αιωνιότητας. Σ' αυτές τις συναντήσεις είχαμε την ευκαιρία και τη χαρά να συζητούμε φιλοσοφικά και θεολογικά θέματα που έντονα τον απασχολούσαν. Η προσήνεια εξάλλου και η χαρά που εξεδήλωνε όταν τον επισκεπτόμουν μαζί με τον αγαπητό γιο μου Δημήτρη, ήταν ανυπόκριτη.

Σεμνός, οξύνους, εύχαρις είχε με την πολυετή πείρα του αποκτήσει σοφία και γνώση. Ακμαίος ως τα τέλη της ζωής του διέθετε τεράστια εμπειρία που την απέκτησε με το ερευνητικό του πνεύμα από τις αξιόλογες συναναστροφές του στα πολλά του ταξίδια ώσπου να φθάσει στη δική του «Ιθάκη»...

Η προσφορά του στην πόλη και τους συμπολίτες του αναγνωρίστηκε και τον ακολουθεί.

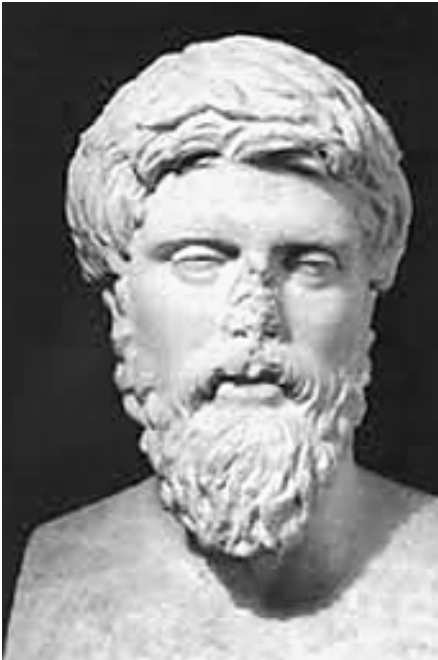
Ήρεμος τώρα και γαλήνιος αναχωρείς. Δέξου και από εμάς, Πολυσέβαστε Μελέτη Τσαντίλα, τα λόγια αυτά ως «άνθη ευλαβείας» στη μνήμη σου. Αναπαύσου εν ειρήνη, στον κόσμο της αιωνιότητας, στο φως το υπέρλαμπρο στα χέρια του Δημιουργού.

Σπύρος Γ. Μοσχονάς

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΜΑΣ ΚΛΑΣΙΚΟΥΣ**ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ**

(46 μ.Χ. – 127 μ.Χ.)

Ο συνετός άνθρωπος στην ευτυχία και την ατυχία

Πεπαιδευμένων δ' ἐστί
καί σωφρόνων ἀνδρῶν
πρός τε τάς δοκούσας εὐτυχίας
τόν αὐτόν εἶναι,
καί πρὸς τάς ἀτυχίας φυλάξει
γενναίως τό πρέπον.
Τῆς γάρ εὐλογιστίας ἔργον ἐστίν
ἢ φυλάξει τό κακόν ἐπιφερόμενον
ἢ διορθώσασθαι γένομενον
ἢ συστεῖλαι πρὸς τό βραχύτατον
ἢ παρασκευάζειν αὐτῷ
τήν ὑπομονήν ἄρρενα καί γενναίαν.

(Ἠθικά: Παραμυθητικός πρὸς Ἀπολλώνιον)
(103α)

Μετάφραση

Οἱ πεπαιδευμένοι καί συνετοί ἄνθρωποι,
σ' αὐτό πού λέμε εὐτυχία,
παραμένουν μετρημένοι,
ἐνῶ στίς ἀτυχίες κρατᾶνε μέ σθένος
τήν ἀξιοπρέπειά τους.

Ἔργο δηλ. τῆς φρονιμάδας εἶναι νά προφυλάξει ἀπό τό κακό,
ὅταν ἔρχεται ἀπειλητικό, ἢ νά τό διορθώσει ἂν ἔρθει,
ἢ νά τό περιορίσει ὅσο μπορεῖ,
ἢ νά τό ὑπομείνει μέ λεβεντιά καί γενναιότητα.

Μετάφραση: **Μ. Μαρχαντωνάτου**

ΛΕΞΙΚΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Γράφει: ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, Φιλολόγος - Επίτ. Σχολικός Σύμβουλος

Λαϊκισμός

Πρόκειται για τη σκόπιμη υιοθέτηση απλοϊκών απόψεων, σε επίκαιρα θέματα και προβλήματα, προκειμένου να επιτευχθούν πολιτικοί σκοποί και στόχοι.

I Καταγραφή, εννοιολογική διασαφήνιση και εξέλιξη της ορολογίας (Λαϊκισμός-Λαϊκότητα)

Η αβεβαιότητα του προσδιορισμού του όρου «λαϊκισμός» απορρέει από το γεγονός ότι μεταφέρει την ιστορική εμπειρία από στερεότυπα και προκαταλήψεις. Οι πρώτες γραπτές ενδείξεις του όρου, όχι στη σημερινή λεκτική μορφή του, είναι δυνατό να ιχνηλατηθούν σε βεβαιώσιμες πηγές της ελληνικής αρχαιότητας, συγκεκριμένα στους δημαγωγικούς λόγους των πολιτικών για τους οποίους κάνει λεπτομερή λόγο ο Θουκυδίδης στην *Ιστορία* με τον όρο «δημαγωγία».

Κατά τους τελευταίους αιώνες, ο πολιτικός όρος «λαϊκισμός» κατεγράφη για πρώτη φορά, από τον καθηγητή Στέφανο Κουμανούδη (1818-1899) στη νεοελληνική γλώσσα, το 1887, όπως και η ομόρριξη λέξη «λαϊκότητα», το 1889. Με την πάροδο των ετών, οι δύο όροι εξελίχθηκαν σημασιολογικά, κατά τον καθηγητή Γ. Μπαμπινιώτη, ο οποίος στο ετυμολογικό του Λεξικό έγραψε ότι η λέξη λαϊκισμός αποτελεί μεταφραστικό δάνειο από την αγγλική λέξη *populist*.

Ειδικότερα, ο λαϊκισμός δηλώνει ότι κάποιος λέγει στο λαό αυτό που επιθυμεί να ακούσει, υποσχόμενος στους πάντες τα πάντα, ενώ η λαϊκότητα παρέμεινε στην Αμερική και σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, χωρίς να χάσει βέβαια την καλή της έννοια. Αρ-

γότερα οι όροι διαφοροποιήθηκαν στην Ελλάδα, σημασιολογικά, κατά το «δοκούν» των ομιλητών.

II Επιστημονική επισκόπηση του όρου «λαϊκισμός»

Ο λαϊκισμός, κατά την Ψυχολογία, έχει άμεση σχέση με τα πνευματικά (τον ορθό λόγο) διαφέροντα πολιτικών και πολιτών. Ιδιαίτερα ο ορθός λόγος, και όχι ο ευχάριστος, είναι εκείνος που διασφαλίζει τα συμφέροντα του λαού και την ευημερία του. Επομένως η λογική του ανθρώπου, η κρίση του (το «λογιστικόν») είναι η μεγάλη πνευματική του δύναμη γιατί ρυθμίζει, στο πλαίσιο της δημοκρατίας και ηθικής, την πολιτική και κοινωνική του ζωή. Ειδικότερα, το «λογιστικόν», στην πολιτική ζωή, χαρακτηρίζει τον ικανό και χαρισματικό ηγέτη, εκείνον δηλαδή που ικανοποιεί, εν ονόματι του λαού, εθνικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς σκοπούς, χωρίς κομματικά ανταλλάγματα. Αντίθετα, το «θυμοειδές» είναι εκείνος ο παράγοντας, που προσδιορίζει τη μικροπολιτική γραμμή, που παρέχει αφειδώς άφθονα αγαθά και οικονομικά οφέλη στο λαό, ικανοποιώντας το συναίσθημα, χωρίς μέτρο και λογική.

III Ενδείξεις του φαινομένου

Χαρακτηριστικά δείγματα τούτου αποτελούν σε τομείς της καθημερινής ζωής σύνηθες φαινόμενο. Για το λόγο αυτό ίσως να θεωρούνται αυτονόητα, όσα στη συνέχεια γράφονται.

Στον τομέα της επικοινωνίας η υποβάθμιση της ελληνικής γλώσσας είναι προφανής. Ο

λαϊκιστής πολιτικός προσπαθεί σκόπιμα να μιμείται το λαϊκό ιδίωμα με αποτέλεσμα να προκαλεί τον εκχυδαϊσμό της γλώσσας. Προτιμά απλουστευμένες λέξεις και εκφράσεις, ενώ αποφεύγει τις επιλεγμένες και σύνθετες. Συχνά γίνεται γλωσσοπλάστης δημιουργώντας σύνθετες λέξεις, δικής του έμπνευσης. Η σχέση όμως γλώσσας και σκέψης είναι αρκετά στενή. Είναι στοιχεία, που δεν αλλοιώνονται, ούτε διαφοροποιούνται σημασιολογικά. Στον κοινωνικό τομέα, καταργεί τίτλους και δημόσια αξιώματα, απλουστεύει την ενδυμασία του και τον τρόπο συμπεριφοράς του. Στην περίπτωση αυτή επιθυμεί διακαώς να συμμετέχει σε λαϊκούς θεσμούς και δρώμενα. Θέλει να ταυτιστεί με το λαό. Στον πολιτικό τομέα, ιδιαίτερα στους δημόσιους λόγους του, υπενθυμίζει ότι ο λαός είναι παντοδύναμος και κυρίαρχος στη γενικότερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Υποστηρίζει ότι ο λαός είναι μόνο εκείνος που προστατεύει το κοινωνικό συμφέρον και δεν είναι τα ξένα συμφέροντα με ανταλλάγματα. Είναι εναντίον του ιδιωτικού κεφαλαίου σε κάθε περίπτωση.

Τέλος, στον ηθικό τομέα, η ισοπέδωση των αξιών είναι μία άλλη σοβαρή, ίσως η σοβαρότερη παράμετρος του λαϊκισμού. Καταργείται η αξιολόγηση στο δημόσιο τομέα, αγνοούνται τα ποιοτικά στοιχεία της ευδοκιμότητας των υπαλλήλων. Μοναδικό προσόν

ευδοκίμησης θεωρείται η αρχαιότητα. Με τον τρόπο αυτό η διαφθορά και η σήψη εισχωρούν σε βάθος και εξαρθρώνουν τη δημόσια και πολιτική ζωή σε όλη τη δομή της. Η κατάργηση της αξιολόγησης αποτελεί σύμπτωμα της ηθικής κρίσης των αξιών, η οποία αποτελεί αφετηρία των επιμέρους κρίσεων (πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής, ανθρωπιστικής).

IV Η αντιμετώπιση της ηθικής κρίσης των αξιών

Το φαινόμενο της πολύπλευρης ηθικής κρίσης είναι δυνατό να αντιμετωπιστεί μέσω της παιδείας αποτελεσματικά, αν το άτομο από τη νεαρή του ηλικία διαπαιδαγωγηθεί σωστά σε κατάλληλους χώρους αγωγής (αρμονική οικογένεια, συγκροτημένο σχολείο, οργανωμένη πολιτεία). Το πλέον αποτελεσματικό μέσο είναι ασφαλώς η ανθρωπιστική παιδεία, εκείνη δηλαδή που θα δώσει στη μάθηση ιδιαίτερη έμφαση σε κορυφαίες ηθικές, κοινωνικές και πολιτικές αξίες, όπως η σωφροσύνη, η ευσυνειδησία, η ειλικρίνεια, η αξιοπρέπεια, η ευθύνη, η φιλία, η συνεργασία, η αλληλεγγύη, η ελευθερία, η δημοκρατία. Είναι όλες εκείνες οι αξίες που έκαναν, για πρώτη φορά, λόγο οι Αρχαίοι Έλληνες και οι φιλόσοφοι, οι οποίοι απετύπωσαν, μέσα στο πέρασμα των αιώνων, την εικόνα του πραγματικού ανθρώπου και του ακέραιου πολίτη.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ:

Παρακαλούνται τα Μέλη για την **έγκαιρη αποστολή της συνδρομής και ιδιαίτερα όσοι οφείλουν ακόμα τη συνδρομή προηγούμενων ετών**. Η συνδρομή, παρά την αύξηση γενικώς του κόστους έκδοσης του Περιοδικού και των ταχυδρομικών τελών, παραμένει 20,00 Ευρώ (η φιλική 30.00 Ευρώ)

- Τα χρήματα αποστέλλονται ή με **ταχυδρομική επιταγή** επ' ονόματι του Προέδρου της ΕΚΔΕΦ στη διεύθυνση του Περιοδικού (Εθνικής Αντιστάσεως 20 - 143 43 Ν. Χαλκηδόνα) ή **μέσω της Εθνικής Τράπεζας** (αριθμός λογαριασμού 665/755979-85) ή **μέσω της Eurobank** (αριθμός λογαριασμού 0026-0048-22-0101291870). Στη δεύτερη περίπτωση είναι ανάγκη να γνωστοποιείται η κατάθεση τηλεφωνικά (**210-2510020, 210-2580814, 210-2921403**), για την έκδοση της σχετικής αποδείξεως πληρωμής.

Οι δραστηριότητες της ΕΚΔΕΦ

Για την ενημέρωση των Μελών και των Φίλων της Ένωσής μας, παραθέτουμε τις δραστηριότητες της ΕΚΔΕΦ κατά το χρονικό διάστημα: *Ιανουάριος – Ιούνιος 2014*.

1. Συνεδριάσεις του Δ.Σ.

Κατά το ως άνω χρονικό διάστημα το Δ.Σ. συνεδρίασε 2 φορές ως εξής:

1η Συνεδρίαση: 15.09.2014

Στην αρχή της Συνεδρίασης ο Πρόεδρος με την ευκαιρία της νέας ακαδημαϊκής περιόδου ευχήθηκε στα μέλη του Δ.Σ. υγεία και αγαστή συνεργασία στις επιδιώξεις της Ένωσής μας. Στη συνέχεια ως κύριο θέμα της Συνεδρίασης υπήρξε η έκδοση του νέου (68ου) τεύχους του Περιοδικού «Φιλοσοφία και Παιδεία».

Τα μέλη αφού έλαβαν γνώση των άρθρων που ελήφθησαν για δημοσίευση, ύστερα από συζήτηση και ανταλλαγή γνώμων επέλεξαν, την ύλη του τεύχους αυτού. Τις διορθώσεις των δοκιμίων ανέλαβαν εκτός των μελών του Δ.Σ. και μέλη της Συντακτικής και Επιστημονικής Επιτροπής που συμμετείχαν στη Συνεδρίαση.

Συζητήθηκε επίσης και το θέμα των Επιστημονικών Εκδηλώσεων και αποφασίστηκε η πρώτη εκδήλωση να πραγματοποιηθεί στις 6 Οκτωβρίου με εισηγητή τον κ. Κώστα Ν. Πετρόπουλο, Φιλολόγο-Συγγραφέα και Πρ. Σχολικό Σύμβουλο Φιλολόγων.

2η Συνεδρίαση: 29.10.2014

Στη Συνεδρίαση αυτή έγινε αναφορά στα οικονομικά θέματα της ΕΚΔΕΦ. Ο Πρόεδρος ενημέρωσε τα Μέλη του Δ.Σ. για τους οφείλοντες περισσότερες του ενός τεύχους συνδρομές, και δια τούτο απεφασίσθη να τους αποσταλεί και το 2ο τεύχος του 2014 εσωκλείοντας ειδική υπόμνηση.

Στην ίδια Συνεδρίαση αποφασίστηκε:

1. Η επόμενη Επιστημονική Εκδήλωση να πραγματοποιηθεί κατά τις αρχές Δεκεμβρίου.

Τέλος, στη Συνεδρίαση ανακοινώθηκε πρόσκληση του Υπεύθυνου του παραρτήματος της ΕΚΔΕΦ στην Πάτρα κ. Δημ. Μαρκόπουλου για την πραγματοποίηση εκδήλωσης για τα μέλη περιοχής Πατρών στις 10 Νοεμβρίου, στην οποία προσκλήθηκε ως ομιλητής ο Πρόεδρος της ΕΚΔΕΦ κ. ΣΠ. Γ. Μοσχονάς.

2. Συνέντευξη από τον Ακαδημαϊκό Καθηγητή κ. Κωνσταντίνο Δεσποτόπουλου.

Στις 23.09.2014 ο Ακαδημαϊκός Καθηγητής κ. Κ. Δεσποτόπουλος εδέχθη τον Πρόεδρο της ΕΚΔΕΦ, και συνεργάτες του, μέλη της ΕΚΔΕΦ και παρεχώρησε συνέντευξη που δημοσιεύεται στο παρόν τεύχος.

3. Επιστημονική Εκδήλωση.

Στις 6 Οκτωβρίου η ΕΚΔΕΦ πραγματοποίησε την πρώτη Επιστημονική Εκδήλωσή της, σε συνεργασία με τον Σύλλογο Συμβολαιογράφων Αττικής και Νήσων. Η Εκδήλωση έλαβε χώρα στη Μεγάλη Αίθουσα Εκδηλώσεων του ως άνω Συλλόγου (Γ. Γενναδίου 4, και Ακαδημίας). Ομιλητής ήταν, όπως είχε προκαθοριστεί στη Συνεδρίαση, ο κ. Κώστας Πετρόπουλος, φιλόλογος πρ. Σχολ. Σύμβουλος Β/θμιας Εκπαίδευσης με θέμα: «Ο Νεοπλατωνικός Φιλόσοφος και Υπομνηματιστής Πορφύριος ο Σύρος».

Ο ομιλητής με τον διακρίνοντας ευπροσήγορο λόγο του έθελε τους πολυπληθείς ακροατές με αποτέλεσμα να προκληθεί ουσιαστικός διάλογος.

Από τη θέση αυτή ευχαριστούμε τον Φίλο-Μέλος της ΕΚΔΕΦ κ. Κ. Πετρόπουλο για την εμπειριστατωμένη εισήγησή του. Με την ευκαιρία εκφράσαμε και τις θερμότερες ευχαριστίες μας προς τον Πρόεδρο του Συλλόγου συμβολαιογράφων κ. Κώστα Βλαχάκη και τα Μέλη του Συμβουλίου για την παραχώρηση άλλη μία φορά της Αίθουσας για την πραγματοποίηση των Εκδηλώσεων της ΕΚΔΕΦ.

4η «Ακαδημία Πλάτωνος»

Ο Γεν. Γραμματέας της Ένωσής μας κ. Σωτήρης Φουρνάρος, Οργανωτικός Υπεύθυνος της «Πλατωνικής Ακαδημίας» συνεχίζει για τέταρτο έτος τη δραστηριότητά του σε αυτήν.

Συγκεκριμένα, κατά τον 7ο κύκλο λειτουργίας γνωστοποιούμε ότι εδέχθη 3.000 αιτήσεις, πράγμα το οποίο φανερώνει τη σημασία της προσπάθειας αυτής στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Σε πολλούς που ολοκληρώνουν τον κύκλο της εκπαίδευσής τους, η Πλατωνική Ακαδημία φροντίζει και για την εξεύρεση εργασίας τους.

5η Σεμινάριο Φιλοσοφίας

Ο Πρόεδρος της ΕΚΔΕΦ Σπύρος Γ. Μοσχονάς συνεχίζει για 4ο έτος το φιλοσοφικό σεμινάριο στο Ελεύθερο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο του Δήμου Κηφισιάς. Το εφετινό γενικό θέμα των σεμιναρίων αναφέρεται στη Σύγχρονη Φιλοσοφία (20ος αιώνας) Το σεμινάριο παρακολουθούν άνω των 50 ενδιαφερομένων για τη Φιλοσοφία διαφόρων επιστημών (φιλόλογοι, οικονομολόγοι, νομικοί, εφέντες, και άλλοι).

Το σεμινάριο λειτουργεί στο κτίριο "Βίλα Δροσίνη" στο κέντρο της Κηφισιάς Πέμπτη 17.30-19.00 ανά δεκαπενθήμερο.

Το Ανοιχτό Πανεπιστήμιο του Δήμου Κηφισιάς επάξια φέρει τον τίτλο του Πανεπιστημίου καθότι διδάσκουν 45 καθηγητές διαφόρων ειδικοτήτων, με εθελοντική προσφορά, με ημερήσιο πρόγραμμα πρωί και απόγευμα.

6η Νέα Μέλη

Κατά το χρονικό διάστημα: Ιούλιος-Οκτώβριος 2014 ενεγράφησαν, ύστερα από αίτησή τους, τα εξής νέα μέλη:

Αρβανίτης Βασίλης, δρ. Φιλοσοφίας, Ίλιον

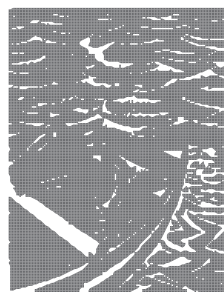
Διαμαντόπουλος Δ. Περικλής, δρ. Γεωπονίας, Βριλήσσια

Τασούλας Ευάγγελος, Αρχιτέκτων, Κηφισιά

Νέζη Δάφνη, Εκπαιδευτικός, Μαρούσι

Βικάτου Εύη, Κηφισιά

Πατηνωτάκη Αναστασία, Πτυχιούχος Παντείου, Νίκαια

Σημείωση: Με την ευκαιρία της Παγκόσμιας Ημέρας Φιλοσοφίας που, ως γνωστόν, εορτάζεται το 2ο δεκαπενθήμερο του μηνός Νοεμβρίου, το Διοικητικό Συμβούλιο απεφάσισε να πραγματοποιηθεί επιστημονική εκδήλωση στις αρχές προσεχούς Δεκεμβρίου με εισηγητή και θέμα το οποίο θα καθοριστεί προσεχώς. Τα μέλη και οι φίλοι της ΕΚΔΕΦ θα ειδοποιηθούν εγκαίρως.